

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İKTİSAT VE İKTİSADİ GELİŞMELER

BİLİM DALI

**KÜRESEL KRİZDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ; TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DÜZENLEMELERİN KÜRESEL
KRİZ ORTAMINDA ETKİNLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muammer İYİCE

BURSA 2010

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI İKTİSAT VE İKTİSADİ GELİŞMELER BİLİM
DALI**

**KÜRESEL KRİZDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ; TÜRK
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE DÜZENLEMELERİN KÜRESEL
KRİZ ORTAMINDA ETKİNLİĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muammer İYİCE

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

BURSA 2010

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, Uluslararası İktisat ve İktisadi Gelişmeler’inde, 700811036 numaralı Muammer İYİCE’nin hazırladığı “Küresel Krizde Türk Bankacılık Sektörü; Türk Bankacılık Sektöründe Düzenlemelerin Küresel Kriz Ortamında Etkinliği” konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 29 /11/2010 Pazartesi gün 10:00 – 11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Hüseyin Şahin
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Emin Ertürk
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mehmet Aslanoğlu
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Lale Karabıyık
Uludağ Üniversitesi

Üye
Yrd. Doç. Dr. Hülya Akay
Uludağ Üniversitesi

...../...../20.....

ÖZET

Yazar	: Muammer İyice
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İktisat
Bilim Dalı	: Uluslararası İktisat Ve İktisadi Gelişmeler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XIII + 125
Mezuniyet Tarihi	: / / 2010
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Hüseyin Şahin

Dünya yeni bir finansal dönemin içine girmiş bulunmaktadır. Yaşanılan küresel ekonomik kriz, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılmaksızın tüm ülkeleri derinden etkilemektedir. Bankacılık sisteminin sorunları, yanlış ekonomi politikaları ile bunun sonucu yapısal bozulma, sermayenin reel üretimde değerlendirilen bölümünün azalması ve uluslararası sermaye hareketlerinin olumsuz etkileri finansal krizlerin başlıca nedenleri arasında bulunmaktadır. Türkiye’de, 2001 yılında finansal krizin ardından sağlıklı bir bankacılık sistemi oluşturmak için hazırlanan yeniden yapılandırılması programının temel amacı sektördeki kırılganlıkları ortadan kaldırarak mali ve operasyonel açıdan güçlü ve gelişmiş bir bankacılık sektörü yaratmak olarak belirlenmiştir. Söz konusu hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının değerlendirilmesi ise günümüzde yaşanan küresel krize duyarlılığı açısından ele alınarak çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

ABSTRACT

Yazar	: Muammer İyice
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: İktisat
Bilim Dalı	: Uluslararası İktisat Ve İktisadi Gelişmeler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XIII + 125
Mezuniyet Tarihi	: / / 2010
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Hüseyin Şahin

World comes into a new financial period. The global economic crisis affected deeply all developed and developing countries. Problems of the banking sector are faulty economic politics and its faulty structure, decreasing of capital value of real production and negative effect of international capital movements. After the 2001 financial crisis Turkey prepare a reconstruction program to build a new strong banking system. The main purpose of this program is to remove the instabilities of the old banking system and create stable and operational banking structure. The point of this study is to evaluate the consistency of the new banking system against present global economic crisis.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	X
TABLOLAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI VE NEDENLERİ

1.1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI.....	4
1.2. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ	9
1.2.1. Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	10
1.2.2. Yanlış Ekonomi Politikaları ve Yapısal Bozulma	11
1.2.3. Döviz Kuru Politikası.....	11
1.2.4. Politik İstikrarsızlıklar	13
1.3. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER	13
1.3.1. Birinci Nesil Modeller: Sürdürülemez Ekonomik Yapılar ve Yapısal Dengesizlikler	14
1.3.2. İkinci Nesil Modeller.....	15
1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller.....	17

1.4. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ.....	19
1.5. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ.....	22
1.5.1. Döviz Krizi.....	22
1.5.2. Bankacılık Krizi	23
<i>1.5.2.1. Makroekonomik Faktörler.....</i>	<i>25</i>
<i>1.5.2.1.1. Dışsal Makroekonomik Değişkenlikler</i>	<i>25</i>
<i>1.5.2.1.1.1. Ticaret Hadlerindeki Değişkenlikler.....</i>	<i>25</i>
<i>1.5.2.1.1.2. Uluslararası Faiz Oranlarındaki Değişkenlikler.....</i>	<i>26</i>
<i>1.5.2.1.1.3. Döviz Kurlarındaki Değişkenlikler.....</i>	<i>26</i>
<i>1.5.2.1.2. İçsel Makroekonomik Değişkenlikler.....</i>	<i>27</i>
<i>1.5.2.2. Mikroekonomik Nedenler</i>	<i>28</i>
<i>1.5.2.2.1. Yönetim.....</i>	<i>28</i>
<i>1.5.2.2.2. Yetersiz Altyapı</i>	<i>29</i>
<i>1.5.2.2.3. Serbestleşme/Yeniden Düzenleme.....</i>	<i>29</i>
<i>1.5.2.2.4. Hükümet Müdahaleleri</i>	<i>29</i>
<i>1.5.2.2.5. Ahlaki Risk</i>	<i>30</i>
<i>1.5.2.2.6. Şeffaflığın Olmaması.....</i>	<i>31</i>
1.5.3. Dış Borç Krizi	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

2.1. 1980 SONRASI SERBESTLEŞME VE DIŞA AÇILMA DÖNEMİ VE 1982 BANKERLER KRİZİ	33
2.2. 1990 SONRASI DÖNEMDE BANKACILIK VE 1994 KRİZİ	37
2.3. KASIM 2000 – ŞUBAT 2001 KRİZLERİ VE KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	42
2.3.1. Kasım 2000 Krizi.....	44
2.3.2. Şubat 2001 Krizi.....	49
2.4. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BİRİKEN TEMEL SORUNLAR	50

2.4.1. Türk Bankacılık Sistemi ve Basel I ve Basel II Standartlarına Uyumu ...	50
2.4.2. Özkaynak Yetersizliği.....	52
2.4.3. Ekonomik İstikrarsızlık.....	53
2.4.4. Denetim Yetersizliği.....	53
2.4.5. Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemi İçinde Payının Yüksek Olması.....	54
2.4.6. Risk Faktörü ve Kırılgan Yapı	55
2.4.7. Politik İstikrarsızlıklar	56
2.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANMA	56
2.5.1. Kamu Bankaları.....	59
2.5.2. TMSF'nin El Koyduğu Bankaların Yeniden Yapılandırılması.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002 – 2009 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN ETKİLERİ

3.1. GENEL MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER.....	69
3.2. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI SONRASINDA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ.....	72
3.2.1. Finansal Düzenlemeler Sonrasında Bankacılık Sektörünün Kurumsal ve Finansal Yapısı.....	72
3.2.2. Bankacılık Sektörü Bilanço Yapısında Değişim.....	74
3.2.3. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergelerinde Değişim.....	75
3.3. 2007-2009 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ VE TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	80
3.3.1. Krizin Nedenleri.....	80

3.3.2. Krizin Etkileri ve Yansımaları.....	86
3.3.3. Küresel Ekonomik Krize Karşı Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Alınan Tedbirler	88
3.3.4. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri	92
3.3.5. Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri	96
3.4. GÜNCEL TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VERİLERİ	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	112
KAYNAKÇA.....	117

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı Eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
c.	: Cilt
DİBS	:Devlet İç Borçlanma Senetleri
EMP	:Enflasyonla Mücadele Programı
GEGP	:Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KEP	: Katılım Öncesi Ekonomi Programı
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KKFDF	: Kamu Kesimi Faiz Dışı Fazlası
MDP	: Menkul Değerler Portföyü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan Sayfaya
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi

SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
SYR	: Sermaye Yeterliliği Rasyosu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği.
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEFE	: Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TL	: Türk Lirası
ROA	: Aktif Getirisi
ROE	: Özkaynak Getirisi
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
YPNGP	: Yabancı Para Net Genel Pozisyonu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Krizlerle İlgili Ampirik Çalışmalarda Kullanılan Temel Göstergeler.....	21
Tablo 2: Finansal Krizler Arasındaki Farklılıklar.....	32
Tablo 3: Yabancı Para Aktifler / Yabancı Para Pasifler Rasyosu 2009 - 2002 (%)	41
Tablo 4: Piyasa Koşullarında Bankacılık Sisteminin Rehabilitasyonu ve Yeniden Yapılandırma Planı.....	58
Tablo 5: Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar	61
Tablo 6: TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci.....	62
Tablo 7: TMSF'na Devredilen, Yönetimi ve Denetimi Fona Geçen Bankalarda Yasal Dayanaklar	63
Tablo 8: TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri.....	64
Tablo 9: TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler	65
Tablo 10: Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler	67
Tablo 11: Temel Ekonomik Göstergeler	69
Tablo 12 : Son 10 Yılda Türkiye’de Ağırlıklandırılmış Vadeli Mevduat Faiz Oranları	72
Tablo 13: Operasyonel Göstergeler	73
Tablo 14: Bankacılık Sektörü Temel Bilanço Göstergeleri.....	75
Tablo 15: Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergeleri.....	76
Tablo 16: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci.....	85
Tablo 17: Sektör Verileri Genel Görünüm	99
Tablo 18: Türk Bankacılık Sektörü Kredi- Mevduat Rasyo Durumu -1-.....	100
Tablo 19 : Türk Bankacılık Sektörü Kredi- Mevduat Rasyo Durumu -2-.....	101
Tablo 20: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Bilanço Kalemleri Analizi -1-.....	102

Tablo 21: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Bilanço Kalemleri Analizi -2-.....	102
Tablo 22: Türk Bankacılık Sektörü Gelir – Gider Durumu -1-	103
Tablo 23: Türk Bankacılık Sektörü Gelir – Gider Durumu -2-	104
Tablo 24: Banka Sayılarının Yıllara Göre Değişimi	105
Tablo 25: Banka Şubelerinin Yıllara Göre Değişimi.....	106
Tablo 26: Banka Personellerinin Yıllara Göre Değişimi.....	107
Tablo 27: Banka Bilançoları Aktif Dağılımı	108
Tablo 28: Banka Bilançoları Pasif Dağılımı.....	109
Tablo 29: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Rasyolar	110

GİRİŞ

Güçlü bir ekonomi güçlü bir finansal sektörün varlığıyla mümkündür. Finansal sektör içinde bankacılık sektörü ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi sürecinde en önemli yeri tutar. Bankacılık sektörünün stratejik bir önemi vardır. Çünkü olası bir bankanın iflası halinde mevduat sahipleri, kredi kullananlar ve diğer bankalar bundan olumsuz etkilenir. Bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesi de bankaların faaliyet gösterdiği ekonomik ve finansal ortamın sağlıklı işlemesine ve istikrarına bağlıdır. Türk bankacılık sektörünün yapısını oluşturan faktör ekonomik gelişmelerdir. Özellikle 1994 kriziyle ortaya çıkan gelişmeler bankacılık sektöründe bir yapılanmaya gidilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

1980'ler deki banker krizinden sonra en ciddi kriz olan 1994 krizinin olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla mevduata % 100 güvence verilmesi ve bu güvencenin daha sonra da devamı bankacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir. Bankacılık sektörünü olumsuz etkileyen diğer faktörler ise özkaynak yetersizliği, kredi ve mevduat yetersizliği, kamunun finansal sistemdeki belirleyiciliği, oligopolistik yapı, denetimin yetersizliği şeklinde sıralanabilir.

Sektör özellikle 1980 sonrası ekonomik olumsuzluklardan etkilenmiş yüksek kamu açıklarının finansmanı kamu bankalarından karşılandığı için özel kesime gidecek kaynaklar da kamuya akmış, iç borçlanma faizi artmış, özkaynakların sınırlanması sonucunu doğurmuş ve bankacılık sektörü ciddi yaralar almıştır.

Bu çalışmada Türk Bankacılık Sektöründe meydana gelen krizlerin nedenleri ile yaşanan krizlerin neden olduğu önemli gelişmeleri ve 2001 Şubat krizi'nden sonra bankacılık sisteminde gerçekleştirilen yeniden yapılan uygulamaları incelenmektedir. ABD'de başlayarak diğer ülkelere yayılan küresel finansal krizden Türkiye'nin nispeten az etkilenmesinde Türk bankacılık sisteminin yeniden yapılandırma sonrasında ki sistemin etkileri incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmamız üç ana bölümden

oluşmaktadır. Birinci bölümde, finansal kriz kavramı, nedenleri, türleri, öncü göstergeleri ve finansal krizi açıklamaya yönelik modeller anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, finansal krizlerin oluşum türleri incelenmektedir. Türk bankacılık sektörünün 1980 sonrası serbestleşme döneminden itibaren gelişimi ve bu süreçlerde yaşadığı finansal krizler ele alınmaktadır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte bankacılık sektörünün yeniden yapılanma sürecini, program öncesindeki Türk bankacılık sektöründe biriken sorunları ve program sonrasındaki değişimi ele alınan konulardır.

Son bölümde ise Türk bankacılık sektörünün yeniden yapılanma sonrasında 2007-2009 küresel krizden nasıl etkilendiği, küresel kriz diğer ülkelerin finansal piyasalarında büyük tahribatlar oluştururken Türkiye’de etkinin nispeten az olmasında yeniden yapılanma sürecinin etkisinin ne olduğunu incelemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZ KAVRAMI VE NEDENLERİ

1.1. FİNANSAL KRİZ KAVRAMI

Kökeni yunanca “krisis” kelimesinden gelen kriz sözcüğü sözlük anlamı ile, “aniden ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan, öngörülmeven bazı gelişmelerin; makro düzeyde devleti, mikro düzeyde ise firmaları olumsuz şekilde etkileyecek karmaşa ortamının oluşmasıdır.”¹

Finansal kriz kavramı, finans kesiminin alt sektörlerinde para, bankacılık ve dış borç ile ilgili olarak ortaya çıkan ani ve büyük ölçekli sorunları nitelendirmekte kullanılmaktadır.² Önceden bilinmeyen ya da öngörülemez bazı gelişmelerin, makro düzeyde devleti, mikro düzeyde ise firmaları ciddi şekilde etkileyecek sonuçlar ortaya çıkması “Finansal Kriz” dir.³

Finansal kriz, fonların tasarruf sahiplerinden üretken yatırım fırsatlarına sahip ekonomik birimlere etkin bir şekilde kanalize eden finansal piyasalarda, tersine seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin artmasından kaynaklanan, finansal sistemin işleyişini aksatan bir durumdur.⁴

Diğer bir tanıma göre ise Finansal kriz, konjonktürün tepe noktasındaki ekonomik genişlemeden daralmaya doğru dönüşün temel bir unsuru ve önceki gelişmelerin kaçınılmaz sonucudur.⁵

¹ Kibritçioğlu, Bengi, “Parasal Krizler”, Hazine Müsteşarlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara,2000, s.5.

² Bastı, Eyüp, *Kriz teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi: Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 2006, s. 7.

³ Erdoğan, Niyazi, *Dünyada ve Türkiye’de Finansal Krizler*, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002, s.21.

⁴ Frederic Mishkin, <http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/esp207/mishkin-1992.pdf>, s. 117, Erişim Tarihi:21.09.2010.

⁵ Charles Kindleberger, “Manias, Panics and Crashes: A History Of Finansal Crisis”, Revised Edition, Basic Book Inc., 1989, s.3.

Ekonomideki dengesizliklerin ekonomik krize yol açıp açmaması, büyük ölçüde dengesizliklerin giderilmesinde uygulanan politikaların güvenilirliğine ve ülkenin finansal sisteminin sağlıklı işlemesine bağlıdır. Tüm bu faktörler, ekonominin krize duyarlılığını belirlemektedir. Dolayısıyla finansal krizler, ekonomilerin kırılma derecesinin artmasına bağlı olarak, ekonomik veya finansal düzensizliklerin bir sonucu olarak ele alınmalıdır.⁶

Finansal kriz konusunda şu görüş genel kabul görür; krizin ortamı ve göstergeleri vardır, ama krizin kesin olarak ortaya çıkacağını söylemek ve krizin zamanını öngörmek mümkün değildir. Dornbusch'un deyimıyla, "Kriz ancak patladığında görülür." Zaten krizin kesin olduğu ve ne zaman olacağı öngörülebilsen, gerekli önlemler alınır, kriz önlenir, yani kriz olmaz. Ayrıca bilinir ki, finansal krizdeki baskı ve gerginlik, güvensizlik ve panikten kaynaklanır.⁷

Krizler, herhangi bir ekonomide reel piyasalar ya da finansal piyasalarda ortaya çıkan, fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişim sınırının üzerinde gerçekleşen dalgalanmalardır.⁸ Finansal kriz ise, bir spekülasyonun etkisi sonucunda herhangi bir ülke parasının devalüe edilmesiyle veya değer kaybetmesiyle sonuçlanan veya spekülasyon saldırılarının sonucunda ülke yetkililerinin uluslararası rezervlerini önemli ölçüde harcayarak veya faiz oranlarını hızlı bir biçimde yükselterek paralarını savunmaya zorlaması durumunda oluşmaktadır.

Makroekonomik kriz türleri mali sektör krizi ve reel sektör krizi olmak üzere iki başlık altında toplanabilir. Reel sektör krizleri, mal-hizmet ve işgücü piyasalarında ciddi daralma şeklinde ortaya çıkar. Bu krizler, ekonominin üretim yapısında ciddi problemler yaşanmasını ifade etmektedirler. Diğer bir ifadeyle, üretim miktarının azalması, tam istihdam düzeyinden uzaklaşılması, ekonomide atıl kapasitelerin oluşması

⁶ Sayın Işık, Koray Duman ve Adil Korkmaz, "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması", D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XIX., Sayı 1, İzmir, 2004, ss. 46-47.

⁷ Uygur, Ercan, "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım Ve 2001 Şubat Krizleri", Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni No: 2001/1, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf>, 21.09.2010.

⁸ Afşar, Muharrem, *Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.77.

ve işsizliğin artması şeklinde ortaya çıkmaktadırlar.⁹ Finansal sektör deyimiyle kastedilen ise bankalar, sigorta şirketleri, leasing, faktoring şirketleri, yatırım fonu yönetimi şirketleri gibi kuruluşların bulunduğu sektördür. Eğer ekonomik kriz bu sektörden başlamışsa buna finansal kriz (ya da mali sektör krizi) adı verilmektedir. Bu tür krizler daha çok borsalarda büyük değer kayıplarıyla veya bankacılık sektöründeki paniklerle ya da dövize yönelişle doruk noktasına ulaşmaktadır.¹⁰

Örneğin bankaların, yaptıkları yanlış yatırımlardan uğradıkları zararlar sonucunda batmaları bir mali sektör krizinin tipik görünümüdür. Buna karşılık bankaların verdikleri kredileri geri alamamaları sonucunda zarara uğramaları ve mevduat sahiplerinin paralarını geri ödeyememeleriyle başlayan bir krizin mali sektör krizi mi yoksa reel sektör krizimi olduğu, daha yakından incelenmesi gereken bir konudur. Eğer bu durum reel sektör şirketlerinin aldıkları kredileri geri ödeyememelerinden kaynaklanıyorsa o zaman ortada bir reel sektör krizi var demektir.

1929 Ekonomik Buhranı'ndan ve ardından gerçekleşen II.Dünya Savaşı'ndan sonra uzun yıllar finansal kriz tartışmaları iktisat literatüründe yer almamış, II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar özellikle Batılı Sanayileşmiş ülkelerde uzun süren bir ekonomik refah dönemi yaşanmıştır. Fakat 1970'li ve 1980'li yıllarda gelişmiş ülkelerde oluşan iki büyük petrol krizi ve Bretton Woods* Sisteminin çöküşünün ardından finansal kriz tartışmaları yoğunlaşmıştır.¹¹

⁹ Kibritçioğlu, Aykut, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001", *Y.T.D*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, c. 1, s. 44, Eylül-Ekim 2001, ss. 162-178, s.176.

¹⁰ Eğilmez, Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, 6.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010, s.51.

* Temmuz 1944'te Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında imzalanan "Uluslararası Para Anlaşması" ile uluslararası ödemelerde kullanılacak yeni bir sistem geliştirilmiştir. Doğu bloku ülkeleri dışındaki 44 ülkeden 730 delegenin katıldığı bu anlaşma ile katılan ülke paraları için sabit kur esasını benimsenmiş ve anlaşmaya katılan her ülkenin parasının değerinin, dolar esas alınarak saptanması kabul edilmiştir. Bretton Woods'la getirilen bu sistem ancak 1971 yılına kadar devam edebilmiştir. 1950'li yıllarda dünya genelinde yaşanan Dolar kıtlığı, ABD'nin Avrupa ülkeleri ile Japonya'ya açtığı dış krediler ve Marshall Yardımı gibi hibelerle Dolar bolluğuna dönüşmüştü. ABD'nin büyüyen dış açıkları, Doların altına konvertibilitesine (dönüştürülebilirlik) olan güveni sarsmış ve neticede, Dolardan altına kaçış, ABD'nin altın rezervleri üzerinde baskı oluşturmuştu. Bunun neticesinde, Mart 1973'te, sanayileşmiş ülke paralarının dalgalanmaya bırakılması ile Bretton Woods Sistemi yıkılmıştır.

¹¹ Tunalı, Halil, *Finansal Krizler Bankacılık Krizleri*, Liberty Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 5-6.

1970'li yılların başlarından itibaren başlayan finansal liberalizasyonla ilgili akademik tartışmalar, 1980'lerde tüm dünyada finansal sistemlerin ciddi deregülasyonu ile sonuçlanmıştır. Finansal piyasaların daha etkin ve baskılanmamış bir ortamda müdahalelerden uzak çalışması sunucuna yönelik liberalizasyon uygulamaları, beraberinde ciddi riskler de getirmiştir.¹² 1990'lı yıllarda finansal ve parasal krizlerin birlikte görülmesi kapitalizmin 20.Yüzyılda yaşadığı ikinci büyük kriz dalgası olması nedeniyle tekrardan finansal kriz tartışmalarını gündeme getirmiştir.¹³

1990'lı yıllardan itibaren dünyanın değişik ekonomilerinde değişik türde finansal krizler meydana gelmiştir. 1992-93 yıllarında Avrupa Para Sistemi (EMS) içerisinde Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasında (ERM) ortaya çıkan para krizi, Latin Amerika'da 1994-1995 yıllarında ortaya çıkan Tekila Krizi, 1997 yılının ikinci yarısında Tayland parasının devalüe edilmesiyle başlayan Güneydoğu Asya Krizi, 1998 yılındaki Rusya ve Brezilya krizleri ve 2000-2001 yıllarında ülkemizde yaşanan krizler finansal krizlerin önemli örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴

Çalışmamızın sonraki bölümlerinde detaylı incelenecek olan bu kriz türlerini kısaca tanımlayacak olursak;

Ülke parasının döviz olarak değeri üzerindeki spekülâtif bir atağın devalüasyonla sonuçlanması veya ülke otoritelerinin uluslararası rezervlerin hacmini arttırarak ve faiz oranlarını yükselterek ülke parasını savunmak zorunda kalmaları para krizi olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, yalnızca otoritelerin spekülâtif atak sonrası devalüasyon yapması değil, spekülâtif atak nedeniyle ilave rezerv bulmak ve faiz oranlarını yükseltmek zorunda kalmaları da para krizi kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle, para krizi; analize, döviz kuru

¹² Karabulut, Gökhan, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 41.

¹³ Tunalı, a.g.e., s.5

¹⁴ Afşar, a.g.e., s.78

¹⁵ Bastı, a.g.e., s.7

değişimleri ve rezerv değişimlerinden veya bu iki değişkene faiz oranları hareketlerinin eklenmesiyle oluşturulan bir spekülâtif baskı endeksi şeklinde dahil edilmiştir.

Ödemeler dengesi krizi ve döviz krizi terimleri de genellikle para krizleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Çünkü, ulusal paraya spekülâtif saldırı olduğunda ulusal para döviz ile değiştirilmekte, bunun sonucunda da ödemeler dengesinde problem yaşanmaktadır.¹⁶

Bu bilgiler ışığında, 1970’li yıllardan önce yaşanan krizler para krizleriyken, 1970-1985 arasındaki krizler daha çok bankacılık krizleri olmuştur. 1980’lerden itibaren ise bankacılık krizlerinin sayısı artmış, 1990’lardan sonra bankacılık ve para krizlerinin birlikte görüldüğü ikiz krizlerin sayısında artış gerçekleşmiştir.¹⁷ Bu farklılıklar her üç dönemde de değişik finansal araçların rol oynamasındandır. 1920’lerde uluslararası sermaye hareketlerinin finansal aracı başta ABD’ninkiler olmak üzere tahvillerdir. 1970 ve 1980’li yıllarda ise tahville finansmanın yerini banka kredileri almıştır. 1970’lerin başındaki petrol krizi sonrasında OPEC üyesi ülkeler ellerinde biriken fonları geliştirmekte olan ülkelere borç olarak vermişlerdir.¹⁸ Bu borçların çoğu sendikasyon kredisi şeklinde olurken yeni dönemde banka finansmanı ön plana çıkmıştır. 1970’te tüm geliştirmekte olan ülkelerin orta vadeli borçları sadece 4 milyar Dolarken bu şekilde 1980’lerde 135 milyar Doları bulmuştur.¹⁹ Bu ağır borç yükü bir süre sonra başta ABD ve İngiltere olmak üzere gelişmiş ülkelerin faiz oranlarını yükseltmeleri üzerine borç krizine dönüşmüştür. 1980’lerin sonunda gelişmiş ülkelerde faiz oranları tekrar düşerken dışarıya sermaye ihracı tekrar artmış fakat bu sefer özellikle hisse senedi finansmanı ve hayat sigortası şirketleri ve emeklilik fonları gelişen portföy yatırımlarında zenginleşmeye yol açmıştır. Büyük sermaye hareketlerinin öncesinde geliştirmekte olan ülkeler, piyasalarını deregüle etmişler böylece hem bu hareketler

¹⁶ Bastı, a.g.e., s.8

¹⁷ Tunalı, a.g.e. s.6-7

¹⁸ Yay, G. Gürkan, “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, *Y.T.D.*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, c. 2, 2001, ss. 117-131, s.124.

¹⁹ Yay, Turan – Yay, Gürkan - Yılmaz, Ensar, *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*, İ.T.O Yayınları, İstanbul, 2001, s.17

kolaylaşmış hızlanmış, hem de akışkanlık ve denetimsizlik ani sermaye çıkışlarıyla krizlerin başlıca sebebi ya da ateşleyicisi olmuştur. Bu dönemde resmi borçlanmalar azalırken, özel sektör borçları büyük oranda artmış, onu kamu kesimi takip etmiştir.²⁰

1.2. FİNANSAL KRİZLERİN NEDENLERİ

Finansal sistemin en önemli işlevi, fon arz eden birimlerle fon talep eden birimler arasında, fonların etkin ve kesintisiz aktarımını sağlamaktır. Bankalar, fonların kesintisiz ve etkin biçimde akmasına yönelik finansal aracılık sürecinin en belirgin ve en önemli halkası durumundadır.

Genel olarak Finansal Krizler, sermaye girişlerinde dalga şeklini alan artışlar ve kredi yaratma mekanizmalarının genişlemesiyle birlikte ekonomik aktivitelerdeki sürekli bir patlamanın ardından bir resesyona oluşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bir ülkede ekonomik istikrarsızlıklar dolayısıyla ekonomiyi finansal rahatsızlıklara açık hale getiren çeşitli etkenler vardır.²¹

Bankacılık sorunları deneyimine sahip ülkelerle ilgili birçok uygulamalı araştırma yapılmıştır. IMF'in yaptığı bir araştırmada, finansal krizlere ilişkin olarak sık sık karşılaşılan sorunlar birkaç kategoride incelenmiştir. Bunlar; sürdürülemez makro ekonomik politikalar, finansal yapıda zayıflıklar, global finansal şartlar, yanlış döviz kuru yönetimi ve politik istikrarsızlıktır. Özellikle kredi talebindeki artışa ve varlık fiyatlarında aşırı yükselişlere neden olan genişlemeci para ve maliye politikalarından kaynaklanan makro ekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün sorunlar yaşamasında en önemli faktörlerdir. Dünya faiz oranlarında ve dış ticaret hadlerindeki

²⁰ Tunalı, a.g.e., s.11

²¹ Özer, a.g.e., s.44-45

aşırı dalgalanmalar gibi dışsal konjonktürdeki değişimler, piyasa ekonomisi yükselen ülkelerde finansal ve bankacılık krizlerinin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.²²

Yukarıda bahsettiğimiz finansal kriz nedenlerini aşağıdaki gibi dört grupta toplamak mümkündür;

1. Uluslararası Sermaye Hareketleri
2. Yanlış Ekonomi Politikaları ve Yapısal Bozulma
3. Döviz Kuru Politikası
4. Politik İstikrarsızlıklar

1.2.1. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Finansal küreselleşmenin hızlanması ve özellikle 1990'lı yıllardan sonra uluslararası sermayenin dünya ölçeğinde serbestçe dolaşma imkanını bulması nedeniyle, dünyada ekonomik krizlerin arttığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, uluslararası sermaye hareketlerinin artmasıyla ekonomik krizler arasında çok yakın bir korelasyon bulunmaktadır.²³ Şöyle ki, İktisat politikalarının uluslararası sermaye hareketlerine olanak sağlayacak şekilde düzenlenmesinin yanı sıra iletişim ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişimin sağladığı olanakların da kullanılmasıyla finans piyasaları teknik olarak da birbirine bağlanmış ve piyasalar globalleşmiştir. Bu gelişimin etkisiyle, dünya ölçeğinde rant arayışı süreci spekülative sermaye hareketlerinin olağanüstü artışını getirmiş, böylece büyük bir mali sermaye varlığı oluşmuştur. Global ağlarla birbirine bağlanmış olan finans piyasaları dünyadaki beklentilerdeki en küçük değişmelere hızla reaksiyon vermekte, döviz kuru ve faiz değişimi beklentilerinden kar etmek üzere sermaye, ülkeler arasında hızla hareket etmektedir. Sonuç olarak sermayenin reel üretim ve birikimde değerlendirilme olanaklarının daralması sonucu

²² Altıntaş, Halil, "Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri", *E.Ü. İ.İ.B.F.D.*, s..22, 2004, ss. 39- 65, s.42.

²³ Şimşek, Mehmet, "Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri", *F.P.E.Y.D.*, 2004, ss.63-73, s.64.

girilen süreçteki gelişmeler, sermayenin reel üretimde değerlendirilmesi olanaklarının giderek yeniden daralması ile sonuçlanmakta ve böylece bir kısır döngüye girilmektedir.

1.2.2. Yanlış Ekonomi Politikaları ve Yapısal Bozulma

Bir ekonomide kamu açıklarının, cari işlemler açığının ve tasarruf açığının artması ekonomideki yapısal bozulmanın esas nedenleridir. Döviz kurunun aşırı değerlenmesi ya da reel faiz oranlarının aşırı yükselmesi bu açıkların bir sonucudur. Açıkların sürdürülemez boyutlara ulaşması ekonomide devalüasyon beklentisini arttırmaktadır. Bu beklentilerin artması döviz talebini ve fiyatını yüksek oranda arttırarak finansal krizin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, yanlış ekonomi politikaları ve bunun sonucu ortaya çıkan yapısal bozukluklar da krizlerin nedenlerindedir. Eğer uygulanan ekonomi politikasında hatalar söz konusuysa bu uygulamalar eninde sonunda küçük ya da büyük bir finansal krize yol açacaktır.

Örneğin İngiltere, I.Dünya Savaşı'nda sonra dünya liderliğini ABD'ye kaptırınca bunun nedenini parasının altın karşılığının kaldırılmasında aramış, sterline yeniden altın karşılığı gösterince de ekonomik olarak çöküntüye uğramıştır. Bu büyük ekonomi politikası hatasını Keynes, *Economic Consequences of Mr. Churchill* adlı kitabında ağır biçimde eleştirmiştir. Türkiye, 1980'lerde başlayarak kamu kesimi açığı ve borçlanma ağırlıklı bir büyüme politikası sürdürmüş, enflasyon artışını ikinci plana atmıştır. Bankalar Hazine'nin ihtiyacı olan fonları toplayan bir çeşit mültezim görevini üstlenmiştir. Sonuçta 2000 yılının kasım ayında sistem çökmüştür. 2000'li yıllarda ABD ve İngiltere emlak fiyatlarına dayalı büyümenin göz kamaştırıcı çekiciliğine kapılmış ve kuralları ikinci plana itmiştir. Sonuçta 2008 krizi patlamış ve sistem çökmüştür.²⁴

1.2.3. Döviz Kuru Politikası

Döviz kurlarında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklarla krizler arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Döviz kurunun belli bir çapağa bağlanarak sabitlenmesi ya da reel

²⁴ Eğilmez, a.g.e., s.98

değerinin altında baskıda tutulması, finansal sektörü krizlere karşı daha kırılğan hale getirmektedir. Bununla birlikte krizlerinden korunma mekanizmalarından Merkez Bankasının son durak borç mercii işlevini yerine getirmesi ve döviz kurunun baskı altında tutulması, bankaların açık pozisyonlarının artmasını teşvik edici bir unsur oluşturarak döviz risklerini artırmaktadır.²⁵

Finansal kriz yaşayan ülkelerin hemen hepsinde döviz kurunun sabit tutulması veya döviz kurlarında çıpa uygulandığı görülmüştür. Halbuki bu tür programları spekülâtif ataklara karşı korumak çok zor olduğu için riskli bir uygulamadır. Özellikle ülkenin ekonomisi zayıf ve kur çıpası finansal sistemde bir takım bozukluklarda getirmektedir. “Öyleki, kurun sabit tutulması, devlet tarafından paranın değerinin değişmeyeceğine dair verilmiş üstü kapalı bir garanti konumundadır. Bu garanti ise yabancı para cinsinden borçlanılmasını ve yabancıların yüksek faiz getirilerinden yararlanmak için bu ülkelere kısa vadeli olarak portföy yatırımında bulunmalarını teşvik etmektedir. Fakat yatırımcılar bilmektedir ki, bu garanti ancak ülkenin rezervleri ve borçlanabilme kapasitesiyle sınırlıdır. Sabit kur rejiminin devam etmeyeceğine dair herhangi bir şüphe durumunda ise giren kısa vadeli sermaye ani bir şekilde ülkeyi terk etmektedir.”²⁶

Bu tür programlarda diğer bir risk ise, reel döviz kurunun aşırı değerlendirilerek tasarruflar aleyhine tüketimi artırması ve ithalatı patlatmasıdır. Bu da cari açık sorunlarına neden olmaktadır.

Eğer böyle bir kur rejimi uygulanıyorsa, ekonomiye gereğinden fazla para sürülmemelidir. “*Gereğinde fazla para*”; ekonomik birimlerin talep ettikleri para miktarı vardır. Günlük harcamaları (dolayısıyla gelir düzeyleri), enflasyon, faiz gibi değişkenlerce belirlenmektedir. Basitçe şöyle: Gelirim ne kadar çoksa, o kadar fazla harcama yapıyorum; daha fazla para tutmaya ihtiyacım var. Fiyatlar giderek artıyorsa

²⁵ Duman, Koray, “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, *F.P.E.Y.D.*, 2002, ss.38-50, s.46

²⁶ Demirci, Nedret, *Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorisi Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye*, Sermaye Piyasası Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.141

(enflasyon varsa) satın almak istediğim mal miktarı değişmeyecekse, tutmam gereken para miktarı da artıyor; çünkü o malların fiyatları yükseliyor. Faiz artıyorsa da paramı daha çok tahvil ya da benzeri mali ürünler olarak tutmak istiyorum ve paraya olan talebim düşüyor.²⁷

1.2.4. Politik İstikrarsızlıklar

Ekonomik krizlerin çıkmasında siyasetin rolü büyüktür. Eğer bir ekonomide siyasal istikrar sorunu varsa ve bu sorun doğru ekonomi politikasının uygulanmasında sıkıntılara neden oluyorsa o ekonomide kriz yaşanabilmektedir. Piyasa ekonomisinin doruk noktasına çıktığı, devlet müdahalesinin minimum düzeye indiği ekonomilerde bile siyasal istikrarsızlığın büyümesi krize yol açabilmektedir.

Piyasa ekonomisi hangi düzeyde olursa olsun insanlar bir sıkıntı halinde devletin bu işe müdahale edeceğini, mevcut durumu düzelterek düşünürler. Eğer siyasal istikrarsızlık söz konusuysa ve devletin bu tür olaylara müdahale edemeyeceği ya da etse bile sonuç alamayacağı beklentisi doğmuşsa bu olaya başlı başına ekonomik kriz yaratabilmektedir. Çünkü bu durumu fark eden yatırımcılar yatırımlarını erteleyebilir, kaynak sunacak olanlar krediyi kesebilirler.²⁸

1.3. FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

Her ne kadar finansal kriz nedenleri açıklanmaya çalışılmış olsa da 1990'larda yaşanan çok sayıda kriz, krizleri açıklamaya yönelik nedenlerin ve modellerin sayısını arttırmıştır. Krizler ortaya çıktıkça, yeni olgular gündeme geldikçe, yeni tip modellerle en son kriz açıklanmaya çalışılır olmuştur. 1990'lardaki krizler birbirleriyle pek çok ortak özelliği paylaşıyor da, hiçbir kriz birbirinin aynı olmadığından, açıklayıcı teorik modellerin sınırlı kaldığı doğrudur. Teorik modeller eksik ve yetersiz kalsa da ve

²⁷ Özatay, Fatih, *Finansal Krizler ve Türkiye*, Doğan Kitapevi, İstanbul, 2010, s.33.

²⁸ Eğilmez, a.g.e., s.97.

krizlerin nedenleri konusunda bir uzlaşmaya varamasalar da, her biri krizlerin farklı boyutuna dikkat çektiği için, gelmekte olan bir krizin mümkün septomlarının ne olduğunu anlamaya yardımcı olmaktadır.

Finansal krizlerin nedenleri konusunda, birinci ve ikinci nesil finansal kriz modelleri olmak üzere, iki model çerçevesi dışında, özellikle Asya krizini açıklamaya ve bankacılık/para krizlerinin ilişkileri kurmaya çalışan modeller ile yayılma (contagion) etkisini ve dışsal etkenlerin önemini vurgulayan üçüncü nesil finansal kriz modelleri geliştirilmiştir.

1.3.1. Birinci Nesil Modeller: Sürdürülemez Ekonomik Yapılar ve Yapısal Dengesizlikler

Birinci nesil finans kriz modeline göre, makroekonomik politikaların (gevşek para ve maliye politikası gibi) hükümetin döviz kuru hedefleriyle tutarsızlık göstermesi finansal krizlerin temel nedenidir. Bu yaklaşım 1979'da Paul Krugman tarafından geliştirilmiştir.

Spekülatif Atak Krizleri de denilen, Meksika ve Arjantin 'deki finansal krizleri açıklayabilmek adına ortaya çıkan bu kriz modellerinin teorik temellerini atan Krugman, Flood ve Garber'e göre finansal krizler, uygulanan makro politikalar ve sabit kur rejimi arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Çalışmamızın bir önceki bölümünde de açıkladığımız gibi uygulanan sabit kur rejimi ile ülkenin para politikasının uyumsuzluğu finansal krizlerin nedenlerindedir. Krugman'a göre sabit döviz kuru sistemi geçerliyken, iç kredi hacminin para talebinden daha fazla artması, yavaş ancak sürekli olarak ülkenin uluslararası rezervlerinin azalmasına ve ülke parasına yönelik spekülatif saldırılara neden olur.²⁹ Yavaş yavaş rezerv kaybeden başka bir ifadeyle, ödemeler dengesi problemi olan bir ekonomide, problemin bir süre sonra krize dönüşmesi ihtimali yüksektir. Çünkü spekülatörler sabit kurunun rezervler tükendiğinde terk edileceğini ve döviz kurunu yükselmeye başlayacağını tahmin

²⁹ Özer, a.g.e., s. 56.

etmektedirler. Bu da, yerli parayı elde tutmaktansa, fiyatı yükselecek olan dövizde elde tutmayı daha cazip hale getirmektedir. Böyle bir durumda ileriye görebilen spekülâtörler döviz rezervleri tamamen tükenmeden hemen önce, yerli parayı satın döviz geçeceklerdir. Bu hareket ise rezervlerin tükenmesini daha da hızlandırarak, sabit kurun kaldırılmasına yol açabilecek bir spekülâtif atak gerçekleşecektir.³⁰

Bu modellerde önemli noktalardan biri de hükümetin belli makroekonomik politikaları aynı anda uygulayamamasıdır. Örneğin sabit kur sistemi, bağımsız para politikası ve uluslararası sermaye hareketlerinin serbest bırakılması politikaları ile birlikte uygulanamamakta, bu seçeneklerden sadece ikisi birlikte uygulanabilmektedir. Dışa açık ekonomilerde bu politika çelişkisi makroekonomik politika üçlemi olarak isimlendirilmektedir.³¹

Birinci Nesil Modellerin eksikliğini irdelediğimizde ise; modellerin aşırı mekanik ve tek boyutlu olduğunu görebilmekteyiz. Bu modeller, hükümetlerin tüm bütçe açıklarını monetize ettiğini ve Merkez Bankasının ekonomideki gelişmelere bakmadan rezerv satarak döviz kurunu baskıladığını varsaymaktadır. Şüphesiz ki, bütçe açıklarının sürekli olduğu zamanlarda bile, açıkları monetize etmenin ötesinde başka politika seçenekleri vardır. Bununla beraber, hükümetin çok çeşitli amaçları olduğunda, hemen hemen tüm politika seçenekleri arasında trade off oluşmaktadır.³²

1.3.2. İkinci Nesil Modeller

Birinci Nesil Modeller, hükümetin dış denge koşullarını dikkate almaksızın, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla plansızca para bastıklarını ve Merkez Bankasının, döviz kurunun sabitlenen değerini korumak amacıyla elinde son rezerv kalıncaya kadar piyasaya döviz satacağını varsaymaktadır. Oysa yukarıda da belirtildiği gibi hükümetin başka politika seçenekleri/araçları da vardır. Bu gerçeği fark eden iktisatçılar tarafından da İkinci Nesil Kriz Modelleri geliştirilmiştir.

³⁰ Bastı, a.g.e. s.10

³¹ Tunalı, a.g.e. s. 13

³² Yay v.dğr., a.g.e., s. 23-24

İkinci nesil finansal kriz modellerine göre ise, finansal krizler kendi kendini besleyen/meşrulaştıran beklentiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre, (makroekonomik politikalar hükümetin belirlediği döviz kuru değişim bandıyla tutarlılık gösterse bile) ülkenin ekonomik koşulları sabit döviz kuru sisteminin sona erdirileceği yönünde beklentiye neden olmakta, bu beklenti de spekülörleri harekete geçirerek, hükümeti sabit kur sistemini sona erdirmeye noktasına getirmekte ve finansal kriz yaşanmaktadır. Bu yaklaşım da 1994 yılında Maurice Obstfeld tarafından geliştirilmiştir.³³

İkinci Nesil Modelleri makroekonomik politika problemlerine vurgu yapan modellerdir. 1992-93 Avrupa Para Krizi'nden sonra gündeme gelen bu modellerde, para krizini yaratan olgu, makroekonomik politikaların sürdürülebilirliği ile ilgili beklentilerde ortaya çıkan ani değişikliklerdir. Bu modelde birinci nesil modellerin aksine uygulanan iktisat politikalarında tutarsızlık yoktur ve makroekonomik dengelerde bozulma yaşanmamıştır.³⁴

İlk olarak Obstfeld (1986 ve 1994) tarafından geliştirilen bu modellerde, politikaların amaç ve hedefleri arasında yaşanan çelişkiler ve gerilim durumunda veya politika belirsizlikleri ortamında, iktisadi ajanların beklentilerinin, iktisadi sonuçları değiştirecek ölçüde önemli etkileri olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin, para otoritelerinin sabit bir kuru savunmayı taahhüt ettiklerini, ancak herhangi bir olağan üstü koşulda kuru dalgalanmaya bırakabilecekleri bir durumu düşünelim. Bu politika belirsizliğine ilaveten, eğer kuru savunmanın maliyeti, iktisadi ajanların sabit kurun kaldırılacağına inandıkları durumda artıyorsa, o zaman döviz piyasaları kendi kendini yaratan beklentilere bağlı olacaktır. Nihai olarak, yatırımcıların tahminleri kendi kendini yaratan tahminlerdir. Devalüasyon beklentileri, sabit kuru korumanın fırsat maliyetini

³³ Bastı, a.g.e., s. 9.

³⁴ Delice, Güven, "Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif", *E.Ü.İ.B.F.D.*, s. 22, 2003, ss. 57-81, s.65.

artıran faaliyetlere yol açmaktadır. Bu yüzden, yapılan tahminler başlangıçtaki beklentileri geçerli kılan politikalara neden olmaktadır.³⁵

İkinci Nesil Modellerinin global finansal piyasaların yapısına daha iyi uyduğu belirtilmekle beraber, analizin temel taşı olan güven kaybının (ve beklentilerdeki kaymanın) nedenleri konusunda yetersiz kalmaktadır.³⁶

1.3.3. Üçüncü Nesil Modeller

1997 yılında Doğu Asya kriziyle döviz krizlerini açıklayan yeni bir modele ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü Doğu Asya krizi ne bütçe açıklarının finansman yönteminin sabit kur sistemiyle tutarsızlığından kaynaklanan birinci nesil modellerle ne de makroekonomik büyüklükler kriz yaratacak düzeyde olmadığı halde spekülörlerin hükümetin sabit kur sistemini devam ettiremeyeceği yönünde oluşan beklentilerin neden olduğunu ikinci nesil döviz krizi modeliyle açıklanamadı. Bu nedenle, Doğu Asya krizi üçüncü nesil model olarak adlandırılan yeni bir kriz modelini gerektirmiştir.³⁷

Üçüncü nesil kriz modelleri, finansal piyasalardaki eksiklikleri temel etken olarak görür. Bu modeller, tipik olarak iki bozulmadan birine dayanır; ya devlet garantisinin varlığı şeklindeki “kötü politikalar”, ya da asimetrik bilgi veya sözleşmelerin yerine getirilmesindeki aksaklıklar gibi bilanço etkilerini uyaran eksiklikler şeklindeki “kör piyasalardır.”³⁸

Birinci ve ikinci nesil modellerin Asya krizini açıklamakta yetersiz kalmaları sonucunda gündeme gelmiştir. Bu kapsamda geliştirilen modeller daha önceki modellerin iki temel unsur olan makroekonomik temel ve kendi kendini besleme

³⁵ Yılmaz, Ömer – Kızıltan, Alaattin - Kaya, Vedat, “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri”, *E.Ü. İ.İ.B.F.D.*, s. 24, 2005, ss. 77-96, s.91.

³⁶ Yay v.dğr., a.g.e., s. 25.

³⁷ Aydan Kansu, “Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri”, 2.basım, İstanbul: Güncel yayıncılık 2006, s.119.

³⁸ Martin Schneider, Aaron Tornell, “Balance Sheet Effects, Bailout Guarantees and Financial Crises”. *Review of Economic Studies*, Blackwell Publishing. 71, 883–913, 2000, s.2.

temellerini içermekler beraber, bu modern krizleri yorumlayabilmek için özellikle bankacılık sektörüne ait bazı mikro ekonomik unsurlar analize dahil edilmiştir.³⁹

1990'lı yıllarda ortaya çıkan finansal krizler üç bölgesel dalgalanmaya neden olmuştur. Bunlar 1992-93 yıllarında Avrupa'yı etkileyen ERM krizi, 1994-95 yıllarında Latin Amerika'yı etkileyen Tekila Krizi ve 1997 de başlayan Güneydoğu Asya Krizidir. Bu krizlerin ortak özelliklerinden birisi, bulaşıcı nitelikte olmalarıdır. Bir finansal kriz çıktığında aynı bölgede, kısa bir süre içinde, başka finansal krizlerin yaşandığı ampirik olarak da belirlenmiştir. Bu modeller ilk olarak Gerlach ve Smert tarafından ortaya çıkarılmıştır.⁴⁰

Bir ülkede ortaya çıkan finansal kriz başka ülkelerde de kriz çıkmasına sebep olursa, krizin bu ülkelere bulaştığı kabul edilmektedir. Finansal krizler farklı faktörlerden kaynaklanırsa, aynı coğrafi bölgede eş zamanlı olarak ortaya çıksalar bile bulaşma söz konusu değildir. Gelişmiş ülkelerdeki bazı önemli politika değişiklikleri gelişmekte olan ülkelerde krize yol açabilmektedir. Bu politika değişikliklerine uluslararası faiz oranlarındaki ve sanayileşmiş ülke paralarının değişim kurundaki artışlar örnek verilebilir.⁴¹

Örneğin, Asya Krizi'nde krize yakalanan ülkelere sabit döviz kuru sistemi uygulanmakta ve dolar cinsinden aşırı dış borç yükü bulunmaktaydı. Yine bu ülkelerin birbirlerinin ticari partnerleri olmaları birinin yaptığı devalüasyonun etkisini kırabilmek için diğerlerinin de devalüasyon yapmalarını gerektirebilmektedir. Benzer şekilde bir diğer sebep de bu ülkelere yatırım yapan yatırımcıların aynı anda birden fazla ülkeye yatırım yapmış olması ve bir piyasada yaşadığı sıkıntıdan sonra diğer piyasadaki aktiflerini de biran önce likit hale getirip zararını azaltmaya çalışması ya da parasını kurtarmaya çalışmasıdır.⁴² Bu anlamda Kaminsky ve arkadaşları bulaşıcılığın

³⁹ Michael Chui, "Leading Indicators of Balance-of-Payments Crises: A Partial Review", Working Paper No:171, Bank of England 2002.

⁴⁰ Özer, a.g.e., s. 72-73.

⁴¹ Bastı, a.g.e., s. 17.

⁴² Tunalı, a.g.e., s. 16

temelinde üç unsur bulunduğunu belirtmektedirler. Birincisi; bulaşan krizin patlak vermesinden önce bu ülkelere önemli bir uluslararası fon akımı olması gerekmektedir. Bu tür fon akımlarının (sermaye hareketlerinin) yasaklandığı ya da kısıtlandığı ülkeler için bulaşıcılık çok geçerli değildir. İkincisi; bu ülkelere borç veren ortak mali yatırımcılar (aynı yabancı banka, farklı yükselen piyasa ekonomilerine önemli krediler açmış olabilir) vardır. Finansal yatırımcılar önceden beklenmedik bir açıklama ile rastlaşabilmektedirler. Rusya'nın 18 Ağustos 1998'de yükümlülüklerini yerine getiremeyeceğini açıklaması bu beklenmedik açıklama örneklerinde birini oluşturmaktadır. Çünkü bu açıklamanın öncesinde Rusya'nın borçlarının ödememesi bir tarafa kredi notunun yükselmesi beklenmektedir.

Nitekim çalışmamızın sonraki bölümünde ayrıntı olarak incelenecek olan Rusya'da temmuz 1998 ile ocak 1999 arasındaki beş aylık dönemde ruble yüzde 262 oranında değer yitirmiş ve Rusya'nın mali varlıklarından ellerinde bol miktarda tutan ABD'de mukim Uzun Vadeli Sermaye Yönetimi (Long Term Capital Management; LTCM) isimli zengin fonu eylül 1998'de batmıştır.⁴³

1.4. FİNANSAL KRİZLERİN ÖNCÜ GÖSTERGELERİ

Finansal Krizlerin nedenleri ve ortaya çıkışı kadar, ekonomik politikası açısından bu krizlerin nasıl önceden öngörülebileceği de önemlidir. Finansal krizler önceden görülebilir ya da sağlıklı bir biçimde olumsuz gelişmeler bilinirse politika belirlemekle sorumlu otoritelerin önceden önlem alabilmelerine olanak sağlayacaktır.⁴⁴ Mevcut teori ve modeller, krizlerin nedenlerini tam olarak açıklayamazlar da,

⁴³ Özatay, a.g.e., s.57

⁴⁴ Goldstein, Morris - Turner Philip. *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri*, İngilizceden çeviren: Ali İhsan Karacan. Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.18.

potansiyel bir krizin olası semptomlarını işaret etmektedir. Bununla beraber, bunların görece ağırlıklarının ne olduğunu ve ayrıştırılmalarını sağlayamazlar.⁴⁵

Konu üzerinde çalışan iktisatçılar, ülkelerin finansal krizlere karşı duyarlılığını belirlemede kendi deyimleri ile “basit bir model” geliştirmişlerdir. Model esas itibarıyla “kambiyo kurunun aşırı değerlenmesine”, “bankacılık sisteminin zayıflığına” ve “döviz rezervlerinin düşük olmasına” dayanmaktadır.

Erken uyarı sistemleri, gelecekteki krizleri tahmin etmek için, genel olarak iki tür değişken grubu üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bunlar, bir ülkenin finansal durumunu yansıtan değişkenler ve o ülke ile ilgili (gelecekte kriz çıkması ihtimali ile ilgili olarak) piyasa beklentilerini yansıtan değişkenlerdir.

Finansal durumu yansıtan değişkenler, cari hesap açıkları, reel döviz kuru değişimleri, bütçe açığı, borç stoku ve ülkenin borçlarının geri ödeme kapasitesidir. Beklentileri yansıtan değişkenler ise, reel döviz kurları, yabancı tahviller arasındaki getiri farkı ve hisse senedi piyasası endeksleridir.⁴⁶

Kriz göstergelerinin oluşturulmasında da yine iki yaklaşım kullanılmaktadır.⁴⁷

Signalling Yaklaşımı: Bu modelde çeşitli göstergelerin, normal zamanlardaki seyri ile kriz dönemleri içindeki seyri arasındaki farklar karşılaştırılır.

Kalitatif Tepki: Bu modeller, regresyon teknikleri kullanılarak oluşturulur. Makro ve mikro yaklaşımları vardır.

Kaminsky, Lizondo ve Reinhart’ın yaklaşımına göre, her bir değişken analiz edilerek optimal eşik değerleri hesaplanır. Herhangi bir gösterge kritik değerin üzerine çıktığında takip eden 24 aylık süre zarfında bir finansal krizin oluşabileceği ihtimalini ifade etmektedir. Göstergelerdeki değişimler bir yıl önceki değerleri göz önüne alınarak

⁴⁵ Yay v.dğr., a.g.e., s.28

⁴⁶ Bastı, a.g.e., s.25

⁴⁷ Yay ve Ensar, a.g.e., s.29

hesaplanmakta ve yüzde olarak değerlendirilmektedir. Göstergelerin herhangi birindeki değişme, kritik değeri %10 ile %20 arasında aşıyorsa bu bir kriz sinyali olarak algılanmakta ve gelecek 24 ay içerisinde bir kriz ihtimali öngörülebilmektedir.⁴⁸

Krizlerin öngörülmesi ve analizine yönelik olarak yapılan ampirik çalışmalarda kullanılan temel göstergelerin, kategorilerine göre sınıflandırılmış biçimi Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Krizlerle İlgili Ampirik Çalışmalarda Kullanılan Temel Göstergeler

Kategoriler	Göstergeler
Sermaye Hesabı	Uluslararası rezervler, sermaye akımları, kısa dönem sermaye akımları, doğrudan yabancı yatırımlar ve yurt içi ve yurt dışı faiz oranları arasındaki farklılıklar
Borç Profili	Kamunun dış borcu, toplam dış borç, kısa dönem borç, borcun borcu verene ve faiz yapısına göre oranları, borç servisi ve dış yardım.
Cari Hesap	Reel döviz kuru, cari hesap dengesi, ticaret dengesi, ihracat, ithalat, ticaret hadleri, ihracat fiyatları, tasarruf ve yatırımlar.
Uluslar arası Değişiklikler	Yabancı reel GSYİH büyüme oranı, faiz oranları ve fiyat düzeyleri.
Finansal Serbestleşme	Kredi artış oranı, para çarpanında değişme, reel faiz oranları ve banka kredi faizleri ile mevduat faizleri arasındaki fark.
Diğer Finansal değişiklikler	Bankacılık sistemine merkez bankası tarafından açılan krediler, para arzı ve talebi arasındaki açık, paranın artış oranı, bono getirileri, yurtiçi enflasyon oranı, gölge döviz kuru, paralel piyasa döviz kuru primi, merkez bankasının parite döviz kuru, resmi bantta döviz kurunun durumu ve M2/uluslar arası rezervler.
Reel Sektör	Reel GSYİH büyüme oranı, çıktı açığı, istihdam/işsizlik, ücretler ve hisse senedi fiyatlarında değişme

Kaynak: Özer, Mustafa. Finansal Krizler Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.49.

⁴⁸ Karaçor, Zeynep - Alptekin Volkan, “Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *C.B.Ü.İ.İ.B.F.Y.E.D.*, c. 13, s. 2, 2006, ss. 237-256, s.242.

1.5. FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

Gelişmekte olan piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler; ana hatlarıyla döviz krizi, bankacılık krizi, dış borç krizi ve sistemik finansal kriz olmak üzere dört başlık altında toplanabilmektedir.

1.5.1. Döviz Krizi

Döviz krizi ülke parasının değer kaybetmesidir. Döviz krizi genellikle sabit ya da yarı-sabit döviz kuru ya da para kurulu uygulaması söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Sabit döviz kuru sisteminin uygulandığı bir ekonomide piyasa aktörlerinin ellerindeki paraları ani bir şekilde dövize çevirmeleri ve merkez bankasının da hücum karşısında döviz rezervlerini kullanmasına rağmen yerli paranın aşırı değer kaybetmesini engellemesi neticesinde ortaya çıkan kriz bir para krizidir. Yerli para ve döviz kuru ilişkisinin uzun süre böyle gitmesi yerli paranın devalüe edilme beklentilerini artırır ve spekülasyon bir atak yerli paranın hızla değer kaybetmesine yol açarak yerli paradan kaçışı ve dövize hücumu beraberinde getirir.

Alternatif bir yaklaşımda ise sadece döviz kuru değişmelerini değil faiz oranları ve uluslararası rezerv değişmelerini de dikkate alan bir spekülasyon baskı endeksi oluşturulmaktadır. Bu durumda döviz krizi döviz kuru değişmelerinin, yabancı rezerv ve faiz oranı değişmelerinin ağırlıklı ortalaması olan spekülasyon baskı endeksinin değeri olarak tanımlanmaktadır.

Özetle; döviz krizinin en önemli göstergeleri döviz kurunda ani hareketler ve sermaye hareketlerindeki ani ve keskin yön değiştirmeleridir. Ülke parasının değer kaybetmesi, uluslararası rezerv kaybı, baskılanmış döviz kurunun çökmesi gibi ödemeler bilançosu krizi ve Merkez Bankaları tarafından yaratılan iç kredi genişlemesinin sabitlenmiş döviz kuru ile tutarlı olmaması durumunda oluşmaktadır.⁴⁹

⁴⁹ Özer, a.g.e., s. 30

1.5.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizi, bankalara dönmeyen kredilerin aşırı derecede artması sonucu, bankaların üzerlerine düşen yükümlülüklerini yerine getirememesi ve bunları ertelemede zorlanmasıdır. Erteleme, banka mudileri arasında bir panik havasına yol açarak, bankalardan daha fazla mevduat kaçışına neden olmakta ve yaşanan krizi şiddetlendirmektedir. Hükümetler bu durumu önlemek istediklerinde kurtarma ve/veya kamulaştırma operasyonlarıyla bankalara müdahale etme gereksinimi duymaktadırlar.⁵⁰ Bu çok boyutlu etkileri nedeniyle, bankacılık krizlerinin tanımlanmasında farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Friedman, Schwartz ve Cagan tarafından ileri sürülen teoriye göre, yüksek enflasyon bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bu durumda uygulanan sıkı para politikasının ekonomik aktivite üzerinde etkisi azalmaktadır. Bahsi geçen üç yazar, finansal krizleri bankacılık panikleri ile açıklamaktadırlar. Bankacılık panikleri, para arzındaki daralmanın en önemli kaynaklarından birisi olduğu için genel ekonomik faaliyette de daralmaya yol açmaktadır.⁵¹

Diğer bir tanıma göre bankacılık krizleri; genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden ve bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Daha net bir ifade ile geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar ve reel sektörün küçülmesi nedenleriyle bankaların aktif yapılarının bozulmasıdır.⁵²

Tüm bu tanımları da dikkate alarak banka krizlerin genellikle banka varlıklarının varlık kalitesindeki bozulmanın yayılmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bozulma bankaların kredi portföyündeki sorunlu kredilerin payını yükselmesi, gayrimenkul ve hisse senetlerinin fiyatlarında büyük dalgalanmalarla belirlenmektedir. Özellikle yeni gelişen piyasa ekonomilerinde yaşanan finansal

⁵⁰ Koray, a.g.m., s.43.

⁵¹ Koray, a.g.m., s.51.

⁵² Yay, v.dğr., a.g.e., s.124

krizlerde, yurt içi makroekonomik şartlara ek olarak, finansal yapıdaki istikrarsızlık, politik istikrarsızlık ve dış koşullarda rol oynamaktadır.

Caprio ve Klingebiel'e göre ise bankacılık krizi şu durumların her birinin ortaya çıkması ile tanımlanır;⁵³

i. Bankacılık sisteminin sermayesi pratik olarak yok olmuştur.

ii. Geri dönmeyen krediler toplam banka kredilerinin % 15- 20 si civarındadır veya bunu aşmıştır. Kredi de diğer mal ve hizmetler gibi arz ve talebe sahiptir. İdeal bir kredi piyasasında, borç alım ve verimleri rekabetçi bir şekilde yapılır ve kredinin fiyatı olan faiz oranı da piyasadaki kredi arz ve talebi tarafından belirlenir. En iyi yatırım imkânlarına sahip bireyler en yüksek oranda faiz oranı vermek istediklerinden dolayı, teorik olarak en iyi yatırım fırsatları seçilmelidir. Fakat bu birçok alıcı ve satıcının işlem maliyeti (transaction cost) olmaksızın işlem yaptıkları standart tam rekabet modeli, kredi piyasasına model olarak alınmak istediğinde hem teorik hem de pratik anlamda bazı eksiklikler yaşanmaktadır.

iii. Bankacılık sektöründe sıkıntıların giderilmesinin maliyeti (sermayenin yeniden yapılanması vs) GSYİH'nın en az % 3-5' ine ulaşmıştır.

Kaminsky ve Reinhart, Caprio ve Klingebiel' den farklı olarak bankacılık krizlerini olaylarla açıklarlar;⁵⁴

i. Bankacılık sisteminde kriz, banka kapatılması, birleşmeleri veya kamu tarafından el konulması ile ortaya çıkar.

ii. Kriz, kapanma, birleşme veya devlet tarafından el konmanın olmadığı, ancak en az bir önemli finansal kuruluşta büyük miktarda devlet yardımının yapılması halinde ortaya çıkar.

⁵³ Coşkun, M.Necat, "Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri", *G.Ü.İ.B.F.D.*, s. 2, 2001, ss.39-50, s.40.

⁵⁴ Coşkun, a.g.m., s.41

Yukarıda yaptığımız tanımlamalarla beraber bir bankacılık krizinin nasıl meydana geldiği ve ekonomik hayatta nasıl bir daralmaya yol açtığını anlamak için neden olan faktörleri irdelemeye ve bu faktörlerin bankacılık krizlerini nasıl meydana getirdiğini aşağıdaki başlıklar ile anlatabiliriz.

1.5.2.1. Makroekonomik Faktörler

Bankacılık krizlerinin nedenleri üzerine yapılan çalışmalarda makroekonomik istikrarsızlık ile bankacılık krizleri arasında önemli derecede etkileşim gözlenmektedir. Makroekonomik istikrarsızlıklar banka portföylerini zayıflatırken, bankacılık krizleri de makroekonomik göstergeleri olumsuz etkilemektedir. Buna karşılık sağlıklı bir ekonomi ile sağlam bir kredi piyasası bankacılık sisteminin istikrarı üzerinde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Finansal sistemler büyük değişimler ve güven kayıplarına karşı bankaları çok duyarlı kılmaktadır. Çünkü bankalar kısa dönemde borçlanıp, uzun dönem için kredi veren ve küçük miktarlarda nakit tutarak çalışan kurumlardır. Ayrıca mudilere mevduatlarını talepleri halinde derhal çekebilme sözü de verilir. Banka varlıklarıyla yükümlülükleri arasındaki ilişki ani bir biçimde değişirse bu durum bankaları istikrarsız hale getirir. Bu durum dışsal ve içsel makroekonomik değişkenlerden kaynaklanabilir.

1.5.2.1.1. Dışsal Makroekonomik Değişkenlikler

Bankacılığın yapısı, büyük görelî fiyat değişmelerine ve güven kaybına karşı bankaları duyarlı yapmaktadır. Bu duyarlılık krizlere neden olabilmekte ve kriz ortamlarında daha da artmaktadır. Bankaların duyarlı olduğu değişkenlikleri açıklamaya çalışalım.

1.5.2.1.1.1. Ticaret Hadlerindeki Değişkenlikler

Ticaret hadlerindeki görelî büyük dalgalanmalar makroekonomik değişkenliğin dışsal kaynaklarından ilkidir. Ticaret hadlerinin ani ve keskin bir şekilde dalgalanması kredi alanların kredi faizlerini ve anapara taksitlerini ödeme yeteneklerini azalacaktır.

Bankacılık krizi yaşamış yükselen ekonomilerin yaklaşık 3/4'ünde ticaret hadlerinde en az %10 (ortalama %17) düşüş gözlenmiştir⁵⁵

1.5.2.1.1.2. Uluslararası Faiz Oranlarındaki Değişkenlikler

Uluslararası faiz oranlarındaki değişkenlik ve bu değişkenliğin sermaye akımları üzerine etkisi diğer önemli dışsal makroekonomik faktördür. Uluslararası faiz oranlarındaki dalgalanmalar sadece ülkenin borçlanma maliyetini değil; bu piyasalara yapılacak yatırımın görece çekiciliğini de etkilemektedir. Uzun vadede faiz oranlarındaki değişkenliğin yükselen ekonomilere giden sermaye akımlarının değişkenliğini etkilediği gözlenmektedir. Latin Amerika ülkelerinde 1981'de sermaye akımlarının GSYİH'nın %6'sına ulaştığı, 1983-1990 arası ise uygulamada sıfıra indiği, 1991'de %4'e ve nihayet 1993-1995 arası daha da yükselerek GSYİH'nın %5-6'sına ulaştığını gözlenmiştir. Benzer gelişme Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde de görülmüştür. 1984-1988 arası 1989-1993 arasına göre kabaca sermaye akımları 2 kat arttı. Sterilize edilememiş sermaye akımları banka mevduatlarında şişmesine neden olmakta, kredi kalitesi ve kazancı düşük krediler verilmesine yol açmaktadır. Genişleme dönemi sonunda güvenin yitirilmesi, beklenmeyen bir sermaye çıkışı, mevduatlarda ani çekilişlere ve banka varlıklarında zararına satışlara neden olmaktadır. Kredi veren ülkedeki faiz oranlarının kredi alan ülkelerin kontrolü dışında kalması özellikle yükselen ekonomilerde sermaye akımlarında değişkenliğine neden olmaktadır.⁵⁶

1.5.2.1.1.3. Döviz Kurlarındaki Değişkenlikler

Döviz kurundaki değişkenliğin bankalar için doğrudan (banka varlık ve yükümlülükleri arasında para türü veya vade uyumsuzluğu) veya dolaylı (döviz kuru oynaklığı banka borçluları için büyük zararlar yarattığında) büyük güçlükler neden olabilir.⁵⁷ Ani ve yüksek döviz kuru değerlenmelerinin bankacılık krizlerine neden

⁵⁵ Gerald Caprio Jr. and Danniela Klingebiel , "Bank Insolvency: Bad Luck , Bad Policy or Bad Banking?", Paper Presented at the 1996 Annual Bank Conference on Development Economics , World Bank Economic Review , January 1997 , s.11

⁵⁶ Goldstein ve Turner, a.g.e., s.10

⁵⁷ Goldstein ve Turner, a.g.e., s.10-11

olduğu gözlenmektedir. Kurlardaki ani yükseliş açık pozisyonlu bankaları zor duruma sokarken, döviz yükümlülüklerini döviz varlıkları ile dengelemiş bankalar ; bu riski müşterilerine yaktıklarında kredi riski ile karşılaşmaktadırlar.

1.5.2.1.2. İçsel Makroekonomik Değişkenlikler

Ülkenin içinden duruma bakıldığında ise; hem büyüme hem de enflasyon oranları çoğunlukla değişken bir seyir izlemektedir. Bu oranlardaki değişkenlik bankacılık ve ödemeler dengesi krizlerinin erken uyarı göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Enflasyon oranlarındaki dalgalanmaları genelde faiz oranlarındaki dalgalanmalar takip etmektedir. Faiz oranlarındaki ani yükselişler tahvil ve hisse senetleri gibi finansal aktifler üzerinde önemli zararların oluşmasına neden olabilmektedir. Benzer şekilde finansal aktiflerin teminat alındığı kredi kullandırmaları açısından daha ciddi riskler ve kayıplar söz konusu olabilmektedir. Enflasyon oranlarının arttığı ve enflasyon beklentilerinin sıkı para politikası uygulamalarını gerektirdiği bir ortamda, krizlerin gerçekleşme olasılıkları artmaktadır. Bu konuya en yakın örnekler 1980'li yıllarda Amerika'daki finansal sistem krizi ve 1990'lı yıllarda İskandinav ülkelerinde yaşanan krizler verilebilir. Büyüme hem de enflasyon oranları geniş ölçüde dalgalandığında kredi riskini değerlendirmekte güç olacaktır. Bu belirsizlik ortamı çoğu zaman bankaları zor duruma sokmaktadır.

Makroekonomik istikrarsızlık bankacılık sektörü dengesizliklerinin temel nedeni olarak gösterilmektedir. Varlık fiyatlarının özellikle emlak fiyatlarının alt üst olması, faiz oranlarındaki keskin artışlar veya döviz kurundaki düşüş veya süregelen durgunluk bankacılık sektörünü de etkileyecektir. Aslında belirtilen olumsuzluklar birbiri ile ilişkilidir. Bu zorluklara ek olarak geçiş ekonomilerinde nispi fiyatlardaki sert kaymalar veya sübvansiyonların kaldırılması bankacılık sektörünün etkisinin fazla olduğu sektörlerde daha fazla hissedilecektir.⁵⁸

⁵⁸ Günal, Mehmet, *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*, ATO Yayınları, Ankara, 2001, s.58

Öte yandan, uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine tam olarak uyulmaması, muhasebe uygulamalarındaki farklılıklar, bağımsız denetim uygulamalarında yaşanan sorunlar, uluslararası muhasebe uygulamalarından sapmalar, şeffaflığın yeterince sağlanamamış olması olumsuz şartlardır. Yine, Bankacılıkta yaşanan panikte makroekonomik nedenlere eklenebilir. Friedman, Schwartz ve Cagan gibi monetaristler tarafından ileri sürülen teoriye göre yüksek enflasyon, bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bu durumda uygulanan sıkı para politikasının ekonomik aktivite üzerindeki etkisi azalmaktadır⁵⁹

1.5.2.2. Mikroekonomik Nedenler

Mikroekonomik nedenler, bankacılık sektöründeki yapısal ve yönetim parametrelerinin tamamını kapsamaktadır. Bankacılık sektörü problemlerinin mikro bazlı nedenleri genel olarak bankaların bilanço yapılarından kaynaklanan risklerle ilgilidir. Aşağıda bankacılık krizlerinin mikroekonomik nedenleri başlıklar halinde incelenmektedir.

1.5.2.2.1. Yönetim

Banka yönetimi ve genel anlamda kurumsal yönetim bankaların faaliyet etkinliklerini, finansal sağlımlıkları açısından büyük önem arz eden hususlardandır. Bankacılığın bir risk alma ve yönetme işi olduğu dikkate alındığında yönetim kalitesinin önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır. Her banka başarısızlığı yönetim hatasını gösterir, ancak yönetim hatası hiç bir zaman tek başına başarısızlığın nedeni olamaz.

Bankacılık sektöründe kötü yönetim ve suistimal olanakları her zaman olmuştur. Suistimal önemli sayıda küçük bankanın olduğu A.B.D gibi ülkelerde daha önemli bir sorunken, büyük bankalarda kötü yönetim, suistimalden de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Suistimalin esasının, kısa dönemde büyük karlar elde etmek

⁵⁹ Duman, a.g.m., s.134.

pahasına, uzun dönemde zarar doğuracak riskli yatırımları yapmak ve bu sayede kısa dönemde büyük temettüler dağıtmak olduğu söylenebilir.⁶⁰

1.5.2.2.2. Yetersiz Altyapı

Bankacılık sisteminin başarısızlığında yetersiz altyapı tek başına neden olarak gösterilemez. Ancak muhasebe ve denetimdeki kusurlar problemlerin algılanmasını geciktirebilmektedir. Yasal altyapıdaki sorunlar mülkiyet haklarından veya bankaların alacaklarının gerçekleşmemesinden oluşmaktadır.

1.5.2.2.3. Serbestleşme/Yeniden Düzenleme

Finansal sistemdeki yeniden yapılanma ve serbestleşme iddialı bir hareket olduğundan bir çok soruna da yol açmaktadır. Bu nedenle bankacılık sisteminin liberalleşmesi birden değil aşama aşama gerçekleştirilmelidir. Yeniden yapılanma ise daha fazla itina gerektirdiğinden yönetimin bu hareketin doğru gerçekleştirildiğinden emin olması gerekmektedir. Bankacılık sistemini doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren mevzuatta sık aralıklarda ve birbirleriyle çelişen yönde yapılan düzenlemeler mali sistemin ve bankacılık sisteminin performansını, büyümesini ve mali bünyesini önemli ölçüde etkilemiştir.⁶¹

1.5.2.2.4. Hükümet Müdahaleleri

Dünya genelinde artan özelleştirme uygulamalarına rağmen, birçok gelişmekte olan ülke ekonomisinde devlet bankaları bankacılık sektöründe hakim konumdadır. Bankacılık sektöründe görülen yoğun hükümet müdahaleleri, bankaların faaliyet ve karlılığını olumsuz etkilemekte ve bankacılık krizlerinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

Devlet mülkiyetindeki bankaların hemen hepsi ekonomiye yönelik belli amaçları gerçekleştirmek ve belli sektörlere kredi tahsisi için kurulmuşlardır. Bu bankaların kredi kararlarında, özel mülkiyetteki bankalara nazaran hükümet yönlendirmeleri daha

⁶⁰ Duman, a.g.m., s. 140.

⁶¹ Coşkun, a.g.m., s.43

fazladır. Ayrıca bu bankalar, rekabete karşı korunup, görev zararlarının devlet tarafından karşılanmasından dolayı, zararların kontrolü ve problemleri kredilerin tespitinde fazla etkin değillerdir. Hükümetlerin bankacılık sektörü üzerine müdahalesi, devlet mülkiyetindeki bankalar dışında özel mülkiyetli bankalarda da kendini göstermektedir. Kredilerin belli sektörlere tahsisinde, zorlayıcı kanuni karşılıkların istenmesinde ve bütçe açıklarının fonlanması gibi birçok konuda bankacılık kesimi hükümetler tarafından kullanılmaktadır⁶² Özel bankaların verdikleri kredilere ve koşullara hükümet müdahaleleri nakit krizini hızlandırmaktadır. Bu müdahale rekabetçi olmayan faiz oranlarının uygulanması ve/veya ekonomik olmayan projelere kaynak aktarımı şeklinde olabilmektedir.

1.5.2.2.5. Ahlaki Risk

Bankaların iflas etmesine izin verilmeyeceğine ve zor zamanlarda finansal destek geleceğine dair genel bir beklentinin olması ahlaki riski ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda bankalar durumlarını iyileştirmek yerine hareketlerini şiddetlendirirler ve mevduat sahipleri de ‘iyi’ ve ‘kötü’ olanı birbirinden ayıramaz. Ahlaki tehlike günümüz finansal krizlerin en önemli nedenidir. Ahlaki tehlike finansal kurumların “nasıl olsa kurtulacağım” inancından doğmaktadır. Bu terim işlerin kötü gitmesi halinde bedeli ödeyecek olan başkası ise, riski alacak kişinin, alacağı riskin ne kadar olacağına karar vermesi gereken her durum için kullanılır.

- Finans kesimindekiler, başlarına bir şey geldiğinde hükümetin kendilerini kurtarmak zorunda olduğunu bildiklerinden her türlü riskli pozisyonu almaktan kaçınmazlar. Böylece açık pozisyonlar artarak, yabancı yatırımcı için kriz beklentisi doğmasına sebep olur. Ahlaki tehlike tasarruf sahiplerinin, bankaların devlet güvencesinde olduğu mantığı ile mevduatları izlememesi ve bu konuda tedirginlik duymaması ile iyice artmaktadır. Böylece bankalar devlet güvencesi altında riskli pozisyonlar yaratarak genel ekonomiyi krize sokmaktadırlar.

⁶² <http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3204.pdf>, 3.Nisan. 2010, s.4.

- Ahlaki tehlike sadece bankacılık sektöründen kaynaklanmaz, ayna zamanda kamudan da kaynaklanabilir. Gelişen ülkelerin IMF kaynaklı olan krediler gibi dış kredilere güvenerek, yüksek maliyetli yapısal tedbirleri almamaları kamunu ahlaki risk tehlikesini yansıtır.⁶³

1.5.2.2.6. Şeffaflığın Olmaması

Yeterli yasal düzenlemelerin olmamasından dolayı bankacılık sisteminde mevduat sahiplerine ve hissedarlara yeterli ve doğru bilgiye ulaşamamaktadır.⁶⁴ Bu durum rasyonel hareket edebilme yeteneğini ve duyulan güveni olumsuz etkilemektedir.

1.5.3. Dış Borç Krizi

Bir ülkenin kamu ve/veya özel sektöre ait dış borçlarını ödeyememe durumudur. Özellikle hükümetlerin dış borçlarını çevirmek ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntıya düşmesi nedeni ile yükümlülüklerini ertelemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir döviz krizine yol açabilmektedir.⁶⁵

Tüm bu krizleri genel olarak değerlendirildiğinde ise ortak kökenlerinin olduğunu görülebilmektedir. Sürdürülemez ekonomik dengesizliklerin artması, finans kesimindeki katılıklar altında varlık fiyatları ve döviz kurlarındaki eşitsizlikler ve krizler, bir ülke parasına veya bankacılık sistemine olan güvenin kaybolmasına neden olmaktadır.

Varlık fiyatlarındaki ani değişimler, ülkenin ekonomik ve finansal yetersizliklerinin altında yatan nedenler sonucu, ülkeye olan dış kaynak girişi azalır ve iç kredi genişlemesi ile de sisteme bir güvensizlik başlar. Krizler varlık fiyatlarındaki ani düşüşler biçiminde olduğu gibi, finansal ve finansal olmayan kuruluşlardaki yaygın

⁶³ Sakarya, Betül, Türkiye’de Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Regülasyon Uygulamaları, Sakarya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisan Tezi, Sakarya, 2006, s.55

⁶⁴ Coşkun, a.g.m.,s.43

⁶⁵ Delice, a.g.m. s. 61

iflaslar biçiminde de olabilmektedir.⁶⁶ Tablo 2’de finansal krizlerin belirlenmesi ve önlenmesi konusunda genel konular yer almaktadır.

Tablo 2: Finansal Krizler Arasındaki Farklılıklar

	Politikaların Neden Olduğu Krizler	Finansal Panik	Baloncuğun Sönmesi	Ahlaki Tehlikenin Neden Olduğu Krizler	Düzensiz İşleyiş
Piyasa Katılımcıları ile Analistlerin Katılımları	Yüksek	Düşük	Çökme Olasılığını Anlarlar	Yüksek Kredi Verenler Temel değerlerden Çok, Devlet Garantisine Bağlı Olarak Kredi Açarlar.	Yüksek Piyasa Katılımcıları Kredi Verenler Arasındaki Eşgüdüm Sorunlarını Anlarlar.
Reel Ekonomik Faaliyetlere Verdiği Hasar	Vermeyebilir	Yüksek	Düşük. Baloncuğun Sönmesi Kaynak Dağıtımında Etkinliği Arttırabilir.	Düşük. Ahlaki Tehlikeye Dayalı Kredi Verme İşleminin Sona Ermesi, Kaynak Dağıtımında Etkinliği Arttırabilir.	Yüksek. Kredi Verenler, Müşteri Kapma Yarışına Gireler; Borçlananların Likidite Krizi Başlar.
Ahlaki Tehlike Nedeniyle Verilen Kredi	Hayır	Gerekmeyebilir	Mümkün	Evet. Kredi Verenlerin Çoğu veya Tamamı , Açık veya Örtülü Garantilerle Korunurlar	Gerekmeyebilir.
Resmi Müdahale Gerekip Gerekmediği	Makro ekonomik Uyum, Özellikle Bütçe Azaltılması	Son Kredi Mercii Olma İşlevini Yerine Getirme	Hayır. Baloncuğun Sönmesini Geciktirmek Daha Derin Krizlere Yol Açabilir.	Hayır. Devlet Garantileri Kaynak Dağıtımındaki Yanlılıkları Arttırır.	Evet. Kamu Kurumları, Düzenli Bir İşleyiş İçin Çerçeve Yaratabilir.

Kaynak: Özer, Mustafa. Finansal Krizler Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.41

⁶⁶ Özer, a.g.e, s. 38

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

2.1. 1980 SONRASI SERBESTLEŞME VE DIŞA AÇILMA DÖNEMİ VE 1982 BANKERLER KRİZİ

Türkiye'nin finansal sistemi 1980'den önceki dönemde, uygulanan ekonomik politikaların bir gereği olarak sıkı bir şekilde baskılamaya maruz kalmıştır. Bu durum etkin kaynak dağılımını engellemekteydi. Türkiye'nin maruz kaldığı finansal baskılama; mevduat ve kredi faizleri üzerinde tavan uygulaması ve negatif reel faiz oranları, kredi tayinlaması (credit rationing) ve sektörlere kredi kullanımında öncelik tanınması, finansal gelir ve işlemlerden aşırı vergi alınması, yüksek oranda mevduat munzam karşılığı ayırma zorunluluğu ve aracılık işlemlerinin maliyetinin yüksek olması, bankaların ve finansal olmayan şirketlerin çoğunun aynı kişilere ait olması, firmaların yaptıkları yatırımlarda kendi öz varlıklarından çok kredilere güvenmesi, banka portföylerinin düşük kalitede olması, gelişmemiş sermaye piyasası, bütçe açıklarının kapatılmasında kamunun merkez bankasına güvenmesi, yabancı bankaların piyasaya girmelerinin engellenmesi, dış finansal işlemlerde ve yabancı varlık tutmada kısıtlamaların olması alanlarında kendini göstermekteydi.⁶⁷

Ekonominin bu baskılamadan kurtulması ve 1980'lere gelindiğinde var olan önemli sorunları aşabilmesi için hükümetin önünde iki seçenek bulunmaktaydı; birincisi 1979'da imzalanan stand-by çerçevesinde IMF'ten yardım almak için görüşmeler yapmak, ikinci ise bir ekonomik program hazırlayarak bunu uygulamak ve bundan sonra finansal destek için uluslararası kuruluşlara başvurmaktır. Hükümet ikinci seçeneği benimsemiş ve yaptığı programı 24 Ocak 1980'de uygulamaya koymuştur.

⁶⁷ Demirci, a.g.e., s.155

1980'li yıllardan itibaren serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte Türk finansal sistemi yeniden yapılanma sürecine girmiş ve hem kurumsal alt yapı hem de yasal mevzuat yönünden önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlarla birlikte 1980 sonrası dönem, Türk bankacılığında, ekonomide başlatılan serbestleşme ve dışa açılmanın bankacılıkta uygulanması ile yaşanan bir değişim süreci olmuştur.⁶⁸ Bu bağlamda, 1980 sonrası gelişmeler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Faizlerin serbestleştirilmesi, mevduata enflasyon oranı üstünde faiz ödenmesi
- Yabancı bankaların kurulmasına veya şube açmalarına uygun ortam yaratılması
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasına izin verilmesi
- Türk bankalarının yurtdışında faaliyet göstermeye başlamaları
- Bankacılık sektöründe batık kredi sorununun artması
- Bankaların kaynak yapılarının değişmesi
- Teknolojik gelişmelerin uygulanması ve elektronik bankacılığa geçiş.

24 Ocak 1980 tarihinde, Türk Lirası, Dolar karşısında yaklaşık %49 oranında devalüe edilerek Dolar kuru 47 TL'den 70 TL'ye çıkarılmıştır. 1 Temmuz 1981'den sonra ise günlük kur ayarlamalarına başlanmıştır. Faiz oranının serbest bırakılmasıyla birlikte de bankerlik kuruluşları yasal düzenlemelerden uzak bir şekilde sayıca çok artış göstermiştir. Bankerler hem sermaye piyasası alanında, hem de banka dışı para piyasasında baş döndürücü bir hızla gelişmeye başlamışlardır. Bu da küçük bankalar ve bankerler arasında rekabet nedeniyle faizlerin hızla yükselmesine yol açmıştır.

Bankerlerin yaptıkları Ponzi finansmanıydı ve vaat ettikleri yüksek faizleri ödeyebilmeleri için daha fazla fon toplamaları gerekmektedir. Bankalar daha rekabetçi (hem iç hem de dış rekabete açık) bir ortamda faaliyet göstermek zorunda kalmışlardır.

⁶⁸ Çankaya, Fikret, *Türkiye'de Özel Bankaların Özelleştirilmesi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 2001, s. 16.

Bu da bankaların aktif kalitelerinin düşmesine sebep olarak çarpıklıklara zemin hazırlamıştır. Bankalar riski az kredilere, örneğin tüketici kredilerine yönelmişlerdir. Ortaya çıkan faiz yarışı, 1982 yılında finans kesiminde krize yol açmış; küçük bankerlerin iflaslarıyla başlayan çöküş, büyük bankerlerin ve bazı küçük bankaların iflası ile devam etmiştir. Sürecin hızlanarak devam etmesiyle birlikte 1982 yılında gerek sermaye piyasasının sağlıklı bir yapıya kavuşmamış olması, gerekse birçok yasal boşluklar nedeniyle “Banker Krizi” sistemin tümüne sirayet etmiştir ve batan bankalarla birlikte zarar gören tasarruf sahibi sayısı katlanarak artmıştır.

Kriz süreci içinde 3 bankanın (İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank) yönetimleri devralınmış ve 1983 yılında da tüm alacak ve yükümlülükleriyle T.C Ziraat Bankası’na devredilmişlerdir. Aynı yıl içinde İşçi Kredi Bankası’nın faaliyetleri durdurulmuş, 1984 yılında Bağbank’ın faaliyeti durdurulurken, İstanbul Emniyet Sandığı yine Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Yine bu dönem başlarında mali bünyesi bozulan ve 1987’de kamulaştırılan Türkiye Öğretmenler Bankası (TÖBANK) da 1992 yılında bir kamu bankası olan Türkiye Halk Bankası’na devredilmiştir.⁶⁹ Bankaların borçlarını ödeyemez hale gelmesi ve faiz hadlerinin yükselmesi sonucunda mevduat faizlerindeki serbesti 01.01.1983’te kaldırılmıştır. Bu krizle faiz oranlarını serbest bırakmanın piyasaları kendiliğinden düzenleyemeyeceği ve devletin bir takım düzenleyici fonksiyonlarla piyasaya müdahale etmesinin gerekliliği daha reform hareketlerinin başlangıcında ortaya çıkmıştır.

Çok sayıda firmanın aldıkları krediyi ödeyemez duruma gelmesiyle, banka kredilerinin büyük bir bölümü donuk krediye dönüşmüş ve bankacılık alanındaki bu bunalımı derinleştirmiştir. Daha sonra bu sorunlu kredilerin saptanması ve yeterli karşılık ayrılmasını uluslararası standartlara uygun hale getirmek için ek karşılık ayrılması gündeme gelmiştir.⁷⁰

⁶⁹ Tunalı, a.g.e., s.86

⁷⁰ Parasız, İlker. *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*, Dizgi Yayınları, İstanbul, 2000, s.97

Ağustos 1989'da 'Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar' kambiyo rejiminde yaşanan serbestleşme ile bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve artık yurtdışından kaynak bulmalarına imkân sağlamıştır. Serbest faiz politikası, birikimlerin bankacılık sistemine çekilmesinde ve bankaların bazı alanlarda verimliliği arttırıcı önlemler almasında etkili olmasına karşın, aşırı vergi ödemelerinin de etkisiyle gelir dağılımının daha da bozulmasına, bankalarda donuk kredilerin artmasına, likidite sorunlarının ağırlaşmasına neden olmuştur. 1980'lere kadar Türkiye'de banka kurulması ve şube açılmasında kısıtlayıcı bir politika izlenmesine karşın 1980'den sonra yeni bankaların kurulması ve yabancı bankaların Türkiye'de banka açmasına verilen izinler artmıştır. Böylece özel ve yabancı sermayeli bankaların sayısı artmıştır. Aynı şekilde ulusal bankalarda yabancı ülkelerde banka kurarak ya da sermayeye katılarak dışa açılmıştır. Dışa açılmaya paralel olarak Türk Bankacılık Sistemi, ülkemizde şube açan yabancı bankaların hizmet alanında yoğun rekabetiyle karşılaşmıştır. 1980 sonrasında yeni ticaret bankalarının kurulmasına da izin verilmiştir. Bu dönemde, kurulan ticaret bankası sayısı 8'i yabancı olmak üzere toplam 19'dur. 1988–1991 yılları arasında da 4'ü yabancı sermayeli 8 kalkınma ve yatırım bankasına izin verilmiştir.⁷¹

1980 sonrası dönemde ekonomideki ve finansal piyasalardaki gelişmeler bankaların yapısını da değiştirmiştir. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu'nun oluşturulmasının ardından 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın faaliyete geçmesi ve bankalar arası para piyasasının kurulması, bankaların menkul kıymet işlemlerine, fon yönetimi ve döviz işlemlerine ağırlık vermelerine neden olmuştur. Bankalar arası para piyasasının kurulması kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Sistem, elinde kullanılmamış nakit fazlası olan bankalara borç vererek kendilerine gelir sağlama olanağı vermiş ve ekonomi açısından piyasanın kısa dönemli likidite sıkıntısı kalkmıştır.⁷² Finansal piyasaları geliştirmek adına atılan bu adımlara rağmen finansal kurumların denetim sonuçlarına ilişkin kararların zamanında ve etkin olarak alınması sağlanamamış, kamu sektörü finansal sistemdeki

⁷¹ Demirci, a.g.e., s.157

⁷² Parasız, a.g.e., s.97

yoğun etkisini sürdürmüştür.⁷³ 1987’de tekrar serbest bırakılan faizlere 1989 yılında Merkez Bankası tarafından bir üst sınır getirilmiştir.

2.2. 1990 SONRASI DÖNEMDE BANKACILIK VE 1994 KRİZİ

1980’li yıllarda finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan ortamda, bankalar 1990 sonrasında daha da farklı bir yapıya kavuşmuşlardır. Artık gerekli teknolojik yatırımlar yapılmış, para ve sermaye piyasalarının kurumsallaşması tamamlanmıştır. Tüm bu yapısal gelişmelere ek olarak, Ağustos 1989’da yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar ile birlikte kambiyo rejiminde yaşanan serbestleşme bankaların döviz işlemlerine yönelmelerine ve artık yurtdışından kaynak bulmalarına da imkân sağlamıştır. Faizlerin yükselmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, faiz-kur dengesinin bozulup, aradaki farkın açılmasına ve Türkiye’ye sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli sermaye girişinin artmasına, yani bankaların açık pozisyonlarının büyümesine yol açmıştır. Bu durum bankaların kur riskini artırmıştır. Ayrıca ekonomide de etkisi uzun yıllar sürecek dengesizliklerinden kaynağını teşkil etmiştir. Yükselen faiz oranları yurt içine sıcak para çekerken, özel sektör için bankalardan kredi almayı zorlaştırmış ve özel sektör hem yükselen faiz oranları hem de bankaların kur riski vb. nedenlerle sıcak parayı tercih etmesi ile dışlama etkisi meydana gelmiştir.

Özellikle 1990 sonrası gelişen finansal liberalizasyon sonrasında gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye hareketleri giderek artmıştır. Türkiye’de yurtiçi faiz oranının yüksek olması yabancı yatırımı çeken önemli bir faktördür. Faiz oranlarını arttıran en önemli faktör ise, maaş ve ücretlerdeki reel artışlar ve çeşitli kesimlere verilen sübvansiyonlarla artan kamu açıklarının finansmanında iç borçlanmaya ağırlık verilmesidir. Ülkenin 1991’den sonra sık sık değişen koalisyon hükümetleriyle

⁷³ Keskin, Ekrem - Alparlan, Melike-Alpan İnan, “Türk Bankacılık Sektörü”, <http://www.tbb.org.tr/turce/duyurular/tbb/bankacilik%20sektoru%20raporu.pdf>, 05.Nisan.2010. s.30.

yönetilmesi ve aynı ekonomik politikanın devam ettirilmesi kamu harcamalarının giderek daha da artmasına yol açmıştır.⁷⁴

Türkiye’de 1988-1993 arasında kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) sürekli artmıştır. 1990’larda GSMH’ ya oranı %8 civarında olan KSBG, 1993’de %12’ye çıkmıştır. İç borç stoğunun GSMH’ ya oranı da, 1985 yılından itibaren düzenli olarak artarken, bu artış 1990’da hızlanmış ve %6.2 iken 1993’de 13.3’e ulaşmıştır. Aynı durum dış borç içinde geçerlidir. Dış borç/GSMH oranı 1985’de 14.7, 1993’de 18.7’dir. İç borç stoğu artışı 1990-1993 arası hızlanırken, ortalama vadesi de azalmış ve 1993’de 11.9 aya düşmüştür.⁷⁵

Türkiye’de 1989’da 780 milyon dolar olan net sermaye girişi, 1996 yılında 8.7 milyar dolara yükselmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren artan sermaye hareketleri daha çok kısa vadeli sermaye şeklinde olmuştur. Artan sermaye hareketlerinin ülkeler üzerindeki etkisi de büyük olmuştur. Uluslararası sermaye girişlerinin yoğun olduğu ülkelerde arka arkaya ekonomik krizler yaşanmıştır. 1994’te Türkiye’de yaşanan kriz bunun örneğidir. Yaşanan bu krizle birlikte bankacılık sistemi küçülmüş ve ülkeye giren sermaye tekrar dışarı çıkmıştır. Sermaye hareketlerinin yaşanan krizlerdeki rolü daha çok, kısa vadeli sermaye hareketleri şeklinde gelen sıcak parayı çekme şeklinde olmuştur. 32 sayılı kararname ile yabancı sermaye üzerindeki tüm kontrollerin kaldırılması Türk Finans Piyasası’nı kısa vadeli sıcak paranın spekülasyonuna açmıştır. Bu sermaye girişi TL’nin aşırı değerlenmesi sonucunu doğurmuş, bu değerlenme ise bankaların uluslararası finans piyasalarından uygun koşullarda borçlanmasını ve toplanan bu fonların yüksek getirili kamu menkul değerlerine yatırılmasını ya da yurt içi piyasalara kredi olarak verilmesini cazip hale getirmiştir.⁷⁶ TL’nin yabancı paralar karşısında değer kazanması da ihracatı zorlaştırmış, ithalatı kolaylaştırmıştır. Bu da dış ticaret açığının yükselmesi anlamına gelir. Bu şekilde bir piyasa zayıflığını ve reel kurun aşırı değerlendiğini sezen

⁷⁴ Tunalı, a.g.e., s.91

⁷⁵ Karabulut, a.g.e. s.125

⁷⁶ Muhsin Kar, M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/sermaye%20hareketleri.htm>, 07.Nisan.2010, s.14.

yabancı yatırımcı ekonomideki belirsizliği görünce daha önce ülke ekonomisine giren sermaye hızla yurtdışına çıkmış, hedeflenen büyüklükler değişmiş, böylece ülke krize sürüklenmiştir.

1994 yılında gerçekleşen kur ayarlaması sonucunda ise Türk Lirası yabancı paralar karşısında değerini kaybetmiş, faizler rekor seviyeye çıkmış, bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68.6 milyar dolardan 51.6 milyar dolara, öz kaynakları ise 6.6 milyar dolardan 4.3 milyar dolara gerilemiştir. Mali sektör ve bankacılıkta yaşanan güven bunalımı üç özel bankanın faaliyetlerine son verilmesinden sonra mevduata verilen devlet güvencesiyle ancak giderilebilmiştir.1994 yılındaki ekonomik kriz ve bazı bankaların TMSF'na devri, tüm sektörde önemli değişimlerin yaşanmasını bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır.⁷⁷

Kriz bankacılık sektöründe önemli bir küçülmeye neden olmuştur. Genel bir büyüme trendi içerisinde görünen sektör 1994 yılında önemli ölçüde reel olarak küçülmüştür. Daralma özellikle 1994 yılının ilk altı aylık döneminde çok büyük bir şekilde kendini hissettirmiştir. Bu küçülme dış kredi kullanımlarının hemen hemen sıfırlanması, mevduat artışlarının krizi takip eden dönemde negatife dönüşmesi ve sisteme gelen kaynak girişinin tıkanması, vadesi gelen dış kredilerin ödenmesinden kaynaklanmıştır. Küçülme büyük oranda dış kaynağa bağımlı olarak çalışan özel sermayeli bankalarda kendini göstermiştir.⁷⁸

1994 yılındaki ekonomik kriz ve bazı bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devri, tüm sektörde önemli değişimlerin yaşanmasını bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili gelişmelere, 1994 yılında çıkarılan 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”

⁷⁷ Kiracı, Murat- Çorbacıoğlu, Sıtkı, “Kamu Bankalarında İç Denetimin Yeniden Yapılandırılması, Ziraat Bankası Teftiş Kurulunda Yaşanan, Örgütsel, Teknik ve Kültürel Değişim”, *C.Ü.S.B.D.*, c. 32, s. 2, 2008, ss. 331-349, s.338

⁷⁸ Karataş, Muhammed, “1990 Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Para Politikaları”, *B.Ü.S.B.E. D.*, c. 3, s. 4, 2000, s.141

öncülük etmiştir. Bu kapsamda Çaybank ve Şekerbank'ın kamu hisseleri ve Sümerbank'ın %100 hissesi ise blok şeklinde satılmıştır⁷⁹

Türkiye de 1994 yılında yaşanan krizle bankalardan mevduat çekilişini önlemek için tasarruf mevduatının tamamı sigorta kapsamına alınmıştır. Bu düzenleme krizin aşılmasında önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu uygulamayla birlikte bankacılık sisteminde ahlaki riziko oranı (moral hazard) artmaya başlamıştır. Ahlaki rizikoyla kastedilen, mevduat sigortasının hem mevduat sahiplerinin hem de bankaların riske karşı olan duyarlılıklarını azaltması ve dolayısıyla piyasadaki genel risk düzeyinin artmasıdır.⁸⁰ Mevduat sigortası kapsamının genişletilmesi yerinde bir karar olmuştur. Aksi halde, bankacılık sistemini etkisi altına alan krizin bankacılık krizine dönüşmesi o aşamada kaçınılmaz görünmekteydi. Bu gelişmeler sonucunda 1994 yılında reel GSYİH %6.5 oranında küçülmüştür. Aynı yıl enflasyon oranı (TEFE) ise %125 ulaşmıştır.

1994 krizi ortaya çıkış orijini olarak bir para krizidir. Döviz karşı meydana gelen aşırı talep sonucunda rezervlerin hızla düşmesi ve bunun engellenememesi TL'nin devalüe edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu devalüasyonla TL'nin değerinde meydana gelen %53 oranındaki düşüş bir para krizine neden olmuştur. Para krizi tam bir bankacılık krizine de neden olacakken, Nisan ayı sonunda tasarruf mevduatının %100 garanti kapsamına alınması bunu önlemiştir.⁸¹

Burada üzerinde durulması gereken ilk konu, 1994 Krizinin “birinci nesil” ve “ikinci nesil” para krizi tanımlamasına uyup uymadığıdır. Birinci nesil modellere göre para krizi bütçe açıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıkların sürekli para basılarak finanse edilmesi ve döviz kurlarının sabit bir pariteye bağlanması gibi iç politika uygulamalarındaki temel tutarsızlıklardan dolayı meydana gelmektedir. Bir noktadan sonra sabit kurlar üzerinden kamu borçlarının finansmanı mümkün olmamakta ve rezervlerin kritik noktaya düşmesiyle bir para krizi yaşanmaktadır.

⁷⁹ Kiracı, Sıtkı, a.g.m. s.338

⁸⁰ Gediz, Burcu, “Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri”, *C.B.Ü.Y.E.D.*, c. 9, s. 1-2, 2002, s.68

⁸¹ Demirci, a.g.e., s.168

1990'lı yıllarda yaşanan krizler 'İkincil Nesil Krizler' olarak adlandırılır. İkincil Nesil Krizler'in ortaya çıkışı bankacılık krizi ve döviz krizi olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden, bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanır. Geri dönmeyen kredilerin artması(donuk krediler), menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır. Bankacılık sektörünün krize girmesi sonucunda mevduat sahipleri bankalardan mevduatlarını çekmeye başlayacağı için, bankaların likidite sıkıntısı had safhaya varır.⁸² Finans sektöründe artan sorunlar krizi daha da derinleştirir. Geri dönmeyen krediler arttıkça, bilançodaki vade uyumsuzluğu artacaktır. Bankacılık sisteminin likidite riski yüksek, dövizde aşırı pozisyon açığı bulunan, özkaynakları yetersiz bir yapıda bulunması ekonomik kriz için uygun ortamı yaratacaktır.

Tablo 3: Yabancı Para Aktifler / Yabancı Para Pasifler Rasyosu 2009 - 2002 (%)

	YP Aktifler /YP Pasifler
2009	85,76%
2008	88,83%
2007	86,53%
2006	89,95%
2005	90,40%
2004	91,68%
2003	90,73%
2002	91,93%

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010

⁸² Eren, Aslan-Süslü, Bora, "Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi", <http://www.econturk.org/Turkiyeeconomisi7krz.rtf>, 11. Nisan. 2010, s. 2.

Yukarıdaki tablo 3’de 2002-2009 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe yabancı para aktifler / yabancı para pasifler rasyosuna yer verilmiştir. Bu rasyo, bankaların kurlardaki değişime duyarlılığını ölçmektedir. Tabloya göre, 2002 yılında %91,93 oranında piyasa riskine duyarlı olan bankacılık sektörü, 2009 yılında %85,76 oranı ile dikkat çekmektedir. Ki bu rasyo, Türk bankacılık sektörünün son küresel krizdeki risk duyarlılığının, 2000 ve 2001 krizlerindeki nispeten daha az olduğunu göstermektedir. Bu durum, bankacılık sektörünün altyapısının sağlamlaştırıldığının göstergesi niteliğindedir.

2.3. KASIM 2000 – ŞUBAT 2001 KRİZLERİ VE KRİZLERİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2000’li yıllara doğru artan küreselleşme ve ekonominin bütünleşme süreci, belli bir ülkede patlak veren bankacılık krizlerinin kısa sürede tüm dünyaya yayılarak global ekonomik bunalımlara dönüşmelerine neden olmuştur. Ödemeler sisteminin kilitlenmesi ile ülke içi kuruluşların yükümlülüklerini yerine getirememeleri, uluslararası tabanda faaliyet gösteren yabancı kuruluşları da zora soktuğundan, dünya üzerindeki bankacılık krizleri bütün ülkeleri az ya da çok etkilemiştir

Türkiye’de özellikle 1997-1998 Aysa ve Rusya Krizinin ardından yüksek faizlere ve ekonomideki daralmaya bağlı olarak bankacılık sektöründe donuk ya da problemlili kredilerin arttığı gözlenmiştir. Bunun sonucunda aktif kalitesinde bozulma, birim paranın geri dönme hızında yavaşlama, karlılıkta ve likiditede bozulma meydana gelmiştir.⁸³

1990’lı yıllarda giderek artan kamu açıkları, açıkların kısa vadeli iç borç ile finanse edilmesi, bunun sonucunda yüksek seyreden reel faizler vb. sebeplerle, 1999 yılı

⁸³ Erdoğan, a.g.e. s.128

sonu itibariyle Türkiye’de kamu borç stoku artık çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.⁸⁴ Öyle ki, Kamu kesimi toplam borç stokunun (net) GSMH’ya oranı 1990 yılında yüzde 29 iken, bu oran 1999 yılı sonunda yüzde 61’e ulaşmıştır. İç borç stokundaki artış ise daha çarpıcıdır. 1990 yılında yüzde 6 olan net iç borç stokunun GSMH’ya oranı 1999 yılında (kamu bankalarının görev zararları dahil) yüzde 42’ye çıkmıştır. Borç stokundaki bu artış, dönemin ilk yarısında yüksek faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, ikinci yarıda ise yüksek reel faizlerin etkisi belirgin hale gelmiştir. Nitekim 1990-1994 döneminde yıllık ortalama olarak faiz dışı denge GSMH’nın yüzde 4,5’i oranında açık verirken, enflasyondan arındırılmış faiz ödemelerini de içeren operasyonel kamu açığı yüzde 8,3 olmuştur. 1995-2000 döneminde faiz dışı denge GSMH’nın yüzde 0,1’i oranında fazla verirken, operasyonel denge yüzde 5,8 açık vermiştir.⁸⁵

Türkiye’de Güney Doğu Asya ülkelerinin kriz öncesi durumuna benzer bir durum bankacılık sektöründe yaşanmıştır. Özel bankaların birçoğu yapı itibariyle Asya ülkelerindeki holding bankalarını anımsatıyordu. 1998-2000 yılları arasında TMSF’na devredilen bankaların birçoğu büyük grupların elindeydi (Yaşarbank- Yaşar grubu, Demirbank, Ulusal bank- Cıngıllıoğlu Grubu, EGS bank-EGS holding, Bank kapital-Ceylan grubu, Sümerbank-Garipoğlu grubu ve benzeri). Tasarruf mevduatına verilen garantiler yüzünden holding bankalarının birçoğu halktan topladıkları mevduatın büyük bölümünü kendi bünyelerindeki şirketlere usulsüzce aktarmışlar ve batık kredi olarak göstermişlerdir.⁸⁶

IMF desteğiyle uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı, etkilerini ilk olarak faizlerin düşmesiyle göstermiştir. Devlet iç borçlanma senetlerinin(DİBS) ortalama bileşik faiz oranları 1999 yılının son çeyreğinde % 103 iken, 2000 yılında sürekli azalarak Kasım krizine kadar % 40’a kadar inmiştir. Faizlerdeki düşüşün en

⁸⁴ Bastı, a.g.e. s.97

⁸⁵ http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, 03.Haziran.2009.

⁸⁶ Güloğlu, Bülent, “İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 200 Şubat 2001 Krizi”, *Y.T.D.*, s. 41, ss. 1-10, 2001, s.5

önemli nedeni döviz kurunun çıpaya bağlanması nedeniyle düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır.⁸⁷

Programın ilk dönemlerinde döviz kuru çıpaya bağlı olduğu için kur riski olmadığından bir güven ortamı doğmuş ve yurt dışından sermaye girişi artmaya başlamıştır. Öte yandan, kur çıpası dövizle borçlanmayı cazip hale getirmiş ve bankaların yurtdışından aldıkları sendikasyon kredileri artmıştır. Kur çıpası politikasına güvenerek YP cinsinden elde ettikleri kaynakları TL cinsinden krediye dönüştüren ve DİBS satın alan bankaların açık pozisyonları ve kur riskleri artmıştır. Açık pozisyonu olan birçok banka, Kasım 2000 krizinde yüksek faizle borçlanmak (faiz riski), Şubat 2001 krizinde de dalgalı kura geçildiği için yüksek kurdan döviz satın almak (döviz riski) zorunda kalmışlar ve her iki durumda da yüksek maliyetler yüklenmişlerdir.⁸⁸

2.3.1. Kasım 2000 Krizi

1999 yılında IMF ile anlaşma sonucunda oluşturulan, fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürülebilir bir kamu borç düzenine ulaşmaya yönelik olan Ekonomik Program, 2000 yılında sonuçlarını vermeye başlamış ve bu kapsamda görülen olumlu gelişmelerden birisi de iç borçlanma faiz oranlarındaki düşüş olmuştur. Faizlerin düşmesi ve dolayısı ile kamu menkul kıymetlerinin eski cazibesinin kaybetmesi üzerine, bankalar başta bireysel krediler olmak üzere kredi piyasalarına yönelmişler ve bu yönelme ile birlikte bankacılık sektörünün kredi hacmi de önemli oranda yükselmiştir.⁸⁹ Bunun devamı olarak uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye üzerinde olumlu açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu etkilerle Meksika ve Asya örneklerinde olduğu gibi Türkiye’de de kriz öncesi yabancı sermaye hareketlerinde büyük artış görülmüştür. Nitekim, TCMB’nin yayımladığı istatistiklere göre; Aralık 1999 tarihi itibarı ile 1.004 trilyon TL düzeyinde bulunan tüketici kredileri, 2000 yılının Ekim

⁸⁷ Güloğlu, a.g.m. s.2

⁸⁸ Toprak, Metin-Demir, Osman, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, *C.Ü.İ.B.D.*, c. 2, s. 2, 2005, ss.1-26, s.9

⁸⁹ Başak, Ramazan, Ekonomik Gelişmeler ve Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Yaşanılan Krizlerin Analizi, Kadir Has Üniversitesi, SBE., Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s.158

ayında % 300'un üzerinde bir artış kaydederek 4.504 trilyon TL'ye yükselmiştir.⁹⁰ Bu bağlamda, bankacılık sektörünün kredi hacminde, tüketici kredilerinin de etkisi ile 2000 yılında bir önceki döneme göre dolar bazında % 26.6 ile en yüksek artış gerçekleşmiştir.

Mali bünyesinde problemler gerekçe gösterilerek 27.10.2000 tarihinde Etibank ve Bank Kapital'in TMSF'ye devredilmesi ile birlikte ise, TMSF kapsamındaki bankaların sayısı 10'a yükselmiştir. Yurt dışı kredilerdeki artışlara bağlı olarak önemli bir bölümü fiktif işlemlerle gizlenen açık pozisyon uygulamaları da giderek artmaya devam etmiştir. Bu kapsamda, Ocak 2000 itibari ile yurt dışından kullanılan 12.5 milyar dolarlık kredi bakiyesi, Eylül 2000 tarihi itibari ile % 32 oranında artarak 16.5 milyar dolara ve Kasım 2000 tarihinde ise % 36 oranında artarak 17 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.⁹¹

2000 yılının son aylarında likidite sıkışıklığının etkisiyle faiz oranları tekrar artışa geçmiş ve açık pozisyonu olan bankalar pozisyonlarını kapatabilmek için yüksek maliyetlerle kaynak bulmak zorunda kalmışlardır. Yaşanan bu olumsuz gelişmelere bağlı olarak, yüksek oranlı iç ve dış borçlanmaya gidilerek oluşturulan ve DİBS stokunun yaklaşık % 10'unu elinde bulunduran Demirbank, zor duruma düşmeye başlamış ve ortaya çıkan bu olumsuzluklar sonucu, iç ve dış borçlanma kanallarının tıkanmasının da etkisi ile banka, portföyünde bulunan DİBS'lerin bir bölümünü satmak zorunda kalmıştır. Bunların sonucunda, DİBS'lerin fiyatları düşerken, faizleri de yükselmeye başlamıştır. Öte yandan, yıllardır artan bir eğilim gösteren ve kronik bir hal alan kamu bankalarının yüksek likidite ihtiyaçları da, kısa vadeli faizler üzerinde ek baskı oluşmasına yol açmıştır.⁹²

Faizlerde yaşanan söz konusu yükseliş ve programa olan güvenin kaybolmaya başlaması ile birlikte, ellerinde DİBS bulunan bazı yabancı bankalar, bu bonoları satıp dövize dönmeye başlamış ve bu yaşananlar dedikodu mekanizmasının da etkisi ile

⁹⁰ Uygur, a.g.m., s.13

⁹¹ TCMB, 2001 Yıllık Rapor, s.131

⁹² Başak, a.g.e., s.159

faizlerin daha da yükselmesine neden olmuştur. Bu belirsizlik ortamının artmaya başladığı günlerde, tek başına Deutsche Bank bir günde 750 milyon dolarlık DİBS satmıştır. Fonlama maliyetlerinin yükselmesi ile birlikte bankalar için bono taşımanın maliyeti de artmaya başlamış ve yapılan satışlar faizleri daha da yukarıya çekmiştir.⁹³

2000 yılı cari işlemler açığı 9.8 milyar dolar düzeyine çıkarak, GSMH'nın yaklaşık %5'i seviyesine ulaşmıştır. Artan ithalat giderleri ve dış borçlarla, azalan ihracat gelirlerine karşılık yabancı sermaye girişinin sağlanamadığı bir aşamada devalüasyon beklentisi artmıştır.⁹⁴

Yaklaşık 4 milyar 800 milyon dolarlık portföy yatırımı ülkeden çıkmış ve devalüasyon beklentisi içindeki bankalar açık pozisyonlarını kapatmak telaşıyla döviz taleplerini artırmışlar ve piyasa da likidite sıkıntısı başlamıştır. Merkez Bankası artan likidite ihtiyacına karşılık, IMF programı çerçevesinde belirlenen döviz rezervlerini minimum seviyede tutmak ve parasal tabanı net dış varlıklardaki artış oranında yükseltmek hedefleri uyarınca piyasa likidite vermemiştir. Döviz talebindeki artış, faiz oranları artırılarak frenlenmek istenmiştir. Faizlerin aşırı derecede yükselmesi sonucunda bünyesinde çok fazla DİBS bulunduran Demirbank'a el konulmuş ve TMSF'ye devredilmiştir.⁹⁵

Özetle, Kasım 2000 Krizi'nin kronolojisi aşağıdaki gibidir:⁹⁶

- 20 Kasım 2000: İMKB %7,1 düştü, yabancı yatırımcılar borsa ve bonodaki portföylerini boşaltmaya başladılar. Kısa sürede 7 milyar dolarlık çıkış yaşanırken, faizler yükseldi. Demirbank'a ilişkin söylentiler yayılmaya başladı. Artan döviz talebi ve yükselen faizler özellikle kamu bankalarında likidite sıkışıklığı yarattı.

⁹³ Başak, a.g.e., s.179

⁹⁴ Afşar, a.g.e s.122

⁹⁵ Güloğlu, a.g.m. s.6

⁹⁶ www.bddk.org.tr/.../8402krizden_istikraraturkiyetecrubesi_03092010.pdf, Erişim Tarihi: 22.09.2010.

- 22 Kasım 2000: Piyasada bazı bankalara el konulacağı söylentileri, paniğe yol açmış ve ortalama gecelik faizler %100'ün üzerine çıktı.
- 28 Kasım 2000: İMKB %9 düşerken gecelik faizler %240 civarına yükseldi. Merkez Bankası 17 Kasım-5 Aralık 2000 arasında 7,4 milyar dolar döviz sattı.
- 29 Kasım 2000: Hükümet ve ekonomi yönetimi piyasalardaki dalgalanmayı gördü ve IMF ile acil yardım paketi görüşmeleri yapıldı.
- 30 Kasım 2000: Merkez Bankası artan likidite ihtiyacına karşılık, IMF programı çerçevesinde piyasaya fon sağlamayacağını duyurması üzerine faizler yükseldi, dövize talep düştü.
- 4 Aralık 2000: 15 Kasımdan itibaren İMKB-100 endeksindeki düşüş %45'i buldu.
- 6 Aralık 2000: Demirbank'ın yönetim ve denetimi TMSF'ye devredildi. IMF'den 10,4 milyar dolar geleceğinin açıklanması piyasaları rahatlattı. Hükümet 100.000 TL olan mevduat güvencesini %100 pasif güvencesine dönüştürdüğünü açıkladı.
- 7 Aralık 2000: TMSF bünyesindeki 10 bankaya, Hazine tarafından arz edilen DİBS ile sermaye yeterlilik oranları asgari düzeye ulaşacak şekilde kaynak sağlandı.
- 13 Aralık 2000: Hükümet'in kamu bankalarının yeniden yapılandırılarak özelleştirilmesi hususunda Bakanlar Kurulu kararı yayımlandı.
- 18 Aralık 2000: IMF'ye ek niyet mektubu verildi.
- 28 Aralık 2000: IMF tarafından yapılacak yardımın 2,8 milyar doları Hazine hesaplarına geçti.

- 8 Şubat 2001: Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik yayımlandı.
- 10 Şubat 2001: Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine ilişkin Yönetmelik yayımlandı. İhlas Finans Kurumunun faaliyet izni kaldırıldı.
- 21 Şubat 2001: Milli Güvenlik kurulunda Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında yaşanan gerilim, Kasımdan beri piyasalardaki hassaslığın da etkisiyle ekonomik krize dönüştü. Gecelik faizler %7500'e çıkarken İMKB endeksi %18,1 düştü.
- 22 Şubat 2001: Hükümet Türk Lirasını serbest dalgalanmaya bıraktı.
- 23 Şubat 2001: TCMB Başkanı Gazi Erçel istifa etti.
- 26 Şubat 2001: Hazine Müsteşarı Selçuk Demiralp istifa etti.
- 2 Mart 2001: Kemal Derviş Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı oldu.
- 3 Mart 2001: BDDK Başkanı Zekeriya Temizel istifa etti.
- 14 Mart 2001: Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş, basın toplantısıyla Ulusal Programın Genel Stratejisini açıkladı.
- 17 Mart 2001: BDDK Başkanlığına Engin Akçakoca atandı.
- 30 Nisan 2001: Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası'nın görev zararı alacaklarının tasfiye edilmesi esas ve usulleri hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı yayımlandı. Bu tarih itibarıyla söz konusu bankaların görev zararı alacaklarına karşılık 23,6 milyar TL özel tertip hazine tahvili ihraç edildi.
- 29 Mayıs 2001: Bankalar Kanununda yapılan değişiklikle BDDK ikinci başkanı ve Kurul üyelerinin görev süreleri sona erdi.

- 14 Nisan 2001: Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş Güçlü Ekonomiye Geçiş Programını açıkladı.
- 7 Haziran 2001: Bakanlar Kurulu kararıyla BDDK ikinci başkan ve üyeliklerine atama yapıldı.
- 18 Haziran 2001: Hazine İç Borç Takas Operasyonu gerçekleştirildi.

2.3.2. Şubat 2001 Krizi

Türkiye ekonomisi Ocak 2001'in başlarına doğru kriz ortamından çıkmaya başlamıştır. 5 Ocak'ta Merkez Bankası'nın döviz rezervleri yeniden 25 milyar doların üzerine çıkmış ve Şubat Krizi'ne kadar da bu seviyenin altına inmemiştir. Aralık ayında yüzde 200 olan İnterbank gecelik faiz oranları Ocak ayında yüzde 42'ye gerilemiş, IMKB Ulusal 100 endeksi 4 Ocak'ta 10.198 puana yükselmiştir⁹⁷

Bu olumlu gelişmelere karşın yine de Kasım Krizinden sonra piyasalarda güven ortamı tam sağlanamamıştır. Yurtiçinde ve yurtdışında, programın ikinci bir döviz atağıyla sona erebileceği kuvvetli bir ihtimal olarak görülmüştür.

Kasım krizinde TL pozisyonlarını koruyan insanların da Şubatta dövize hücum etmeleri sonucu döviz kuru üzerindeki baskı artmış, Merkez Bankası krizi izleyen iki gün boyunca rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiş, ancak 22 Şubat 2001 tarihinde, döviz kuru çıpasının yürürlükten kaldırılıp dalgalı kura geçildiğini ilan etmek zorunda kalmıştır.⁹⁸ TCMB 21 Şubat gecesi kuru dalgalanmaya bıraktığını açıklamasıyla, iç borçlanma faizleri yüzde 113'e, gecelik repo faizleri yüzde 7200'e yükselmiş; hazine bonusu 1 günde yüzde 14 değer kaybetmiş; dövize olan talep hızını birden arttırmış ve 680.000 TL olan dolar kuru 1.200.000'e tırmanmıştır⁹⁹

⁹⁷ Güloğlu, a.g.m. s.7

⁹⁸ Güloğlu, a.g.e. s.8

⁹⁹ Ali Özgüven, "İktisadi Krizler", *Y.T.D.*, s. 41, 2001, ss. 58-71, s.60

Özetle, ekonomide yaşanan krizler, ortaya çıkan faiz artışları, enflasyon, devalüasyon ve kur dalgalanmaları ekonominin reel kesimlerinde çok olumsuz etkiler doğurmuştur. Yüksek faizlerden reel ekonomiye kaynak aktarımı neredeyse durmuş, ekonomi büyük bir belirsizlik içine itilerek yatırım ortamı kaybolmuştur. İç talepteki daralmalar ve döviz üzerinden borçlanan firmaların TL olarak borçlarındaki artışlar birçok yurtiçi firmayı iflasın eşiğine getirmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım kriziyle likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü, Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Faizlerdeki yükselme, kısa vadeli fon talebi önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır.¹⁰⁰ Geline nokta, kriz, bir-iki ufak önlem alınarak durdurulacak bir aşamayı geçmiştir. Bankalar, yüzde 35 faizle aldıkları Hazine bonolarını yüzde 100'ün üzerinde borçlanmalar yaparak taşıyabiliyorlar. Kasım kriziyle beraber faizlerin artmasıyla bankacılık sektörü ciddi boyutlarda zarar etmiştir. Şubat ayında dalgalı kur sistemine geçerek dolar fiyatının 685 bin liradan 1.3 milyon liraya fırlaması bankacılık sektöründeki dövizdeki açık pozisyonlar nedeniyle bankalarda bir başka zararın oluşmasına neden olmuştur. Yapılan tahminlere göre, Kasım ve Şubat krizlerinin bankacılık sektöründe neden olduğu zarar yaklaşık 25 milyar dolardır. Bir başka ifadeyle, Türk bankacılık sisteminde öz kaynak kalmamıştır.¹⁰¹

2.4. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BİRİKEN TEMEL SORUNLAR

2.4.1. Türk Bankacılık Sistemi ve Basel I ve Basel II Standartlarına Uyumu

İlk sermaye yeterliliği standardı olan Basel I, uluslararası bankaların sermaye yapılarının üstlendikleri riskler ile karşılaştırıldığında yetersiz olmasından hareket

¹⁰⁰ Gediz, a.g.m. s.54

¹⁰¹ Kumcu, a.g.m. s.31

edilerek oluşturulmuş bir düzenlemedir. Standart, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi yoluyla, uluslararası finansal sistemin güven ve istikrarını artırmayı ve bankalar arasında ülkelerin farklı düzenlemeleri nedeniyle ortaya çıkan rekabet eşitsizliklerini gidermeyi hedeflemiştir. Standart, sadece uluslararası bankalar için uygulanmamış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal bankacılık sistemleri için de model oluşturmuştur. Standart, OECD üyesi olmayan ülkelerin dış kaynak imkanlarını sınırlandırmış ve kaynak maliyetlerini yükseltmiştir. Standartın risk katsayıları sisteminde, gelişmekte olan ülkelere kullanılan bir yıla kadar vadeli kredilerin yüzde risk ağırlığı ile ağırlıklandırılması, bu ülkelere yönelen kredilerin kısa vadeli olma eğilimine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir.

Basel I, risk yönetimi düşüncesini ve uygulamasını dünyaya tanıtmış olmakla beraber, hızla gelişen uluslararası finansal sistem, bankaların gittikçe daha karmaşık organizasyonlar haline gelmelerine ve fonksiyonların çeşitlenmesine yol açmıştır. Asya Krizi gibi yaşanan global şoklar ile Basel I'in yetersiz kaldığı anlaşılmış ve Basel I yaklaşımına piyasa riski ile operasyonel risk kavramları da dahil edilerek, riske duyarlılığın daha fazla ön plana çıktığı ortak bir risk derecelendirme sistemi olan Basel II düzenlemeleri ortaya çıkmıştır. Böylece hem gelişmiş hem gelişmekte olan piyasalar arasında koordinasyon sağlanmakta hem de liberizasyon süreci tüm hızıyla devam etmektedir.

Basel-II, mimarisi üç yapısal bloğun üzerine kurulu olan bir düzenlemeler standardıdır. Bunlar, Asgari Sermaye Yeterliliği, Sermaye Yeterliliğinin Denetimi ve Piyasa Disiplini'dir. İlk yapısal blok, sermaye yeterlilik oranının riske daha duyarlı getirilmesini hedeflerken, son iki blok bankacılık gözetiminde ortaya çıkan yeni anlayışın yansımalarını ortaya çıkarmaktadır. Bu yeni anlayışa göre, bankaların üstlendiği risklerden sadece düzenleyici otoriteler değil, banka sahipleri ve banka yöneticileri de sorumlu olmalıdır. Bankalar karı hedefleyen kuruluşlar olarak daima maliyetlerini azaltmanın ve düzenlemelerden kaçınmanın yollarını arayacaklardır. Ancak etkin denetim yoluyla ve piyasa mekanizmalarının işletilmesiyle bankaların bu eğilimleri sınırlandırılabilir ve finansal istikrar sağlanabilir.

Bu bağlamda “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” öncesinde Türk Bankacılık sisteminde biriken temel sorunlar aşağıdaki gibidir;

2.4.2. Özkaynak Yetersizliği

Bankalar, mudilerden topladıkları paraları kredi olarak verdiklerinden bir iflas olması halinde asıl zararı mevduat sahipleri üstlenmektedir. Banka hissedarları ise bankaya koydukları sermaye kadar sorumluluk altına girmektedirler. Bu yüzden bankaların sahip olduğu özsermaye bankalar sıkıntıya düştüklerinde oldukça önemli hale gelmektedir.¹⁰²

1986-2000 döneminde sektörün Toplam Özkaynak/Toplam Aktif oranının en yüksek değeri %9,3 ile 1993’de, en düşük değeri ise %5,2 ile 1999’da gerçekleşmiştir. Ödenmiş Sermaye/Toplam Aktif oranı 1997’ye kadar %4’ün altında kalmış, bundan sonra %4-5 aralığında seyretmiştir. 1997’den sonra Ödenmiş Sermaye/Toplam Aktif oranı artarken, Toplam Özkaynak/Toplam Aktif oranı belirgin bir şekilde azalmıştır.¹⁰³

Yine, özsermayenin toplam yükümlülüğe oranı özel bankalarda %8 - %10 iken, kamu bankalarında %5 – 6 düzeyindedir. Kasım 2000 sonu itibariyle, bankaların konsolide bilanço büyüklüğü 140 milyar dolar iken, toplam sermayeleri 11-12 milyar dolar civarında bulunmaktaydı. Kayıt dışı ekonomide dikkate alındığında GSYİH 300 milyar dolar olarak kabul edilirse, 140 milyar dolarlık bilanço büyüklüğünün GSYİH’ya oranı %50 altında bir rakam vermektedir. Bu da Türkiye’de finansal sektörün sığ oluşuna işaret etmektedir. Bu oran gelişmiş ülkelerde %100’ün çok üzerindedir.¹⁰⁴ Bu sorunun temel nedeni sektörde yer alan küçük bankaların, büyük bankalara göre çoğunlukta olmasıdır. Bu bankaların fon kaynağı sadece İnterbank veya uluslararası piyasalardır. Küçük ölçekli bankaların iç ve dış piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur.

¹⁰² Tunalı, a.g.e. s.26

¹⁰³ Toprak ve Demir, a.g.m. s.3

¹⁰⁴ Bastı, a.g.e, s.125-126

Bankacılık sektöründe özkaynak yetersizliğinin bir diğer nedeni de, getiri seviyesi düşük iştiraklere ve sabit kıymetlere yatırılan kaynakların büyüklüğüdür. İştiraklere yatırılan kaynakların büyük bir bölümü yeterli getiriye sağlayamamıştır.¹⁰⁵

2.4.3. Ekonomik İstikrarsızlık

Yüksek faiz oranları ve yüksek enflasyon bankacılık sektörünün problemlerinden kaynaklanan riskin en önemli nedenlerinden biridir. Yüksek enflasyondan dolayı artan nominal faiz oranları bankaları vade değiştirme yönünde zorlamaktadır. Böylece enflasyonu kontrol etmeye yönelik sıkı para politikaları bankacılık sektöründe istikrarı sağlamaya yönelik olarak tercih edilebilmektedir. Ancak bu tür politikalar enflasyon istikrar programları bağlamında faiz oranlarında ani artışlara neden olmakta; yüksek faiz oranları da bankacılık krizlerinin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır.¹⁰⁶

Yükselen kredi faizleri, bankaların düşük riskli plasman olanaklarını daraltmıştır. Bankacılık sektörü açısından ekonomik istikrarsızlığın yol açtığı bir diğer sorun da problemlili kredilerin artmasıdır. Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmıştır. Vadesinde tahsil edilemeyen krediler banka kaynaklarının likiditesini bozduğu gibi kaynak maliyetinin de artmasına neden olmuştur.¹⁰⁷

2.4.4. Denetim Yetersizliği

1990'lerde banka kurmanın aşırı şekilde kolaylaştırılması sonucu banka sayısı hızla çoğalmış ve Kasım krizi öncesi 80'i bulmuştur. Bunların önemli bir kısmı küçük, sermayesi yetersiz, kurucusunun iştirak ve üretimini finanse etmek için kurulmuş bankalardır. Bu denetimsiz ortamda bankaların çoğunlukla kendi bağlı şirketlerine kredi verdiği ve bazı durumlarda, bilinçli olarak bankaların içini boşalttığı yaşanan

¹⁰⁵ http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERG_/ocak%202004/turk.htm, 6.Ağustos, 2009.

¹⁰⁶ Altıntaş, a.g.m. s.44

¹⁰⁷ <http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3202.pdf>, 21.Ağustos.2009. s.5.

gerçeklerden olmuştur. Bu durum denetleme mekanizmaları ve bankacılık mevzuatına yetersiz kalmasından Hazine ve Merkez Bankası işlevlerini bağımsız bir şekilde yerine getirilememesinden, şeffaflık ve hesap verme olgularının tam yerleşmesinden kaynaklanmıştır.

1994'te yaşanan kriz aslında bankacılık kesiminin bu zafiyeti konusunda sinyal vermişti. 4 banka TMSF'ye devredilmiş ve %100 mevduat sigortası da o dönemde alınan karar olmuştur. Ancak bankaların denetim ve düzenlenmesine ilişkin somut adımlar atılamamıştır.¹⁰⁸ Bankacılık sektörünün sorunlarını giderecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yasal düzenleme ancak 19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 Sayılı Bankacılık kanunuyla olabilmıştır.¹⁰⁹

2.4.5. Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemi İçinde Payının Yüksek Olması

Kamu bankalarının bankacılık sistemi içinde payının yüksek olması önemli bir sorun olmuştur. Programın uygulanma süreci içinde de bu bankaların mali disiplini bozucu yapısı değiştirilememiştir. Bunun bir nedeni bu bankaların bazı kesimlere düşük faizli ve uzun vadeli kredi vermesi, diğer nedeni ise, hazinenin “nakit karşılığı olmayan” adı altında bu bankalara piyasadaki faizin çok altında ve geçerli vadenin çok üstünde devlet kağıdı satmasıdır. Bu uygulama sayesinde, kamu borcu ve bütçe açığı kağıt üstünde gerçekte olduğundan çok daha küçük görülmektedir.¹¹⁰ Özetle, bütçe dışı fonlar, döner sermayeler ve mahalli idarelerin kontrol dışı harcamalarındaki artış ve özellikle görev zararları başta olmak üzere bazı harcamaların kamu bankaları kanalıyla şeffaf olmayan bir şekilde karşılanması kamu maliyesinde bütünlük ve disiplinin bozan nedenlerden olmuştur.¹¹¹

¹⁰⁸ Yay ve Yılmaz, a.g.e. s.53

¹⁰⁹ Kiracı ve Çorbacıoğlu, a.g.m. s.335

¹¹⁰ Yay ve Yılmaz, a.g.e. s.53

¹¹¹ http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, 19.Ağustos.2009.

Sonuç olarak, Kamu bankaları bankacılık işlevlerini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar Türkiye'deki toplam mevduatın %40'ını toplarken krediler içindeki payları %26'da kalmıştır.¹¹²

2.4.6. Risk Faktörü ve Kırılgan Yapı

Bankacılıkta risk yönetimi açısından bankaların boyutu önem taşımaktadır. Türkiye'de kur çıpası ile döviz kuru riski ortadan kaldırıldığı için, enflasyonun ve faiz oranlarının düşmesi dolayısıyla karlılığın azalması beklenen bir durum olmuştur.

Türkiye'de faiz düşüşleri kısa dönemde ellerinde yüklü miktarda kamu kağıdı bulunduran bankaların kağıtlarının fiyatlarını arttırıp bir defaya mahsus olarak nakit akımlarını arttırmıştır. Ancak orta dönemde, bankalar normal bankacılık faaliyetlerine geçme, kredi verme ve kredi riskini üstlenmek durumunda kalmıştır. Program süresince, hazine kağıtlarından sağlanan karlılık fırsatlarının azalmasıyla birlikte, bankaların tüketici kredilerine yöneldikleri ve bağlı şirketlerine kredi verme yoluna gittikleri ve bazı bankalarında seçme ve izleme yetenekleri zayıf oldukları için riskli kredilere yöneldikleri görülmüştür.¹¹³ Bankalar, kredi portföyünün kalitesinde ve alacaklı olduğu birimlerin finansal durumlarında ani bozulmalara neden olan şoklar karşısında önemli kayıplarla karşılaşmışlardır. Bu şoklar ise, bankacılık sisteminde kırılganlığı daha da arttırmıştır.¹¹⁴

Bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmesine rağmen, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makroekonomik politikalar bankacılık sektörünün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana düşürmüştür. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan ve sistemden çıkışa ilişkin sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının

¹¹² Sayılğan, Şevket, "Bankacılık Sektörünün Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri", *F.E.P.Y.D.*, s. 473, ss. 52-66, 2003, s.55

¹¹³ Yay ve Yılmaz, a.g.e. s.53-54

¹¹⁴ Altıntaş, Halil-Öz, Bülent "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bankacılık Krizlerinin Çok Değişkenli Logit Yöntemiyle Öngörülmesi" *A.Ü.S.B.F.D.*, c.62, s.4, 2007, ss.1-18. s.4

idari ve mali özerkliğe sahip olmaması da risk yönetimindeki zayıflıklarda etkili olmuştur.¹¹⁵

2.4.7. Politik İstikrarsızlıklar

Devlet kaynaklı sorunların başında; girişimciliği zayıflatan siyasi istikrarsızlıklar ve zayıf koalisyon hükümetleri, yasal ve kurumsal düzenleme ve hükümet müdahaleleri gelmektedir. Bankalar üzerindeki olumsuz politik yapının başında devlet mülkiyetindeki bankaların daha çok açık ve kapalı hükümet yönlendirmelerine tabi olmalarıdır. Artan özelleştirmelere rağmen birçok yükselen ekonomide devlet bankaları, banka varlıklarında hala önemli bazen de hakim ölçüde paylarını korumaktadırlar.¹¹⁶ Türk bankacılık sisteminde de yukarıda aktardığımız gibi kamu bankalarının bankacılık sisteminde payı yüksek olduğundan hükümet yönlendirmeleri sıkça yaşanan sorun olmuştur.

2.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YENİDEN YAPILANMA

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarının mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrar ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunların en kısa sürede çözüme kavuşturmak, yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların yeterli sermaye düzeyine ve sağlıklı bir bilanço yapısına kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir.¹¹⁷

Uygulamada öncelik, diğer ülke örneklerinde olduğu gibi sektörün finansal yönden yeniden yapılandırılmasına verilmiştir. Bu kapsamda, kamu bankalarının

¹¹⁵ BDDK, a.g.e. s. 7

¹¹⁶ Goldstein ve Turner, a.g.e. s.122-123

¹¹⁷ Gediz, a.g.m., s.55

yıllardır biriken görev zararları tasfiye edilmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir. TMSF bünyesindeki bankaların bazı kısa vadeli borçları sıfırlanmış, yabancı para açık pozisyonları kapatılmış ve çözümleme süreci başlatılmıştır. Özel bankaların finansal yönden yeniden yapılandırılması kapsamında ise, yabancı para açık pozisyonlarını kapatmak için iç borç takası gerçekleştirilmiş ve sermaye yapılarının iyileştirilmesi için “Banka Sermayelerini Güçlendirme Programı” uygulanmıştır.¹¹⁸

Bankalar kanununda kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan 4491 sayılı yasa ile, bankacılık sisteminin düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesinin uluslararası kriterlere ve Avrupa Birliği direktiflerinde öngörülen normlara uyumu konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bankaların mali bünyelerinin güçlendirilebilmesi amacıyla asgari sermaye miktarı bu kanunla arttırılmıştır. Ayrıca kanun, bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi konusunda usul ve esaslarda değişiklikler getirmiştir. Bankaların sermaye yeterliliği standart oranın konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek suretiyle mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı yeterli sermaye bulundurmalarını sağlamak amacıyla da “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” çıkarılmıştır.¹¹⁹

Yeniden yapılandırmanın maliyeti TMSF’na devredilen bankalar için 21.7, kamu bankaları için (görev zararları hariç) 2.9 milyar dolar olmak üzere 24.6 milyar dolar (GSYİH’nın % 16.7’si) olarak ortaya çıkmıştır. TMSF’ ye devrolan bankaların devir tarihleri itibariyle zararları toplamı 17.3 milyar dolardır.¹²⁰ Ancak bu zarar devir tarihleri itibariyledir. Bankaların, TMSF yönetiminde oldukları dönemdeki zararları da eklendiğinde toplam zarar 21.7 milyar dolara ulaşmaktadır. TMSF’ ye devredilen bankalara aktarılan 21.7 milyar doların 17 milyar doları Hazine, 4.7 milyar doları ise

¹¹⁸ Öncü, Semra ve Aktaş, Rabia, “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, *C.B.Ü.İ.B.F.Y.E.D.*, c. 14, s. 1, ss.247-266, 2007, s.249.

¹¹⁹ Erdoğan, Niyazi “Türkiye’de Ekonomik Kriz ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Y.T.D.*, s. 41, 2001, s.651

¹²⁰ Esen, Oğuz, “Bankacılık Krizleri ve Yeniden Yapılandırma Programı ve Türk Bankacılık Sektörü”, *Esiad Siyasa*, c. 1, s. 1, Bahar 2005, ss.1-21, s.4.

TMSF gelirleri (bankalardan toplanan sigorta primleri) ile karşılanmıştır. Bu bankaların toplam zararlarının çok önemli bir kısmı, hakim ortakların kendi bankalarından yasal limitlerin çok üzerinde kullandıkları kaynaklardan oluşmaktadır. Hakim ortakların kendi ve diğer TMSF tarafından el konulan bankalar aracılığı ile kullandıkları kaynaklar 11 milyar dolardır. Mart 2003 itibariyle, hakim ortaklardan tahsil edilebilen tutar 234.9 milyon dolar olmuştur.¹²¹

Tablo 4: Piyasa Koşullarında Bankacılık Sisteminin Rehabilitasyonu ve Yeniden Yapılandırma Planı

<p>Finansal önlemler/araçlar (Bankacılık sistemine kısa dönemli destek)</p> <ul style="list-style-type: none">• MB tarafından likidite sağlanması• Mevduat ve diğer kaynakları garanti getirilmesi• Kamu desteği sağlanması• Ortakların sermaye artırımı <p>Operasyonel önlemler/araçlar (yönetim kalitesinin iyileştirilmesi ve etkinliğin artırılması)</p> <ul style="list-style-type: none">• Sermayenin arttırılması• Yeni yönetim• Çalışanları kalitesinin arttırılması• Yabancı banka veya danışmanların kullanılması• Yabancı bankaların sistem girmesinin özendirilmesi <p>Yapısal önlemler/araçlar (rekabetin arttırılması)</p> <ul style="list-style-type: none">• Bankanın kamu yönetimine alınması (Fon'a alınma)• Bankanın kapatılması• Birleşme, bölünme, küçülme• Aktif yönetimi• Alacakların yeniden yapılandırılması ve yönetimi

Kaynak:http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Konferans_Sunumlari/TurkBankaciliksisitemindeyapilandirmaBD DK11061150702.doc, web sayfasındaki kaynaktan derlenmiştir, Erişim Tarihi: 22.09.2010.

¹²¹ “Banka Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu IV”, Mart 2003 [http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirma_programi/BSYYP GR Tem2002.pdf](http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirma_programi/BSYYP_GR_Tem2002.pdf), 15.Aralık.2009.

Yapılan rehabilitasyon ve yeniden yapılandırma planı yukarıdaki tablo 5’de özetlenmektedir. Yeniden yapılanma sürecinde alınan önlemler; kamu bankaları, TMSF tarafından el konulan bankalarının yeniden yapılandırılması ve özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması başlıkları ile incelenecektir.

2.5.1. Kamu Bankaları

Dünya üzerindeki pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de özel sektör ağırlıklı bir bankacılık sektörü bulunmaktadır. 2010 Haziran ayı itibariyle üçü kamu sermayeli mevduat bankası olmak üzere toplam 32 adet mevduat bankası bulunmaktadır. Kamu sermayeli bankaların dışında kalan bankalardan 17’si yabancı sermayeli, 11’i özel sermayeli ve birisi Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonu kapsamındadır.¹²² Bankacılık sektörünün toplam aktifleri içerisinde kamu bankalarının payı 1980 ve 1990 yıllarında %45 civarındayken, 2000 ve 2005’de %34’e ve 2007 Nisan ayı itibariyle ise %30.9 düzeyine gerilemiştir. Kamu bankaları, 1990’lı yılların başında toplam mevduatta %48’lik paya sahipken, bu oran 2006’da %37’ye düşmüştür. Toplam krediler açısından da benzer bir düşüş gözlenmektedir. 1990’lı yılların başında %45 olan toplam krediler oranı, 2006 yılında %22’ye düşmüştür. Bu verilere göre, kamu bankalarının toplam içerisindeki aktif büyüklüğü, mevduat ve kredi paylarının giderek azaldığı söylenebilir.¹²³

Kamu Bankalarının yeniden yapılandırılma süreci 2000 yılı Kasım ayında gerekli yasal düzenlemelerin hazırlanmasıyla başlamıştır. Kamu bankalarının mevcut görev zararlarına ilişkin 1984 yılından itibaren çıkarılmış 97 adet kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Bundan sonra gerekli görüldüğü hallerde kamu bankalar kanalıyla sağlanacak destekler için ihtiyaç duyulan kaynaklar kamu bankalarına önceden aktarılacaktır. Bu amaçla 2001 yılı Bütçesi’ne 400 trilyon lira tutarında ödenek konulmuştur.¹²⁴ Bu çerçevede kamu bankalarına aktarılan kaynaklar Tablo 6’da

¹²² www.tbb.org.tr Erişim 8.Aralık.2009

¹²³ Kiracı, a.g.e., s.338

¹²⁴ Gediz, a.g.m., s.56

gösterilmiştir. Görev zararlarının kapatılması yanında kamu bankalarına sermayelerini güçlendirmek için ek destek sağlanmıştır. Ziraat Bankası'na sağlanan sermaye desteği 218 trilyon TL, Halk Bankası'na sağlanan destek 67 trilyon TL ve Emlak Bankası'na ise 41 trilyon TL şeklinde gerçekleşmiştir.

Operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde, kamu bankaları ortak yönetime kavuşmuş, Emlak Bankası'nın bankacılık lisansı, 6 Temmuz 2001 tarihinde iptal edilerek bu banka Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. Ayrıca, Eylül 2000'de 2.839 olan kamu bankalarının toplam şube sayısı, Kasım 2000 itibariyle 1.667'den 58.534 kişiye indirilmiştir.¹²⁵

Kamu bankalarının Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri döneminde faiz hadlerinin daha da yükselmesi ile artan fon ihtiyacının neden olduğu önemli zararları kapatmak ve gecelik yükümlülükleri sıfırlamak amacıyla Kamu Bankalarına Ocak-Mayıs 2001 içinde 23 katrilyon liralık devlet tahvili verilmiştir. Kamu Bankaları bu devlet tahvilleri aracılığıyla 16 Mart 2001 itibariyle 8.7. katrilyon civarında olan gecelik yükümlülüklerini sıfırlamışlardır.¹²⁶

Kamu bankalarının yasal ve idari düzenlemelerden kaynaklanan görev zararlarının önlenmesi amacıyla gerekli değişiklikler yapılmıştır. 4603 sayılı Kanunun ilgili maddelerine göre 100'e yakın bakanlar kurulu kararı ile bu bankalara verilen görevler yürürlükten kaldırılmıştır. Aynı maddede "Devlet yeniden yapılandırma döneminde bankalara bedelini önceden ödemediği görev veremez" ibaresi yer almıştır. Kanunlardan kaynaklanan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik düzenleme de 3 Temmuz 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹²⁷

¹²⁵ Sayılğan, a.g.m., s.62-63

¹²⁶ Yay v.dğr., a.g.e., s.145

¹²⁷ Erdoğan, a.g.e., s.138

Tablo 5: Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar

	Aralık 2000 İtibariyle stok	2001 yılında net Artış	Toplam
Görev zararları sonucu oluşan borç	17.413	7.759	25.172
Menkul kıymete bağlanmış	2.217	22.955	25.172
Ziraat Bankası	1.354	12.113	13.467
Halk Bankası	863	10.797	11.660
Emlak Bankası	0	45	45
Menkul kıymete bağlanmamış borç	15.196	-15.196	0
Sermaye desteği (Nakit dışı kâğıt yoluyla)	-	3.224	3.224
Ziraat Bankası	-	1.700	1.700
Halk Bankası	-	900	900
Emlak Bankası	-	624	624
Sermaye desteği (Nakit yoluyla)	-	326	326
Ziraat Bankası	-	218	218
Halk Bankası	-	67	67
Emlak Bankası	-	41	41
Toplam	17.413	11.309	28.722

Kaynak: <http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/yayinlarveraporlar.htm>, BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)”, Ekim, 2003, s. 13.

Diğer yandan, 5 Mayıs 2001’de yayınlanan ve TCMB Kanununda değişiklik yapan 4651 sayılı yasayla; TCMB’nin bağımsızlığının artırılması, Bankanın temel hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olması, bu hedefle çelişmezse hükümetin büyüme ve istihdam politikasını desteklemesi, enflasyon hedefini belirlemede hükümetle ortak yetkiye sahip olması ve Merkez Bankası Para Politikası Kurulu oluşturulması hükme bağlanmıştır. TCMB, net iç varlıkların büyüme oranını kontrol edecek, döviz piyasasına sadece geçici dalgalanmaları hafifletmek için müdahale edecek, beklenmedik ve ciddi dalgalanmalar halinde para ve döviz piyasalarını stabilize etmek üzere program çerçevesinde kullanılacak dış finansman imkanlarından ve faiz oranlarından yararlanacaktır.¹²⁸

¹²⁸ Toprak ve Demir, a.g.m., s.19-20

2.5.2. TMSF'nin El Koyduğu Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Finansal sorunları nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bünyesine alınan bankaların yapılandırma çalışmaları Türk bankacılık sisteminin yapılandırma çalışmalarının en önemli unsurlarından biri haline geldi. TMSF'na 1997'den itibaren 20 banka devralınmış; bunlardan 12 tanesi birleştirilmiş, 5 tanesi satılmış, 1 tanesi tasfiye sürecine girmiştir. Buna bağlı olarak TMSF bünyesinde Pamukbank ve Bayındırbank olmak üzere iki banka kalmıştır.

TMSF bünyesine alınan bankaların devralındıkları tarihler itibariyle zarar toplamı 17.3 milyar dolar olmuştur. Bu zararların çok önemli bir kısmı hakim ortakların kendi bankalarından yasal limitlerin çok üzerinde kaynak kullanmasından kaynaklanmıştır. Nitekim, hakim ortakların kendi ve diğer TMSF bankaları vasıtasıyla kullandıkları toplam kaynak tutarı 11 milyar dolar düzeyindedir. Buna karşın fon tarafından hakim ortaklardan yapılan tahsilat tutarı Ağustos 2003 tarihi itibariyle 276.5 milyon dolarla sınırlı kalmıştır.¹²⁹

Tablo 6: TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	1	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	5	12
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	2	5
Tasfiye Sürecindeki Banka Sayısı	-	-	-	-	-	1	1
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	9	2	2

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_042003.pdf s.37. Erişim: 12.4.2010

¹²⁹ <http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYPGelisme102003.pdf> s.21. Erişim: 4.Aralık. 2010

TMSF bünyesine alınan bankalar finansal ve operasyonel olarak yeniden yapılandırılmışlardır. Kısa vadeli yükümlülüklerin kapatılması, açık pozisyonların önemli ölçüde kapatılması, mevduat faizlerinin piyasa koşullarına uygun hale getirilmesi, mevduat ve yabancı para yükümlülüklerinin diğer bankalara devredilmesi, şube ve personel sayıları azaltılması atılan adımların başlıcalarıdır.

Tablo 7: TMSF'na Devredilen, Yönetimi ve Denetimi Fona Geçen Bankalarda Yasal Dayanaklar

Mülga 3182 Sayılı Bankalar Kan. Uyarınca	4389 Sayılı Bankalar K. Md. 14/3 Uyarınca	4389 Sayılı Bankalar K. Md. 16/1 Uyarınca	4389 Sayılı Bankalar K. Md. 14/3 ve 4 Uyarınca
Ticaret Bankası Bank Ekspres İnterbank	Yaşarbank Demirbank Sitebank Ulusalbank Tarişbank İmar Bankası	İmar Bankası	Egebank Yurtbank Sümerbank Esbank Etibank Bank Kapital İktisat Bankası Bayındırbank Kentbank EGS Bank Toprakbank Pamukbank

Kaynak: “TMSF Faaliyet Raporu, 2004”,
http://www.tmsf.org.tr/documents/reports/tr/TMSF_3_AYLIKRAPOR_Nisan_Haziran_2005.pdf,
Erişim:21.Aralık.2009

TMSF’na devredilen bankaların devir tarihleri itibariyle toplam yükümlülükleri 32 milyar dolardı ve yükümlülüklerin %81’i olan 26 milyar dolarlık tutarı mevduat hesaplarıydı. Mevduat hesaplarının sadece 16,8 milyar doları mevduat sigortası kapsamında olmasına rağmen dönemin hükümetinin bankacılık sisteminde güveni sağlamak ve oluşabilecek mevduat kaçışlarını ve banka hücumlarını önlemek amacıyla bankaların yurtiçi ve yurt dışı yükümlülüklerinin tümü koruma kapsamına alınmıştır.

Tablo 8: TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri

Toplam Yükümlülükler (Devir Tarihi İtibari ile Milyon Dolar)	31.955
Toplam Mevduat	25.958
TL Cinsi Mevduatlar	10.751
Yabancı Para Cinsi Mevduatlar	15.207
Diğer	5.997
Açıklama	
Sigortaya Tabii Mevduat	16.827
Yurtdışı Yükümlülükler	2.024
Yurtdışı Alacaklar	763
Yurtdışı Yükümlülükler Net	1.260

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_042003.pdf, s.22. Erişim: 12.4.2010

Toplam 6 milyar dolar olan mevduat dışı yükümlülüklerin 2 milyar dolarlık bölümü yurtdışı yükümlülüklerden oluşuyordu. Yurtdışı bankalardan alacaklar düşüldüğünde yurtdışı bankalara olan borç tutarı 1,3 milyar dolar seviyesine gerilemekteydi. Bu toplam yükümlülüklerin yaklaşık %4'ü idi.¹³⁰ Fon bankaların bilanço içi yabancı para pozisyon açıkları ise yaklaşık 6 milyar dolar gerçekleşti. Ayrıca fon bankalarının aktiflerinin önemli bir kısmı çok kısa vadeli kaynaklarla finanse edilmiştir.

TMSF bankaları finansal yapılarının iyileştirilmesi için finansal yeniden yapılandırma sürecinden geçirildiler. Bu sürecin başlıca amaçları bankaların kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, açık pozisyonlarının kapatılması, mevduat faizlerinin piyasa koşullarına uygun olarak belirlenir hale getirilmesiydi.

BDDK verilerine göre, TMSF kapsamına alınan bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve yükümlülüklerinin devri için ihtiyaç duyulan 22.5 milyar \$'lık kaynağın 17.3 milyar \$'lık kısmı kamu, 5.2 milyar \$'lık kısmı

¹³⁰ Selçuk, a.g.e. , s.199

ise özel sektör kaynağından (TMSF gelirlerinden) karşılanmıştır. Hazine tarafından verilen tahvillerin önemli bir kısmı kısa vadeli yükümlülüklerden kurtulmak amacıyla kullanılmıştır.¹³¹

Hazine tarafından verilen özel tertip tahvillerinin bir bölümünün TCMB'na kesin satışı yapılarak sağlanan kaynaklardan, Fon bankalarının 16 Mart 2001 itibariyle 5,2 katrilyon olan diğer bankalar ve bankacılık kesimi dışındaki kısa vadeli yükümlülükleri sıfırlanmıştır. TMSF bankalarında bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla, karşılığında DİBS verilmek suretiyle, diğer bankalara devredilmiştir. İhaleler sonucunda, TL cinsinden 479 Trilyon TL, yabancı para cinsinden ise 2,587 Milyon Dolar tutarında mevduat 8 adet özel bankaya devredilmiştir.¹³²

Nisan 2001 tarihi itibariyle 4.3 milyar dolar seviyesinde olan TMSF bünyesindeki bankaların yabancı para pozisyon açıkları, Mayıs ayında verilen kamu kağıtlarının etkisiyle düzenli olarak azalmış ve 26 Eylül 2003 tarihi itibariyle 19 milyon dolara gerilemiştir. Yabancı para açık pozisyon tutarının Haziran 2001'de artış göstermesi, 19 Haziran 2001 tarihinde Pamukbank'ın fon kapsamına alınmasından kaynaklanmıştır.¹³³

Tablo 9: TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

(Milyon Dolar)	13	18	29	28	27	26
	Nisan 01	Mayıs 01	Haz. 01	Ara.01	Ara.02	Eyl.03
1. Döviz pozisyonu	-4.812	-2.764	-3.894	-1.197	-1.829	-1.364
2. Döviz endekslili Pozisyonu	630	2.233	3.383	718	1.462	1.344
3. Bilanço içi döviz pozisyonu (1+2)	-4.182	-531	-511	-449	-367	-19
4. Vadeli pozisyon	-152	-116	-50	0	0	0
5. Net Genel Pozisyon (3+4)	-4.314	-647	-561	-449	-367	-19

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_042003.pdf, s.30, Erişim Tarihi: 12.4.2010.

¹³¹ Mercan, Muhammet, Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Performans Gelişimi, Marmara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s.69

¹³² Erdoğan, a.g.e., s.142

¹³³ Yay v.dğr., a.g.e., s.146

Özel bankalara yönelik program kapsamında bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi, iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.¹³⁴

Mali yapıları zayıf olan özel bankaların sermaye yeterliliği rasyosunun 2001 sonuna kadar %8'e yükseltilmesine yönelik planları içeren takvime bağlı taahhüt mektupları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. TCMB, bankaların kaynak maliyetlerini düşürmek amacıyla TL cinsinden mevduatlar için ayrılan munzam karşılıklara piyasa oranları üzerinden faiz ödemeyi kabul etmiştir. Bankaların ve iştiraklerinin birleşmesini kolaylaştırmak ve teşvik etmek üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır.¹³⁵

Özel bankaların 1,4 milyar dolar olarak taahhüt ettikleri sermaye artırımlarının 1,1 milyar dolarlık kısmı Temmuz 2001 sonunda gerçekleşmiştir. 15 Haziran 2001'de gönüllülük esasına göre gerçekleştirilen borç takasıyla 9335 trilyon TL (8 milyar dolar) tutarındaki DİBS dolar ve TL cinsinden tahvillerle değiştirilmiş, vade yapısı 5,3 aydan 37,2 aya çıkarılmıştır. Bu takas işlemi bankaların açık pozisyonlarını önemli ölçüde kapatmıştır.¹³⁶ Şubat 2001'de çıkan "Bankalar Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" ile konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterliliğinin değerlendirilmesi ve bilançolarda taşınan likidite, kur ve faiz risklerinin, sermaye yeterliliği hesaplanmasına dahil edilmesi düzenlenmiştir.¹³⁷

¹³⁴ Acar B., Melek, "1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri, *S.Ü.S.B.E.D.*, s. 9, 2003, ss.523-538, s.533

¹³⁵ Toprak ve Demir, a.g.m., s.22

¹³⁶ Yay v.dğr., a.g.e., s.151

¹³⁷ Erdoğan, a.g.e., s.139

Tablo 10: Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

(milyon dolar)	Bilanço İçi Pozisyon	Vadeli Pozisyon	Net Genel Pozisyon
200 Kasım	-10.674	9.720	-954
2001 Şubat	-8.960	7.911	-1.049
Haziran	-2.056	2.196	140
Aralık	-1.487	1.597	110
2002 Mart	-991	1.312	321
Haziran	-1	-88	-86
Ağustos	-341	7	-334
Ekim	-406	-111	-517
Kasım	-312	19	-293
Aralık	-454	60	-394
2003 Ocak	-114	366	252
Eylül	-764	-105	-659

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP_Gelisme_042003.pdf, s.46, Erişim Tarihi: 12.04.2010.

Özel bankalarda yeniden yapılandırma, kur ve faiz risklerin sınırlandırılması, sermaye yapılarının güçlendirilmesi amaçları kapsamında, kur ve faiz risklerinin sınırlandırılması sürecinde Hazine'nin gerçekleştirdiği iç borç takas işlemiyle BDDK'nun 2003 gelişme raporlarına göre 2000 yılı sonunda 8,4 milyar dolar olan yabancı para pozisyon açıkları, 2001 yılı sonunda 1,5 milyar dolara, 2003 Eylül ayında ise 764 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.¹³⁸

Banka sermayelerinin güçlendirilmesi kapsamında, bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde adımlar atılmış ve vergi teşvikleri getirilmiştir. Bununla beraber devir ve birleşmelerde artış gözlenmiştir. Ekim 2003 tarihli Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı verilerine göre; Körfezbank

¹³⁸ Akman, Z. Feryal, Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve AB Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılması, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksel Lisans Tezi, Konya, 2006, s.79

31 Ağustos 2001'de Osmanlı Bankası'na, Osmanlı Bankası 14 Aralık 2001'de Garanti Bankası'na, Demirbank 14 Aralık 2001'de HSBC'ye, Bank Ekspres 26 Ekim 2001'de Tekfenbank'a devredilmiştir. 11 Ocak 2002'de Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır. Morgan Guaranty ve The Chase Manhartan 14 Aralık 2001'de JP Morgan Chase&Co adı altında birleşmiştir. Sınai Yatırım Bankası 29 Mart 2002'de T. Sınai Kalkınma Bankası'na, Tarisbank 27 Aralık 2002'de Denizbank'a, Fiba Bank 9 Nisan 2003'de Finansbank'a devredilmiştir.¹³⁹

¹³⁹ Gediz, a.g.m., s.59-60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2002 – 2009 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KÜRESEL FİNANSAL KRİZİN ETKİLERİ

3.1. GENEL MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER

Yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reform çabaları ve 2002 yılı sonrasında sağlanan siyasi istikrar, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır. Ancak, 2007 yılının ikinci yarısında, önce gelişmiş ülkeler finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa dönüşen küresel krizin olumsuz etkileri Türkiye ekonomisinde de hissedilmektedir.

Tablo 11: Temel Ekonomik Göstergeler

(%)	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009T
GSYH Büyümesi	3.1	-3.4	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9	-6.0
SAGP Göre Kişibaşı	8.6	8.2	9.2	8.6	8.7	8.8	10.2	11.4	12.7	13.5	14.0	13.1
GSYH İşsizlik Oranı	6.9	7.7	6.5	8.4	10.3	10.5	10.8	10.6	10.2	10.3	11.0	14.8
Enflasyon (ÜFE-yılsonu)	69.7	68.8	39.0	68.5	29.7	18.4	9.4	7.7	9.7	8.4	10.1	10.1
Cari İş. Den./GSYH	0.7	-0.5	-3.7	1.7	-0.6	-2.3	-2.8	-3.5	-4.6	-5.9	-5.7	-1.8
KKBG/GSYH	-5.7	-7.0	-8.9	-12.1	-10.1	-7.4	-2.8	0.1	1.4	-0.1	-1.6	-6.4
KKFDF/GSYİH (IMF tan.)	-	-1.3	2.2	4.3	3.6	5.2	4.2	3.4	3.6	3.0	1.6	-2.1
Brüt Kamu Borç Stok/GSYİH	-	-	-51.4	57.6	58.4	53.3	45.6	39.3	35.0	39.4	39.5	39.5

Kaynak: <http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/>, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 12.04.2010.

2000 ve 2001 yılında yaşanan finansal krizlerin, temel ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri son derece yıkıcı olmuştur. 2001 yılında ekonomik aktivite, keskin bir biçimde daralmış, enflasyon yükselmiş, kamu kesimi finansman dengesi finansal

krizlerin çözümlene maliyetinin de etkisiyle daha da bozulmuştur. Ancak, yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reform çabaları ve 2002 yılı sonrasında sağlanan siyasal istikrar, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır. Ancak, 2007 yılının ikinci yarısında, önce gelişmiş ülkeler finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa dönüşen küresel krizin olumsuz etkileri Türkiye ekonomisinde de hissedilmektedir.

2006 yılının ilk 4 ayına kadar enflasyonu düşürücü politikalarda nispeten başarılı bir seyir görülmüştür. Bu nedenle 2001-2002 yıllarında başlayan olumlu süreç, 2006 yılının ilk dört ayına kadar devam etmiş ve merkez bankası kredibilitesi artan bir seyir izlemiştir. Ancak, uluslararası piyasalarda yaşanan petrol ve diğer hammadde fiyatları baskısına bağlı olarak, Nisan 2006'dan itibaren enflasyon düzeyi önemli bir artış göstermeye başlamıştır. 2005 yılı sonu, yıllık ÜFE değişim oranları %7,7 düzeylerinde iken bu oran Mayıs 2006'da (yıllık bazda) %9,9 düzeylerine kadar ulaşmıştır.¹⁴⁰

2006 yılının son çeyreğine bakıldığında ise, büyüme hızında görece bir yavaşlamanın olduğu görülmektedir. Özellikle özel tüketim harcamalarında görülen belirgin yavaşlama yurt içi talep artışının sınırlı kalmasına neden olmuştur. Mayıs ve Haziran aylarında yaşanan dalgalanmaya bağlı olarak Türk parasının önemli ölçüde değer kaybetmesinin ve işlenmemiş gıda ve enerji fiyatlarındaki gelişmelerin etkisiyle fiyatlar üzerinde ortaya çıkan yukarı yönlü baskı yılın son çeyreğinde azalmış ancak 2006 yılında tüketici fiyatları yıllık artış oranı hedef düzeyinin üzerine çıkarak %9,65 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴¹

¹⁴⁰ Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Mart-Haziran 2006, s.11

¹⁴¹ Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Aralık 2006, s.3

Türk finansal sistemine genel olarak bakıldığında, büyüme eğiliminin 2007’de de sürdüğü görülmüştür. Mart 2007 itibarıyla, finansal sistemin toplam aktif büyüklüğü bir önceki yılsonuna göre %5 oranında büyüyerek 592,6 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Türk finansal sistemi içerisinde en yüksek paya sahip olan bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü aynı dönemde %3,2 oranında artarak 515,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Finansal sektörün aktif büyüklüğünün GSYİH’ye oranı %99 düzeyinde iken, bankacılık sektörü aktiflerinin GSYİH’ye oranı %86,1 seviyesindedir.¹⁴²

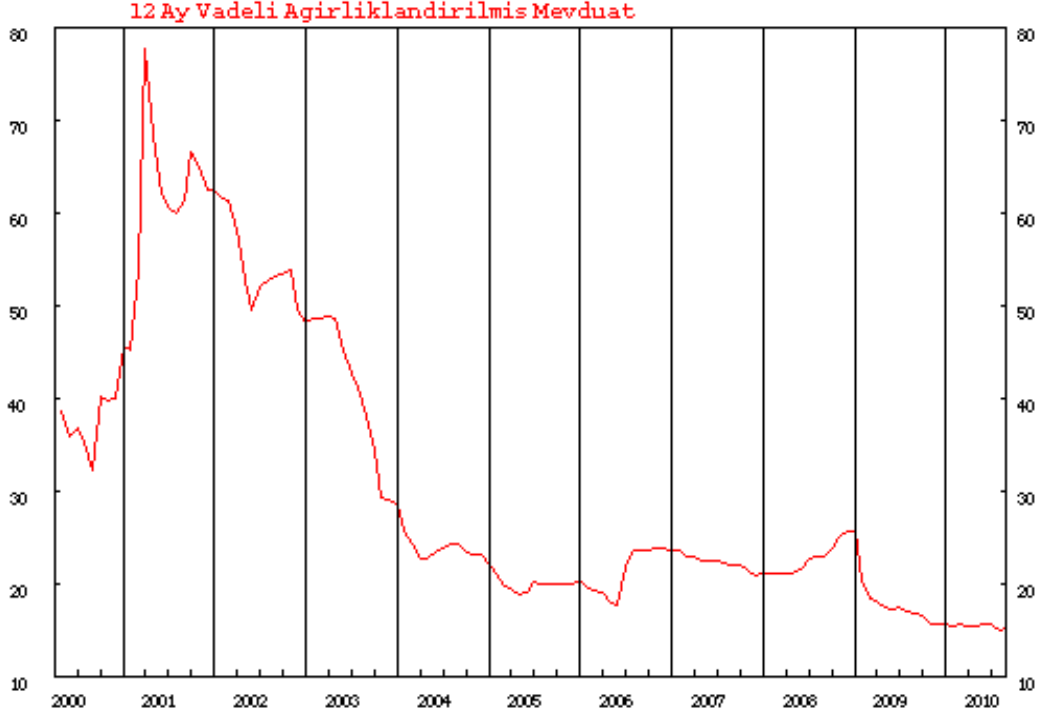
Sektörler açısından büyüme rakamlarına bakıldığında tarım sektöründe dönem boyunca istikrarsızlık söz konusu iken, sanayi ve hizmetler sektörü GSMH büyüme oranına paralel olarak artmıştır. Özellikle sanayi sektörü 2001’de ekonomideki daralmanın ardından daha sonraki yıllarda sırasıyla %9.1; %7.8, %9.1 ve %6.4 oranında büyümüştür. Hizmetler sektörü ise sırasıyla %7.5, %6.9, %11.8, %8.5 olarak büyümüştür.¹⁴³

Aşağıdaki tablo 13’te son 10 yılda Türkiye’de ağırlıklandırılmış vadeli mevduat faiz oranlarına yer verilmiştir. Tabloda dikkat edilecek nokta, özellikle 2000 ve 2001 yılı krizlerinde mevduat faizlerinde çok yüksek oranlar görülmektedir. Bunun nedeni, bu krizlerin bankacılık kaynaklı olmasına bağlanabilir. Diğer yandan ilerleyen yıllarda mevduat faiz oranları hızla düşmüş ve 2007 yılı sonlarında başlayan küresel finansal krizde ise ülkemizde mevduat faiz oranları düşen bir trend içerisine girmiştir.

¹⁴² Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Mart 2007, s.4

¹⁴³ Ay ve Karaçor, a.g.m., s.74

Tablo 12 : Son 10 Yılda Türkiye’de Ağırlıklandırılmış Vadeli Mevduat Faiz Oranları

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, Erişim Tarihi: 23.09.2010.

3.2. GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI SONRASINDA TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

3.2.1. Finansal Düzenlemeler Sonrasında Bankacılık Sektörünün Kurumsal ve Finansal Yapısı

Finansal krizler Türk bankacılık sektörünün piyasa yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, krizlere yönelik alınan tedbirlerin, piyasa görünümüne olumlu katkısı olmuştur. Özellikle, yeniden yapılandırma programına bağlı olarak yaşanan yapısal dönüşümün ortaya çıkardığı daha sağlıklı piyasa yapısı, izleyen dönemlerde ortaya çıkan dalgalanmalar sırasında istikrarlı görünümünü sürdürmüştür.

2001 yılında yaşanan krizin ve alınan tedbirlerin etkisiyle, banka sayısında azalma ve konsolidasyon yaşanmıştır. 2002 yılı ve sonrasındaki dönemde kamu bankalarının sistem içindeki ağırlığı azalmış, küresel sermayenin payı ise artış göstermiştir. Bu çerçevede, 1999- 2003 döneminde banka sayısı 81'den 50'ye gerilerken toplam aktiflerde ilk 10 bankanın payı %67,5'ten %82,3'e yükselmiş, 2007-2009 dönemindeki küresel krize rağmen 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla banka sayısı 49 olarak gerçekleşirken ilk 10 bankanın payı %83,4 olmuştur.¹⁴⁴

Öte yandan, sağlanan kazanımların katkısıyla bilişim teknolojilerinden daha etkin şekilde yararlanılması ve müşteri ağının genişletilmesi trendi de kesintisiz şekilde devam etmiştir. 2002 ile 2009 yılları arasında sürekli bir artış seyri izleyen banka kartı ve kredi kartı sayısı, 2009 yılı itibarıyla sırasıyla 63,1 ve 43,8 milyon adede ulaşmıştır. Banka kartı sayısında en büyük artış 5,5 milyon adet ile 2008 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 13: Operasyonel Göstergeler

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.2009
Banka Sayısı	54	50	48	51	50	50	49	49
Şube Sayısı	6.160	6.029	6.440	6.240	6.911	7.700	8.768	9.428
Banka Kartı Sayısı¹	35,1	40	43,1	48,2	54	55,5	61	63,1
Kredi Kartı Sayısı¹	15,7	19,9	26,7	30	32,4	37,3	43,4	43,8
Personel Sayısı²	129,6	129,5	138,4	138,6	151,0	167,8	182,7	182,2
İlk Beş Bankanın Toplam Aktif Payı (%)	57,4	59,0	58,1	61,4	60,9	59,8	60,1	60,5
İlk 10 Bankanın Toplam Aktif Payı(%)	80,8	82,3	84,0	82,9	83,5	82,5	82,8	83,4
Küres. Serm. Payı (%)	3,3	3,0	3,5	6,3	13,1	14,0	17,0	16,1

Kaynak: BDDK

1 Milyon Adet.

2 Bin Adet.

¹⁴⁴ BDDK, "Çalışma Tebliği", Aralık, 2009, s.36

3.2.2. Bankacılık Sektörü Bilanço Yapısında Değişim

2002 yılı ve sonrasında, bankacılık sektörünün bilançosu, hızlı ve istikrarlı bir büyüme sürecine girerken bilançonun kompozisyonunda uygulanan politikaların etkisiyle değişim yaşanmıştır. Bu dönemde, bankacılık sektöründe yaşanan yüksek büyüme, finansal derinleşmeyi olumlu etkilemiş, bankacılık sektörü ekonomik büyümeyi daha da güçlü bir şekilde destekleyebilmiştir.

2002-2008 döneminde sağlanan makroekonomik ve siyasi istikrar ve bankacılık sektörüne yönelik uygun politikalar sonucu, sektörün toplam aktifleri yıllık ortalama %23 büyümüştür. Sektörün temel fonksiyonu olan aracılık faaliyetlerine ağırlık verebilmesi sayesinde, krediler dönem boyunca en hızlı artış gösteren aktif kalemi olmuştur. 2002-2008 döneminde toplam krediler, yıllık ortalama %40 büyümüştür. Kriz öncesi dönemdeki şartlar sektörün gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak kamuyu finanse eder bir duruma getirmiştir. Bu yapı, 2002 ve sonrası dönemde değişmiş ve menkul değerler portföyüne yapılan plasmanlar görece olarak azalmıştır. 2002-2008 döneminde menkul değerler portföyü yıllık ortalama %14 artmıştır. Takipteki alacaklar kalemi 2000-2001 döneminde krizle birlikte yaptığı sıçramanın ardından gerilemeye başlamıştır. 2002 öncesi dönemde bankacılık sektöründe en önemli olumsuzluklardan biri olarak gösterilen sermaye yetersizliği, yeniden yapılandırma ve sonrasında yürütülen politikalarla artmıştır.¹⁴⁵

Sektörün sermayesinin toplam aktiflere oranı 2001 yılında %1,3'den 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %10,5'e yükselmiştir. Sektör, 2000-2001 kriz döneminde önemli bilanço zararları ile karşı karşıya kalmıştır. 2002 ve sonrası dönemde enflasyon ve nominal faiz oranlarında yaşanan gerileme başta olmak üzere, makroekonomik çerçevedeki olumlu gelişmeler, sektördeki krediler portföyünün hızla büyümesini sağlamıştır. Aynı zamanda sektörün düşük enflasyon ortamında kârlılığını korumak için, ürün ve hizmet çeşitliliği yaratma yönündeki politikalara ağırlık vermesi de yüksek kârlılıkta ve bu kârlılığın devam ettirilmesinde etkili olmuştur.

¹⁴⁵ BDDK, Finansal İstikrar Raporu, Aralık 2009, s.21

Sektörün bilançosu, yurt içi ekonomik faaliyetlerdeki istikrara ve diğer ekonomik göstergelerdeki gelişmelere paralel olarak, kamu kesimini finanse eden bir aktif yapısından, şirketler ve hane halkına kaynak sağlayan bir yapıya dönüşmüştür. Sektörün aracılık fonksiyonunun güçlenmesi, ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır. Sektörün toplam aktifler içinde kredilerin payı artarken, menkul değerler portföyünün payı görece azalmıştır. Toplam kaynaklar içinde mevduat, dönem boyunca istikrarlı payını korumuştur.

Tablo 14: Bankacılık Sektörü Temel Bilanço Göstergeleri

Milyar TL	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.2009
Toplam Aktifler	212,7	249,7	306,4	406,9	499,7	581,6	732,5	798,4
Krediler	49,0	66,2	99,3	156,4	219,0	285,6	367,4	375,7
MDP	86,1	106,8	123,7	143,0	158,9	164,7	164,7	241,5
İşt., B. ve B. Kon. Edi. Ort.	8,7	9,2	11,8	11,1	9,2	10,9	10,3	12,1
Sabit Kıymetler	7,7	8,3	8,5	7,7	7,4	7,9	9,6	9,7
Mevduat	138,0	155,3	191,1	251,5	307,6	356,9	454,6	488,9
Yurtd.Sağ.Fonlar	11	17	22	36	49	61	62	58
Özkaynaklar	25,7	35,5	46,0	54,7	59,5	75,8	86,4	105,4
Dönem Karı	2,9	5,6	6,5	6,0	11,4	14,9	13,4	15,7
Bilanço Dışı İşlemler	75,3	107,2	527,6	206,0	277,4	385,5	476,0	638,6

Kaynak: BDDK

2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dahil edilmiştir.1 ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.2 2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir.3 Milyar Dolar.

3.2.3. Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Göstergelerinde Değişim

2002 ve sonrası dönemde yaşanan krizden alınan en önemli derslerden birisi de güçlü sermaye yapısının korunmasının önemi olmuştur. Bu dönemde yürütülen tüm politikalarda güçlü sermaye yapısının korunmasına vurgu yapılmıştır. 2000 yılında %9,3 olan SYR 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %20'ye yükselmiştir. Bu dönemde 2006 Mayısında yaşanan finansal dalgalanmaya ve 2008 ve sonrasında etkisi hissedilen küresel krize rağmen sektörün SYR'sinde önemli bir düşme yaşanmamıştır. Aktif kalitesinde de istikrarlı bir iyileşme kaydedilmiş, 2001 yılında kredilerin dörtte biri

takibe düşmüşken, söz konusu oran 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %5,3'e düşmüştür. Düşük enflasyon ortamında ve olumlu ekonomik beklentilerin etkisiyle, bireyler ertelenmiş harcamalarını yapmaya başlamışlar ve buna bağlı olarak bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payı artmıştır. 1998 yılında %5,3 olan bireysel kredilerin toplam krediler içindeki payı, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %33 olarak gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir bir makroekonomik büyüme performansının sağlanmasında kritik önemi haiz finansal aracılık fonksiyonu, etkili olarak yerine getirilmeye başlanmıştır. Toplanan mevduatın krediye dönüşüm oranı, 2001 yılında %34 iken, 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %76,8'e yükselmiştir. Sektörün; kârlılık performansında da iyileşme gözlenmiş, aktif ve özkaynak kârlılıkları, 2001 yılında eksi rakamlarla ifade edilirken 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla %2,4 ve %18,9 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁶

Tablo 15: Bankacılık Sektörü Finansal Sağlık Göstergeleri

%	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Eyl.2009
SYR	25,3	30,9	28,2	23,7	21,9	18,9	18,0	20,0
YPNGP/Özkaynaklar²	N/A	1,1	-0,5	-0,6	1,0	0,3	-0,6	0,6
Krediler/Mevduat	35,5	42,6	52,0	62,2	71,2	80,0	80,8	76,8
Bireysel Kred./Krediler	4,5	9,7	12,8	11,8	21,7	23,8	22,6	33,0
Takip.Alac./Brüt Kred.	17,6	11,5	6,0	4,8	3,8	3,5	3,7	5,3
YP Aktifler / Toplam Aktifler	38,0	36,2	31,3	33,1	28,3	30,3	27,1	38,1
Mevduat/Yabancı Kaynaklar	72,5	73,4	71,4	69,9	70,6	70,4	68,8	70,6
YP Pasifler / Toplam Pasifler	50,4	43,3	40,1	35,9	37,8	33,5	34,9	32,4
Vergi Son. Akt.Kâr.(ROA)¹	1,4	2,5	2,3	1,7	2,5	2,8	2,0	2,4
Ver.Son. Özkay. Kâr. (ROE)	11,2	18,1	15,8	12,1	21,0	24,8	18,3	18,9

Kaynak: BDDK

2005 döneminden itibaren Katılım Bankaları dâhil edilmiştir.¹ ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.² 2002 öncesi için yabancı kalkınma ve yatırım bankaları dahil edilmemiştir. ROA ve ROE oranlarında Aktifler ve Özkaynaklar ortalama olarak hesaplamaya dahil edilmiştir. 3 Banka aktifinin %50 ve fazlasının kontrol edildiği hesaplama.

¹⁴⁶ BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Çalışma Tebliği, Aralık, 2009, s.38

Kamu bankalarının sermaye yeterliliği rasyosu Aralık 2003 döneminde %56,3 iken Haziran 2004 tarihinde %34,9'a gerilemiştir. Bu dönemde özel bankalar grubunun sermaye yeterliliği rasyosu da %23,5'ten %21,2'ye düşmüştür. Rasyonun bu yönde gelişmesinde, %50 risk ağırlıklı varlıklar içerisindeki konut kredileri ile %100 risk ağırlıklı varlıklar içinde yer alan krediler kalemindeki artış etkili olmuştur. Yabancı bankaların sermaye yeterliliği standart rasyosunun %36,2'den %26'ya düşmesinde %50 ve %100 risk ağırlığına tabi kredilerdeki önemli tutarda artış rol oynamıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarında ise özkaynaklar artış oranının risk ağırlıklı varlıklar artış oranından daha yüksek olması sebebiyle sermaye yeterlilik standart rasyosu %78,4'ten %80,8'e yükselmiştir.¹⁴⁷

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Performans Endeksi'ne (BDDK-PE) ilişkin gelişmeler aşağıda verilmiştir.¹⁴⁸

- 2004 yılının ortalarından itibaren yükselişe geçen BDDK-PE'si 2005 yılının tamamında ve 2006 yılının ilk çeyreğinde baz dönemi olan 2003 yılı Aralık ayının üzerinde seyretmiştir. 2006 yılının Nisan ve Mayıs aylarında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın etkisiyle baz döneminin altına inen endeks yılın ilk yarısını baz değeri civarında kapatmıştır.
- Özel bankaların performans endeksi, 2004 yılının son çeyreğinden 2005 yılının son çeyreğine kadar genel endeksin üzerinde seyretmiş, son çeyrekte büyük ölçüde özel bankalar grubunun karlılığında ve kur riskinin idaresinde görülen azalma nedeniyle tersine dönmüş ve kamu bankalarının performans endeksinin altında kalmıştır. 2006 yılının ilk yarısında Mayıs ayı dışında endeks baz değerinin üzerinde seyretmiştir. Kamu bankalarının performans endeksi 2005 yılının özellikle ikinci yarısında ve 2006 yılının ilk çeyreğinde baz döneminin üzerinde hareket ederken, 2006 yılının ikinci çeyreğinde finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmaların etkisiyle azalmıştır.

¹⁴⁷ BDDK, Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekim 2004, s.70

¹⁴⁸ BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Mart-Haziran 2006, s.36

- Performans endeksi bileşenleri itibarıyla incelendiğinde, bankaların kısa vadelerde likit kalma tercihlerinin 2004 yılı son döneminde ve 2005'in ilk aylarında arttığı, 2005 yılının ikinci çeyreğinde azaldığı, Haziran ayını takiben tekrar artarak bu eğilimini yıl sonuna kadar devam ettirdiği görülmektedir. 2006 yılının ilk üç aylık bölümünde de endeks baz döneminin üzerinde seyretmiştir. 2006 yılının ikinci çeyreğinde endeksin baz değerinin altına inmesinde finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma sonucu faiz oranlarında ve döviz kurlarında yaşanan artışın etkili olduğu düşünülmektedir.
- Sektörün özkaynak yeterliliği 2005 yılının büyük bölümünde ve 2006 yılının ilk yarısında kamu bankalarından kaynaklanan azalma sonucu baz değerinin altında seyretmiştir.
- Özel bankaların kur riskini idare etmede 2004 yılının ikinci yarısında gösterdikleri performansı 2005 yılında ve 2006 yılının ilk yarısında devam ettiremedikleri görülmektedir.
- Mevduat bankalarının karlılık performanslarının yılın son çeyreğine kadar baz değerinin üzerinde bir seyir izlediği görülmektedir. Sektörün karlılığında gözlenen artışta özellikle bireysel kredilerden sağlanan gelirlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Eylül ayı ve sonrasında sektörün karlılığında görülen bozulmada ağırlıklı olarak özel bir bankanın ayırmış olduğu karşılıklar etkili olmuştur. 2006 yılının ilk yarısında hem kamu hem de özel bankaların karlılık performansının olumlu seyrettiği görülmektedir.

2009 yılsonu itibarıyla sektörün aktif toplamı 2008 yılsonuna göre %13,8 artarak 833,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde sektörün TP aktifleri %19,7, YP aktifleri ise dolar bazında %0,3 oranında büyümüştür. Sektör aktiflerinin Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYİH) oranı 2008 yılsonunda %77,1 düzeyinde iken Eylül 2009 itibarıyla %85,5 düzeyine yükselmiştir. 2009 yılsonu itibarıyla sektörün toplam kredileri 2008 yılsonuna göre %6,9 artarak 392,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Kredilerde meydana gelen artışın önemli bir kısmı (%4,5) yılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir. Küresel

krizin etkileriyle tüm kredi türlerinde 2008 yılının son çeyreğinde başlayan duraklama ya da azalışlar, 2009 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren tüm kredi türlerinde artışa dönmüştür. Kredilerin aktif içerisindeki payı yılsonuna kıyasla 3,1 puan azalmakla birlikte 2009 yılsonu itibarıyla krediler, %47,1 aktif payı ile bankacılık sektörünün en büyük plasman kalemi olmaya devam etmektedir.¹⁴⁹

Toplam menkul değerlerin 2008 yılsonunda bankacılık sektörü toplam aktifleri içerisindeki payı %26,5 iken, söz konusu pay 5 puan artarak Aralık 2009 itibarıyla %31,5'e yükselmiştir. Bilanço içindeki %62,1'lik payı ile sektörün temel fon kaynağı olan mevduat, 2009 yılında %13,2 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 514,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2009 yılında en yüksek mevduat artışı %40,3 ile katılım bankalarında gerçekleşmiştir. Eylül 2008'de 26,3 milyar USD olan sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinin toplam tutarı 8,2 milyar USD azalarak Aralık 2009'da 18,1 milyar USD'ye gerilemiştir. 2009 yılında sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinde yenileme oranı %56,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2008 yılsonunda 86,4 milyar TL olan bankacılık sektörü özkaynakları %28,1 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 110,7 milyar TL seviyesine, özkaynakların toplam aktife oranı ise %13,3'e yükselmiştir. Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği rasyosu 2008 yılsonundaki %18 olan seviyesinden 2,5 puan artarak Aralık 2009 itibarıyla %20,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2009 yılsonunda bankacılık sektörü dönem net kârı, 2008 yılsonuna kıyasla 6,7 milyar TL'lik (%49,6) artışla 20,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.¹⁵⁰

Sonuç olarak, Türk Bankacılık Sektörü için 2009 yılı, düşük faizler ve izlenen ihtiyatlı politikalara bağlı olarak sektörün özkaynakları ile kârlılığının güçlendiği bir yıl olmuş; ancak sektör 2009 yılında önceki yıllara kıyasla sınırlı ölçüde büyümüş, takipteki alacaklarda ise önemli artışlar gözlenmiştir. Bununla birlikte toparlanan

¹⁴⁹ BDDK, "Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü", Aralık 2009, s.2

¹⁵⁰ BDDK, "Finansal İstikrar Raporu", Aralık 2009, s.34

ekonomik aktiviteye paralel şekilde özellikle yılın son çeyreğinden itibaren bankacılık sektörü göstergelerinde pozitif yönde gelişmeler izlenmeye başlanmıştır.

3.3. 2007-2009 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ VE TÜRKİYE’DE BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

3.3.1. Krizin Nedenleri

Kriz öncesi duruma genel olarak baktığımızda, 2000 yılının sonlarında dünya ekonomilerinde yavaşlama belirtilerinin ortaya çıkması ile birlikte, başta ABD olmak üzere Avrupa ve Japonya merkez bankaları, uyguladıkları para politikalarında önemli bir gevşemeye giderek faiz oranlarını düşürmüşlerdir. Bu dönemde izlenen gevşek para politikaları, bir yandan varlık fiyatlarında şişme yaratırken, diğer yandan bankaların kısa vadeli ve düşük faizle borçlanarak, başta konut kredisi olmak üzere uzun vadeli kredi plasmanı yapmalarını teşvik etmiştir. Örneğin, ABD ve Avrupa Birliği’nde kredi artış oranı hızla artarak uzun süre reel bazda çift haneli seviyelerde seyretmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde kredi hacmindeki genişleme ise daha belirgin olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık ülkelerinde özel sektöre verilen kredi hacmi artış oranı reel olarak ortalama yüzde 40'lara ulaşmıştır. Bankaların, konut kredilerine olan talebi artırmak amacıyla kredi çeşitlendirmesine gitmesi ve kredi koşullarını esnekletmesi de özellikle geri ödeme olasılığı düşük olan tüketicilerin kredi kullanım oranının hızla artmasına neden olmuştur.¹⁵¹

ABD’deki bankalar, ekonomiyi inşaat sektörü aracılığı ile canlandırmak için, ödeme gücü ve kredibilitesi görece düşük riskli kişi ve kurumlara, subprime mortgage kredileri vererek, yüksek riskli kredilerin boyutunu 1.5 trilyon dolara yükseltmişlerdir. Bankalar daha sonra daha fazla kredi verebilmek için, bu riskli gruba verilen kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkarıp bunları

¹⁵¹ Yılmaz, Durmuş, “Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?”, *TCMB*, Ankara, 2008, s.1

piyasadaki benzerlerine göre daha yüksek faizle (riski büyük olduğu için), ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek kârlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonlara satmışlardır. Ayrıca ipotekli gayri menkuller üzerinden, emlak fiyatlarının artan kısmına yeni ipotekler yapılarak, yeni kredilerin alınması reel karşılığı olmayan kredi hacmini artırmıştır. ABD'deki mortgage piyasasında verilen kredilerin yaklaşık üçte birinin değişken faizli krediler olması da mali piyasaları zor duruma sokmuştur.¹⁵²

Özetle yaşanan krizin ardında devasa bir tüketim eğiliminin desteği ile ABD ekonomisinin itici gücünü oluşturmakta olan kredi piyasalarında yaşanan kredi köpüğünün patlamasıyla oluşan dengesizlik yatmaktadır. Krizin başlangıç noktası 2006 sonu ABD konut piyasalarında oluşan balonun patlaması ve konut fiyatlarında yaşanan hızlı düşüş ve izleyen dönemde özellikle subprime mortgage kredileri olarak adlandırılan kredilerde geri dönüşlerin azalmasıyla bankacılık sisteminde baş gösteren likidite sorunlarının 2007 ile 2008 yıllarında küresel finans sistemini etkilemesidir.¹⁵³ Bu likidite sorunu ABD'de 2007 yılında, finans ve sigorta, gayrimenkul, inşaat ve madencilik sektörü başta olmak üzere toplam dört sektörün büyüme hızının yavaşlamasıyla genel ekonominin büyüme hızı da yavaşlatmıştır.

Global ekonominin resesyona girmemesi için önce bunun üçte birinden fazlasını oluşturan ABD ekonomisinin ayağa kalkabilmesi gerekiyordu. Bunun için de ABD ekonomisinin üçte ikisini oluşturan özel tüketim harcamalarındaki artışı başlatması çok önemliydi. Özel tüketim harcamalarının artması halinde üretim ve yatırım harcamaları hızlanacaktı. Bu da istihdam yaratarak, artan gelirler üzerinden yeniden özel tüketim harcamalarını destekleyen olumlu bir döngü yaratacaktı. Vergi indirimleri ile ortaya çıkan ek gelir tüketimi destekleyebilirdi ama hem itici gücü limitliydi hem de uzun süre sürdürülemezdi. Daha ziyade tüketicileri harcamaya yöneltecek servet artışı kanalı çalışmalıydı. Diğer bir deyişle ABD'li tüketiciler daha çok zenginleştiklerini gördükçe

¹⁵² Susam, Nazan, Bakkal, Ufuk, "Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek", *Maliye Dergisi*, s. 155, Temmuz-Aralık 2008, ss.72-88, s.73-74

¹⁵³ Selçuk, Bora, Yılmaz, Naci, "Küresel Finans Sisteminde Değişim ve Türkiye'ye Etkileri" *Uluslararası Finans Sempozyumu "Küresel Dalgalanmalar ve Finans Sektörüne Yansımaları"*, ss. 335-355, 2008, s.335

tüketim eğilimleri de artacaktı Servet artısını sağlayacak en önemli mekanizma hisse senedi ve gayrimenkul yatırımlarıydı.¹⁵⁴

2001 yılında Türkiye’de yaşanan krizde olduğu gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizlerde, yerli ve yabancı tüm yatırımcıların beklenti ve kararlarındaki ani değişimler sonucu yüksek sermaye çıkışları olmuştur. Bu krizlerin yönetimi hem para hem de maliye politikalarında oldukça hızlı ve kararlı önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Kriz yönetiminde alınan politika kararları, sonuçları itibarıyla önemli katkıları olmuştur. Türkiye’nin yaşadığı kriz tecrübesi, yakaladığı makroekonomik ve finansal istikrar ile gerçekleştirilen yapısal reformlar, sağlanan tatminkâr ilerleme arasındaki tamamlayıcı ilişkiyi vurgulamaktadır. Bugün yaşanan küresel krizin Türkiye finans sektörü üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasının ve özellikle bankacılık sektörünün mali yapısında ciddi bir bozulma görülmemesinin en önemli nedenlerinden biri, 2001 krizinden sonra getirilen yeni düzenlemelerdir. Bu çerçevede, bankacılık sistemi döviz açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik rasyolarına çok sıkı sınırlamalar getirilmiştir. Her ne kadar krizden sonra yakalanan istikrarlı büyüme ortamı hızlı bir kredi büyümesini beraberinde getirmiş olsa da, yapılan düzenlemeler sayesinde bankaların aşırı risk alması engellenmiş olup, küresel krizin ülkemiz üzerindeki etkilerinin belirginleştiği bu dönemde dahi kredilerin takibe dönüşüm oranları oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir.¹⁵⁵

Kredi derecelendirme kuruluşları ardarda ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu indirirken paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısındaki artışla birlikte bu ürünlerin nakde çevirmek de zorlaşmıştır. Aynı kredi derecelendirme kurumları, bu tahvillere yakın tarihlerde olumlu notlar verirken, bir anda not indirimlerine gitmeleri sistemin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. İkincil piyasalarda ani satış baskısıyla birlikte bu yatırım araçlarının fiyatları oldukça düşmüş

¹⁵⁴ Saruhan Özel, “Global Dengesizliklerin Dengesi, Ne Kadar Sürdürülebilir, Nasıl Sonuçlanabilir”, 1. basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s. 27.

¹⁵⁵ BDDK Çalışma Tebliği, “ Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi”, 3. baskı, 3 Eylül 2010, s. 81.

ve milyarlarca dolarlık fonlar değerini kaybetmiş, bu durum likidite krizinin daha da derinleşmesine yol açmıştır.¹⁵⁶

Bankacılık sistemi başka konut kredilerinde menkulleştirmeyi şöyle uygulamaktaydı. Banka verdiği konut kredilerini bir sepete topluyor ve bu kredi sepetlerini bir fon olarak değerlendirip kendi iç modeline uygun olarak fiyatlandırdıktan sonra parça parça satmaktaydı. Bu bankalara verdikleri kredileri bilançolarında ihraç etme imkanı vermekteydi. Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri (Collateral Debt Obligations, CDO) olarak adlandırılan bu finansal enstrüman yoluyla bankalar kredileri için “ver ve elde tut” olarak kredi mekanizmasını “ver sonra sat kurtul”a dönüştürmüşlerdir.¹⁵⁷

Geçmiş deneyimler büyük çapta kredi genişlemeleri olan dönemlerde borç kalitesinin düştüğünü ve bunun sonucu olarak ta geri ödemelerde önemli sorunlar yaşanmasının olası olduğunu göstermektedir. Bu konudaki araştırmalar kredi artışları ile borç kalitesi ve ödememe oranları arasında güçlü ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular ışığında değerlendirildiğinde finansal krizin ilk göstergeleri olarak ortaya çıkan esik-altı (en yüksek riskli) emlak kredilerinde geri ödeme sorunları, bu dönemdeki aşırı kredi genişlemesinin sürpriz olmayan sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁵⁸

Yaygın görüşe göre kriz aslında yatırım bankaları (investment bank) krizidir. Sözü edilen bankaların aktifleri içinde değeri olmayan zehirli (toxic) kağıt olarak nitelendirilen finansal varlıkların yüksekliği, bankaların ayırdıkları karşılıklar nedeniyle büyük ölçüde zarara uğramalarına, yükümlülüklerini yerine getirememeye durumuna düşürmüş, sermaye yetersizliğine yol açmıştır. Riskten kaçınmak, korunmak için geliştirilen tekniklerin (hedge), spekülatif amaçla kullanılması da sözü edilen bankalarda riski büyük ölçüde artırmıştır.¹⁵⁹ “*Hedge Fund*” olarak isimlendirilen yapay

¹⁵⁶ “ABD Mortgage Krizi”, BDDK, 2008, s.67

¹⁵⁷ Selçuk ve Yılmaz, a.g.m., s.336

¹⁵⁸ Özkan, Gülçin, “Küresel Mali Kriz Makroekonomik Yaklaşım”, www.york.ac.uk/.../financial_crisis_macro_economic_explanation.pdf, 01.Mayıs.2010 s.6

¹⁵⁹ Akgüç, Öztin, “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, *M.F.D.*, s. 42, 2009, ss.6-11, s.6

fonlarla kredi araçları olağanüstü boyutlarda geliştirildi ve reel kesimle arasındaki organik bağın koptuğu finans kesimi, reel kesimin boyutlarını aşarak, hesabî olarak sanal ortamda aşırı şekilde şişmiştir.

İpoteğe bağlı kredilerin ya da diğer kredilerin vâdeleri gelip ödenme koşulları oluştuğunda, varolan borcun bireysel gelirlerle olduğu kadar, bizzat kredili emlak veya ürünün piyasa değeri ile de ödenemediği görülmüştür. Başka bir deyişle, kredi kullanmış olan borçlunun reel piyasadaki emek değişim değerinin de, ipotekle alınmış olup kâğıt üzerinde değeri sanal olarak yükselmiş olan gayrimenkulün değerinin de borcu karşılayamadığı ortaya çıkınca, finansal yapılarda hissedilen ilk sarsıntı ile sistem krize girmiştir.¹⁶⁰ Yine mortgage piyasalarında verilen kredilerin belli bir kısmının değişken faizli kredi olması mali piyasaları da olumsuz yönde etkilemiştir.

¹⁶⁰ Önder, İzzettin, “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, *M.F.D.*, s. 42, 2009, ss.12-25, s.17

Tablo 16: Mortgage Kredi Krizinin Likidite Krizine Dönüşüm Süreci

2007 Temmuz	2007 Ağustos	2007 Eylül	2007/C4 ve Sonrası
Subprime/Kredi Krizi	Likidite Krizi	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor	Kredi ve Likidite Krizi Devam Ediyor
<ul style="list-style-type: none">*Piyasalar subprime kredi ödemelerinin yapılmamasıyla Şoka girdi.*Subprime kredilerine dayalı finansal ürünler tekrar değerlendirildi*Yüksek profilli olan yatırımcılar zarar kaydetti.*Yatırımcılar riskten kaçınmaya başladı.*Kredi riskleri yeniden fiyatlandı.*Yatırımcılar nakit varlıklarını sattı.	<ul style="list-style-type: none">*İlk kredi sorunları sonuçlarını göstermeye başladı.*Risk iştahı azaldı.*Yatırımcılar varlığa dayalı finansman bonusu almakta isteksiz davrandı.*Kısa vadeli finansman talepleri oluştu.*Bankalar talepleri karşılamak için nakit tutmaya başladı.*3 aylık LIBOR oranları yükseldi.*Borçlanma maliyetleri etkilendi.	<ul style="list-style-type: none">*Likidite açığı devam etti*Bankalar hala kısa vadeli borçlanmaya devam etti ve dönem faizlerini yükseltti.*Yeni kredi kullanıcıları için koşullar sıkılaştırıldı.*ECB, FED ve BOE gecikmeli olarak acil likidite sağladı.*FED Faizleri %0,5 puan indirdi.	<ul style="list-style-type: none">*Yüksek dönem faizleri.*Spekülatif davranışlar kredi kullananları olumsuz etkiledi.*Tüketiciden kaynaklanan riskler azaldı.*Merkez bankası yardımlarını tahmin etmek kolaylaştı.

Kaynak: Altuntepe, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, *S.D.Ü.V.D.*, c. 1, s. 1, 2009, s.129-145, s.134

Yukarıdaki tablo 16’de ABD’de başlayıp dünyaya yayılan mortgage kredi krizinin likidite krizine dönüşüm sürecine yer verilmiştir. ABD’de 2007 yılında yaşanan finansal dalgalanma büyük ve gelişmiş bir ekonominin bankacılık sistemini geçmişte emsali olmayan bir şekilde sıkıntıya sürüklemiş, basta denetleyici ve düzenleyici kurumlar olmak üzere herkesi nerede hata yapıldığı konusunda düşünmeye sevk etmiştir. Subprime mortgage kredilerinde geri ödemelerde yaşanan sorunlarla ortaya çıkan finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulu ve birbiriyle ilişkili ABD

piyasalarında büyük etki yaratmıştır. Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünlerinin risklerinin yanlış ölçülmesi, kimi zamanda finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi akabinde denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum küresel bir likidite krizine dönüşmüştür.¹⁶¹

3.3.2. Krizin Etkileri ve Yansımaları

Küreselleşmeye bağlı olarak ülkeler arasındaki sınırların kalkmasıyla birlikte, herhangi bir ülkede ortaya çıkan ekonomik kriz kolaylıkla diğer ülkeleri de etkileyebilmektedir. Ülke ekonomilerini bu yolla olumsuz olarak etkileyen küresel krizler ülkelerin ulaşmak istediği makro ekonomik hedefleri gerçekleştirmesini güçleştirmektedir. Ülkelerin üretim yapısı, büyüme oranları, fiyat istikrarı, istihdam yapısı, ödemeler dengesi gibi değişkenler küresel krizden etkilenerek ülkelerin ekonomik performanslarını düşürmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler, bu krizlerden daha çok etkilenmektedir.¹⁶²

Bireysel mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler piyasasında ABD'nin lider olması, 2007 yılı itibari ile konuta dayalı menkul kıymetlerin yüzde 89.2'sinin bu ülkeden ihraç edilmesi ve bu sistem içinde yer alan yeni finansal kurumların (monoline ve hedge fonlar gibi) karmaşık kredi türev ürünlerini kullanmaları, bu ülkede başlayan finansal bir sorunun global finansal piyasalar üzerinde domino etkisi yapmasına neden olmuştur. 2008 yılı Ağustos ve Eylül aylarında gelişmiş ülkelerin Merkez Bankaları, finansal piyasalardaki gerginliği azaltmak amacıyla piyasalara eşgüdümlü olarak yüklü miktarlarda likidite sağlamışlardır.¹⁶³ Bu süreçte Fed faizleri düşürmesine ve birkaç ay içerisinde Avrupa Merkez Bankası ile birlikte 1 trilyon dolardan fazla para sürmesine rağmen piyasalar durulmamıştır.

¹⁶¹ BDDK Çalışma Tebliği, "ABD Mortgage Krizi", Sayı:3, Ağustos 2008, s.1.

¹⁶² Altuntepe, a.g.m., s.129

¹⁶³ Susam ve Bakkal, a.g.m., s.74

7 Eylül 2008 tarihinde FannieMae ve FreddieMac'in yönetimini Federal Emlak Finansmanı Otoritesi (Federal Housing Finance Agency-FHFA)'nin devralmasıyla finansal kriz yeni bir boyuta ulaşmıştır. 16 Eylül 2008 tarihinde American International Group (AIG) adlı dünyanın en büyük sigorta şirketinin hisse senetleri yüzde 60 değer kaybetmiş ve ABD Merkez Bankası (FED) tarafından yüksek miktarda mali destek sağlanmıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra, FED tarafından mevduat kuruluşlarına sağlanmakta olan kısa dönemli likidite imkanlarından, diğer büyük yatırım şirketlerinin de yararlanma istekleri risk algılamasını artırmış ve dünya genelinde bankalar arası para piyasaları kilitlenerek fonlama maliyetleri yükselmiştir. Sonuç olarak, bu gelişmelerin etkilerinin ABD ekonomisiyle sınırlı kalmaması, finansal krizin küresel ölçekte bir krize dönüştüğünü göstermiştir.¹⁶⁴

Öyle ki, Temmuz 2007'de son derece başarılı bir mortgage tedarikçisi olan 2007 yılının ilk yarısında Northern Rock bir önceki yıla kıyasla %47 oranında bir artışla 10,7 Milyar £ tutarında mortgage kredisi sattığını açıklamıştır.. Northern Rock ABD'de para piyasalarından kısa vadeli borçlar almakta ve bunlarla İngiltere'de uzun vadeli mortgage kredileri vermekteydi. ABD para piyasalarında likidite darlığı ile karşılaşan Northern Rock'ın likidite temini için İngiltere Hükümeti'nden başka başvurabileceği hiçbir yer yoktu. Finans sektörünün uluslararası niteliğine varlıklar ve borçlar arasındaki vade uyumsuzluğunun eşlik etmesi krizi İngiltere'ye ihraç etmiştir. Sonuç olarak Northern Rock piyasa şartları düzeline kadar geçici olarak kamulaştırılmıştır.¹⁶⁵

Tüm bu gelişmelerle beraber, yüksek gelir grubundaki bankalar ve yatırım fonları geliştirmekte olan ülkelerden fonlarını çekmişler ve riskli aktif kategorisindeki bu varlıkları daha likit enstrümanlara çevirmişlerdir. Riskli aktiflerin bu satışları hisse senedi fiyatları, tahvil piyasası ve ülke paraları üzerinde dramatik etkiler yaratmış, aynı zamanda bu ülkelerde kredi koşullarının daralmasına yol açmıştır. Cari açıkları GSYİH' in yüzde 10'undan fazla olan ülkelerde sermaye girişlerinin durmasıyla iç talep ciddi

¹⁶⁴ TCMB, "Enflasyon Raporu" Ekim 2008 IV

¹⁶⁵ Muratoğlu, Gülnur, "İngiltere'de 2008 Krizi: Neler Reel, Neler Davranışsaldır? www.mgmt.boun.edu.tr/images/stories/dokumanlar/leaders/.../09-002.pdf. 13.Ocak.2010

ölçüde daralmıştır. Bankacılık sektöründe özel bankaların dışarıdan borçlanmaları dramatik şekilde düşmüştür. Ocak 2008-Eylül 2008 döneminde Kazakistan’da 13,2 milyar dolar, Rusya’da 6,6 milyar dolar, Güney Afrika’da 3,7 milyar dolar, Ukrayna’ da 2,1 milyar dolar ve Türkiye’de 3,1 milyar dolar azalma olmuştur. Cari fazlası olan ülkeler de dâhil olmak üzere bütün ülkeler küresel piyasalarda yaşanan gelişmelerden fazlasıyla etkilenmiştir.¹⁶⁶

Tüm gelişmeler ABD türü bir yatırım bankacılığı anlayışının artık sona erdiğini göstermiştir. Küresel krizin maliyeti IMF’in öngörülerine göre Ekim 2008 başı itibariyle 1,4 trilyon dolara yükseldiği belirtildi ve küresel çapta etkili olabilecek tedbirlerin ve uyum politikalarının biran önce alınması gerektiği açıklandı. Bu süreçte başta ABD, İngiltere ve AB ülkeleri olmak üzere küresel krizden etkilenen ülkelerde krizden çıkmak için gerekli finansal yeniden yapılandırma çalışmalarına girişmeleri gündeme geldi.¹⁶⁷

ABD mortgage krizi sonrasında yeni finansal mimarinin gündeme gelmesiyle birlikte idari yapı ile piyasa yapısının güçlendirilmesine ilişkin birçok reform çalışması başlatılmıştır. Bilgilendirmeden, değerlemeye kadar birçok alanda yapılan öneriler kapsamında bilanço dışı kalemlerin muhasebeleştirilmesi ve kamuoyuna açıklaması, menkul kıymetleştirme süreçlerinin iyileştirilmesi, kredi derecelendirme süreçlerinin kalitelerinin yükseltilmesi, risk analizlerinin geliştirilmesi, otoriteler arasında bilgi paylaşımı ve işbirliğinin geliştirmesi ile sermaye yeterliliği ve likidite yönetimine ilişkin standartların belirlenmesi gündeme gelmiştir.¹⁶⁸

3.3.3. Küresel Ekonomik Krize Karşı Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Alınan Tedbirler

Ekonomilerin canlı dönemlerinde düzenlemelerin sıklaştırılması yoluyla birikim yapılması, kriz dönemlerinde ise ekonomik aktörleri rahatlatıcı tedbirler alınması

¹⁶⁶ Coşkun, Y.Sevil - Balatan, Zeynep, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, *12.İktisat Öğrenciler Kongresi*, İzmir, 7-8 Mayıs 2008, s.17-18

¹⁶⁷ Selçuk ve Yılmaz, a.g.m., s.337

¹⁶⁸ BDDK, 2008, s.98-99

stratejisi çerçevesinde;¹⁶⁹ 2006 yılı bahar aylarında yaşanan dalgalanmaya karşın, BDDK tarafından 2006 yılı Kasım ayında, mevcut koşullar altında tüm bankalara uygulanmak üzere hedef rasyo uygulamasına geçilmiştir. Söz konusu hedef rasyo, yasal rasyo olan %8 oranına +%4'lük ihtiyat aralığı ilave edilmesi suretiyle %12 olarak belirlenmiş, hedef rasyoyu tutturamayan bankaların yeni şube açamayacaklarına ilişkin bankaların uyarılmasına karar verilmiştir.

Krediler için ayrılan karşılıklar konusunda da benzer bir yaklaşımla; nakdi krediler için %0,5, gayri nakdi krediler için %0,1 olarak öngörülen genel karşılık oranları, 6 Şubat 2008 tarihinde yayımlanan düzenleme ile Karşılık Yönetmeliğinde, Birinci Grup nakdi krediler için %1, gayrinakdi krediler için %0,2; İkinci Grup nakdi krediler için %2 ve gayrinakdi krediler için %0,4 olarak belirlenmek suretiyle sıkılaştırılmıştır.

2008 yılı Ekim ayında, 2008 yılında elde edilen kârların dağıtımına konu edilmesinin planlanması durumunda, gerekçeleri belirtmek suretiyle BDDK'ya başvurulması ve izin verilmesi halinde karın dağıtımına konu edilebileceği bankalara bildirilmiştir. Bu çerçevede sermaye yeterliliği rasyosu dikkati çekecek noktalara hızla inen, hızlı büyümüş bankaların kar dağıtımına izin verilmemiş ve benzer bir uygulama 2009 yılı kârlarına yönelik olarak da benimsenmiştir. 22 Mart 2008 tarihinde yayımlanan yönetmelik değişikliği ile kredi kartları ile yapılan taksitli alışverişlerden kaynaklanan kredilerin geri ödeme vadesi dönemi içinde ekonomide yaşanacak olumsuz bir gelişmenin müşterilerin geri ödeme gücü kabiliyetlerini zayıflatma olasılığı ve bu kredilerin teminatsız olması hususları dikkate alınarak, taksitli alışverişlerden doğan kredilerin vadelerine kalan süreye göre risk ağırlıklarının artırılması sağlanmıştır.

Yurt dışı bankacılık ve sermaye piyasalarında yaşanan likidite sıkışıklığının Türk bankacılık sektörüne olumsuz yansımalarını önlemeyi teminen 5 Nisan 2008 tarihinde yayımlanan düzenleme değişikliği ile, bankaların likidite yeterliliğinin ölçülmesinde ve değerlendirilmesinde borçlu cari hesap kredilerin, ana para tutarlarının

¹⁶⁹ BDDK, "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", Çalışma Tebliği, Aralık, 2009, ss.35-39

dikkate alınma oranı yarıya indirilirken, vade unsuru taşımayan ve yüzde 100 likit kabul edilen bazı aktif kalemlerin bazı pasif kalemlerle ilgisi kurularak, özellikle mevduat çekilişlerinde bankaların bu çekilişi kaldırabilecek ölçüde likit değer bulundurmalarını amaçlayan uygulamaya süreklilik kazandırılmıştır.

22 Ocak 2009 tarihli ve 5834 sayılı Karşılıksız Çek ve Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına İlişkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanun¹⁷ uyarınca kullandığı nakdî ve gayrî nakdî kredinin ödemelerini aksatan gerçek ve tüzel kişilerin, ticari faaliyette bulunan ve bulunmayan gerçek kişilerin ve kredi müşterilerinin karşılıksız çıkan çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin olarak Merkez Bankasında tutulan kayıtlarının, söz konusu borçların altı ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde silinmesi sağlanmıştır.

24 Haziran 2009 tarihli ve 5915 sayılı Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun¹⁸ ile, kredi kartı borçlarını ödeme güçlüğü içerisinde bulunan kredi kartı hamillerinin borçlarının yeni ödeme planları çerçevesinde yeniden yapılandırılması imkanı getirilmiştir. İlk beş aylık uygulama kapsamında, Kasım 2009 itibarıyla protokol imzalanan kart sayısı 546.333, kişi sayısı 494.192 ve borç tutarı 1.607 milyon TL olarak gerçekleşmiş, protokolü bozulan kart sayısı 52.166, kişi sayısı 48.690 adet ve borç tutarı 166 milyon TL olmuştur.

TCMB'nin 2001 krizi sonrası uygulamaya koyduğu esnek likidite yönetimi çerçevesi, para piyasalarının sorunsuz işlemesine imkan tanımıştır. TCMB'nin 2001 krizinden sonra uygulamaya koyduğu ve para piyasalarının etkin çalışmasında belirleyici olan stratejiler; (a) Gün sonu likidite ihtiyacı olan bankalara, Bankalar arası Para Piyasası'nda likiditenin son mercii sıfatıyla teminat karşılığı olmak kaydıyla limitsiz likidite imkânı sağlanması, (b) Piyasa yapıcısı bankalara, HM ihalelerinden aldıkları tutarın % 7'si ile sınırlı kalmak kaydıyla likidite imkânı sağlanması, (c) Zorunlu karşılık oranlarında piyasa likiditesini destekleyici ayarlamalar yapılması, (d) Piyasaların enflasyon ve kur risklerine karşı devamlı olarak uyarılması, riskten korunma amaçlı araçların kullanımının yaygınlaştırılması, (e) Savaş, terörist saldırı gibi dışsal

şoklar karşısında piyasalardaki dalgalanmaların önlenmesi ve likidite desteği sağlanması olarak sıralanabilir.

Merkez Bankası tarafından gecelik faizlerdeki oynaklığı azaltmak amacıyla, 400 baz puan olan TCMB borç alma-borç verme faiz oranları aralığı, 18 Temmuz, 23 Ekim ve 20 Kasım 2008 tarihinde 50'şer baz puan daraltılarak 250 baz puana düşürülmüştür. Ayrıca, Ekim 2008'den itibaren bir yandan repo işlemleri ile piyasa ihtiyacının üzerinde fonlama yapılırken bir yandan da fazla likidite gün sonunda piyasadan çekilmiştir. 29 Ocak 2009 tarihinde Likidite Desteği Kredisi'ne ilişkin koşullar kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu çerçevede, bankacılık sisteminde belirsizlik ve güvensizlik oluşması ve fon çekilişlerinin hızlanması halinde, ödeme kabiliyeti olan bankalara, avans şeklinde, teminat karşılığında, bankanın özkaynaklarının 2 katı ile sınırlı olmak üzere likidite desteği kredisi imkanı sağlanmıştır.

2009 Yılında Para ve Kur Politikası duyurusunda likidite sıkışıklığına bağlı olarak, repo işlemleri ile fonlama vadesinin uzatılması ve ikincil piyasadan doğrudan DİBS alımlarının yapılabileceği ve Türk parası zorunlu karşılıkların sınırlı ölçüde indirilebileceği açıklanmıştır. Bu çerçevede 19 Haziran 2009 tarihinden başlayarak 1 hafta vadeli repo ihalelerine ek olarak 3 ay vadeli repo ihalelerine başlanmıştır. Ayrıca, aracılık maliyetlerini azaltmak ve piyasaya kalıcı likidite sağlamak yoluyla Türk parası kredilerde kaydedilen artış eğilimini desteklemek amacıyla Türk parası zorunlu karşılık oranları 16 Ekim 2009 tarihinde %6'dan, %5'e indirilmiştir. Türk parası zorunlu karşılık oranında yapılan bu indirimle, bankacılık sistemi yaklaşık 3,3 milyar TL kalıcı likidite sağlanmıştır. Merkez Bankası, döviz likiditesinin bankacılık sisteminde etkin dağılımının desteklenmesi, risk algılamasından dolayı döviz depo faizlerinin yükselmesinin önlenmesi amacıyla 9 Ekim 2008 tarihinde Döviz Depo Piyasasında aracılık faaliyetlerine yeniden başlamıştır. 24 Ekim 2008 tarihinde bankaların döviz depo işlem limitleri 5,4 milyar doları seviyesinden 10,8 milyar doları seviyesine yükseltilmiştir. Kademeli olarak bankaların Döviz Depo Piyasasında Merkez Bankası'ndan alabilecekleri döviz depolarının vadesi 3 aya yükseltilmiş ve borç verme faiz oranları düşürülmüştür. Ek olarak, 5 Aralık 2008 tarihinde yabancı para zorunlu karşılık oranı %11'den %9'a düşürülmüş ve böylece bankacılık sistemi döviz

likiditesinin 2,5 milyar dolar artması sağlanmıştır. Diğer yandan, 16 Ekim 2008 tarihinde döviz alım ihalelerine ara verilerek döviz likiditesinin sistemde kalması hedeflenmiş, 24 Ekim 2008 tarihinde günlük döviz satım ihalelerine başlanmıştır. İki iş günü içinde sadece 100 milyon dolarlık satış yapılmış, kurlardaki aşırı oynaklığın azalması üzerine 30 Ekim 2008 tarihinde satım ihalelerine son verilmiştir. 10 Mart 2009 tarihinde döviz piyasasının sağlıklı çalışmasını sağlamak amacıyla döviz satım ihalelerine tekrar başlanmış, 18 satım ihalesi ile 900 milyon dolar satılmış, döviz piyasasında derinliğe ilişkin kaygıların azalmasıyla birlikte 3 Nisan 2009 tarihinden itibaren döviz satım ihalelerine son verilmiştir.

Bunlara ilave olarak, yaşanan küresel ekonomik krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla 5 Aralık 2008 tarihi itibarıyla limiti 500 milyon dolar artırılarak 1 milyar dolara yükseltilen ve kullanım kolaylığı sağlamak üzere uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenen ihracat reeskont kredisinin limiti 17 Nisan 2009 tarihinde 1,5 milyar dolar daha artırılarak 2,5 milyar dolara yükseltilmiş, bu krediler için kullanım kolaylığı getirilmiştir.

3.3.4. Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri

2000'li yıllara büyük bir ekonomik kriz ile giren Türkiye ekonomisi, çalışmamızın ilk bölümlerinde aktardığımız gibi kriz sonrası dönemde uyguladığı sıkı para ve maliye politikaları ile yeniden istikrar ortamını yakalamayı başarmıştır. Bu süreçte Türkiye ekonomisinin büyümesine ve istikrara kavuşmasına yardımcı olan en önemli faktörlerden biri, hiç kuşkusuz uluslararası piyasalarda yaratılan çok büyük miktarlardaki finansal genişlemedir.¹⁷⁰ Dünyada 2001 yılında başlayan ve 2007 yılına kadar devam eden ciddi bir likidite bolluğu yaşanmış ve Türkiye'de bu bolluktan nasibini fazlasıyla almıştır. Yüksel faiz ödeyen Türkiye Cumhuriyeti bu küresel likidite bolluğundan kamu kurumları, bankaları ve özel sektörü vasıtasıyla ciddi bir şekilde yararlanmıştır. Ancak, 2007'nin ikinci yarısında başlayan finansal küresel krizi ile

¹⁷⁰ Susam ve Bakkal, a.g.m., s.73

birlikte Türkiye’de likidite bolluğu sona ermiştir.¹⁷¹ Türkiye ekonomisinin, 2003-2007 yılları arasında ortalama %7 civarındaki büyüme hızı, 2008 yılında %0,9’a gerilemiştir.¹⁷²

BDDK tarafında hazırlanan ve Türkiye’deki 90 üst düzey banka yöneticisinin cevapladığı Ekim-Aralık 2008 dönemini içeren “Bankacılık Sektörü Yönetici Kesim Beklenti Anketi”, bir önceki anket döneminde en önemli faktör olarak görülen siyasi gelişmelerin etkisini yitirdiğini, sektör yöneticilerinin uluslararası piyasalarda yaşanan kredi ve likidite krizinin, doğrudan Türkiye’den kaynaklanmamakla birlikte, Türkiye’yi önemli ölçüde etkilemesinin beklendiğini ve bankacılık sektörünün bu olumsuz gelişmelerin farkında olduğunu göstermiştir.

ABD konut piyasasından hareketle çıkmış olan ve büyük bir hızla Avrupa’ya yayılan küresel finansal krizin Türkiye’ye en önemli yansımalarının reel sektör üzerinden olmuştur. 2008 yılının geneli özellikle inşaat sektörü açısından keskin bir daralma ile sonuçlanmış, imalat sanayindeki hafif büyüme ise küresel krizin etkilerinin henüz hissedilmediği ilk üç dönemdeki performans sayesinde elde edilmiştir. Tarım sektörünün görece daha yüksek büyümesi, 2008 yılının %1,1 büyüme ile sonuçlanmasına yardımcı olmuştur. Yılın genel görünümünü bozan unsur ise krizin derinleşmeye başladığı dördüncü çeyrektir. 2008 yılının dördüncü çeyreğinde görülen %6,2’lik küçülmede inşaat, imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret ile ulaştırma faaliyet kollarında görülen negatif büyümeler belirleyici olmuştur.¹⁷³

Nitekim tekstil sektöründe Türkiye’de son bir yılda 8 bin çalışan işsiz kalmıştır. 83 tekstil fabrikasının bulunduğu Denizli Organize Sanayi Bölgesi’nin ilk tekstil fabrikası olma özelliğini taşıyan ve 450 işçi çalıştıran, yılda 10 milyon doların üzerinde ihracat yapan Denteks Tekstil Fabrikası ile 1972 yılında kurulan 700 kişinin çalıştığı, yıllık ihracatı 25 milyon dolar olan Dempa Denizli Mensucat Sanayi ve Ticaret A.Ş.,

¹⁷¹ Selçuk ve Yılmaz, a.g.m., s.346

¹⁷² Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Eylül 2009, s.4

¹⁷³ Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Mart 2009, s.9

üretimi durdurmuştur. Atakan Tekstil, Atak Tekstil, İrem Tekstil, Bordo Tekstil ve Turkmar firmaları da üretimlerini durdurmuşlardır. Merkeze bağlı Göveçlik Beldesi'nde faaliyet gösteren ve Denizli'nin ilk iplik fabrikası olan Göveçlik İplik Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise 850 kişinin işine son verip fabrikayı kapatmıştır. Bazı fabrikaların ya çok sayıda işçi çıkardığı, ya işçilere ücretsiz izin verdiği ya da 4-5 ay boyunca işçi ücreti ödeyemediği bilinmektedir. Kapısına kilit vurulan fabrikaların Denizli tekstil ihracatındaki payının 100 milyon doların üzerinde olduğu belirlenmiştir. Türkiye'nin en eski ve büyük tekstil fabrikalarından Sönmez Filament, daha önce iki kez üretime ara vererek direndiği mali sıkıntıya bu kez karşı koyamayarak üretimi tamamen durdurma kararı almış ve toplam 230 çalışanın işine son verilmiştir. Kocaeli' de faaliyet gösteren Ford Otomotiv de talebin düşmesi nedeniyle üretimini durdurarak, 6 bin 400 işçisini izne çıkarmıştır. Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulmuş olan Terekeoğlu Ev Tekstil Fabrikası kapanmış, 2 bin 800 çalışana işsiz kalmıştır. Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi'nde 43 fabrikadan 22'si kapanmış, 4 bin kişi işten çıkarılmıştır. Kilis'te kent sanayinde çalışan 1500 kişiden 500'ü işsiz kalmıştır.

Küresel krizin kamunun mali dengesinde meydana getirdiği en belirgin değişiklik, genişletici maliye politikalarına yönelik şekilde görülmektedir. Küresel krizin olumsuz etkilerini hafifletmeye yönelik alınan tedbirler mali dengeyi olumsuz etkilemekte, kısa vadede bütçe açığı artmaktadır. Bu çerçevede, Ocak-Eylül 2009 döneminde bütçe giderleri %19,2 yükselirken bütçe gelirleri %2,7 azalmış, bunun sonucunda bütçe açığı ise 40,8 milyar TL'ye ulaşmıştır.¹⁷⁴

Türkiye'nin, Küresel Kriz karşısında dünyaya paralel hareket ettiği söylenebilir. Türkiye, krize ilk olarak para politikasıyla tepki vermiştir. Bu doğrultuda TCMB, çeşitli likidite tedbirleriyle finansal piyasaları rahatlatma yolunu seçmiş ve enflasyon görünümündeki düşüşe paralel olarak politika faizlerinde hızlı ve yüksek ölçekli faiz indirimlerine başvurmuştur. Bununla birlikte, 2001 krizine göre Türkiye ekonomisinin

¹⁷⁴ BDDK, Eylül 2009, s.17

dışa açıklık oranının daha fazla olması, özellikle ihracat kanalından gelen küçülme etkisini artırmıştır.¹⁷⁵

Nitekim, Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 55,8'inin gerçekleştirdiği Avrupa Birliği (AB) pazarlarında yaşanan daralma Ekim ayından başlamak üzere ihracat rakamlarımızın düşmesine yol açmıştır. İhracatı düşüren en önemli kalem otomotiv sektörü iken, bunu sırası ile hazır giyim ve konfeksiyon elektrik-elektronik, demir-çelik ve kimyevi maddeler ihracatı izlemiştir.¹⁷⁶ Dış pazarlardaki talep düşüşünün etkileri 2009 yılının ilk dört ayında artan oranda belirginleşmiştir. Ocak-Nisan 2009 itibarıyla bir önceki yıla göre ihracat %27,9, ithalat ise %42 azalmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %82,4 oranında gerçekleşmiştir. Türk lirasının reel olarak değer kaybetmesinden kaynaklanan görece avantajın olumlu etkileri, dış talep düşüklüğü nedeniyle ihracat rakamlarına yeterince yansımamaktadır. Nitekim söz konusu dönemde AB ülkelerine yapılan ihracat %41,2 azalmıştır.

Bu süreçte ucuz kredi imkanları, ucuz ithalat ve düşük döviz kuru politikaları ile reel sektörü canlandırmaya çalışan Türkiye ekonomisi, bir taraftan hedeflediği büyüme seviyesine ulaşırken diğer taraftan çok yüksek dış borçlanma ve cari işlemler açıkları ile karşı karşıya kalmıştır. Böyle bir durumda iken, dünya konjonktüründe yaşanan finansal kriz ve daralma hiç kuşkusuz Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir.

Küresel Krizin üretim ve istihdam üzerindeki olumsuz etkisi arttıkça, dünyadaki eğilime paralel olarak ülkemizde de maliye politikası ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda özellikle vergi indirimlerine ve kredi imkânlarını kolaylaştırmaya dayanan çeşitli tedbirler alınmıştır. Nisan ayı içinde açıklanan Katılım Öncesi Ekonomi Programında (KEP), 2009–2011 kamu maliyesi hedefleri güncellenmiştir. Bu çerçevede, 2008 yılında

¹⁷⁵ Bocutoğlu, Ersan-Ekinci, Aykut, "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", *Maliye Dergisi*, s. 156, Ocak-Haziran 2009, ss.66-82, s.67.

¹⁷⁶ Susam ve Bakkal, a.g.m., s.82

GSYİH'nin % 1,5'i olarak gerçekleşen genel devlet borçlanma gereğinin, 2009 yılında % 4,6 ve 2010 yılında % 3,2 olacağı tahmin edilmiştir.¹⁷⁷

3.3.5. Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Türk Bankacılık Sektörü bu ortamda, krizin etkilerini hissetmesine rağmen bazı yapısal farklılıkları nedeniyle, gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sektörlere kıyasla krize çok daha hazırlıklı ve güçlü girmiştir. 2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sektörü ciddi bir yeniden yapılanma döneminden geçmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamlaştırılması, sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi, problemlili bankaların sistemden çeşitli yöntemlerle uzaklaştırılması gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağışıklık kazanmış bir duruma getirmiştir.

Devlet Bakanı Mehmet Şimşek, Türk bankalarının sermaye yeterlilik oranı ile güçlü bir yapıda olduklarının ve Batıdaki bankalar gibi yüksek riskli enstrümanlara yatırım yapmadıklarının altını çizerek, krizin Türkiye ekonomisine etkisinin sınırlı olacağını vurgulamıştır.¹⁷⁸ BM Kalkınma Programı Başkanı Kemal Derviş ise, ABD ve Avrupa'daki bankaların, bulundukları riskli enstrümanlar nedeniyle olumsuz etkilendiklerini, Türk Bankacılık sektöründe batı ülkelerinde olduğu türden riskli enstrümanların olmadığını belirtmiştir. Yine Türkiye'nin 2001 krizinin ardından önemli yapısal kararlar alarak uygulamaya başladığını ve şu anda Türkiye'nin bunun meyvesini yediğini söylemiştir.¹⁷⁹

Buna göre, Türkiye'de bankacılık sektöründe düzenlemelerin yapılması, mevduat bankalarının kontrolü, türev ürünlerin fazla olmaması küresel krizin etkisini azaltmaktadır. Buna karşılık kurumsal düzenlemelere gidilememesi riski arttırmaktadır. Örneğin Lehman Brothers'in varlık değerlendirme şirketi RTC'nin TMSF ile

¹⁷⁷ Bocutoğlu ve Ekinci, a.g.m.,s.80

¹⁷⁸ Şimşek, Mehmet, "Krizin Etkisi Kısa Dönemli Olur?" <http://www.guncelhaber.com/Ekonomi>, 12.Ocak.2009

¹⁷⁹ <http://www.ekoenerjidergi.com/arsiveko22>, Eko Enerji Dergisi, 22. Sayı, Ekim 2008, s. 7.

stratejik ortaklık kurması tahsilatı zorlaştırmaktadır. Ayrıca, ibra iptallerinin yargı kararlarının bozarak yapılması da sistemin riskini arttırmaktadır. Basel II'den niçin vazgeçildiğinin açıklanmaması ise belirsizliğe neden olmaktadır.¹⁸⁰

Türkiye'nin avantajlarından bir diğeri ise, Türkiye'de Amerika'daki gibi işleyen bir mortgage sektörünün bulunmamasıdır. Böyle bir sektör bulunmadığı için bu sektördeki türev ürünlere bankalar tarafından yatırım yapılmamış, böylece bankalar risk almamış ve krizden çok uzun bir süre etkilenmemiştir. Bankalarımız için tek sorun kredi daralması ve sendikasyon kredilerinin sağlanması olacaktır.¹⁸¹

Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı değişmezken şube sayısı geçen yılsonuna göre 40 artmış, personel sayısı 547 kişi azalmıştır. İç talepte yaşanan daralmanın şubeleşme politikalarında yavaşlamaya neden olduğu düşünülmektedir. Alternatif dağıtım kanallarında büyüme genel olarak devam etmektedir. Takibe düşen kredi kartı alacaklarının oranı son üç aylık dönemde 2 puan artarak %8,5'e yükselmiştir. Bankacılık sektörünün maruz kaldığı kredi riskinde 2008 yılının son çeyreği ile başlayan yükseliş 2009 yılının ilk çeyreğinde de devam etmektedir. Kredilerin vade yapısı uzamış, uzun vadeli kredilerin toplam krediler içindeki payı 2009 yılı Mart dönemi itibarıyla %58'e yükselmiştir. Bankacılık sektörü tahsili gecikmiş alacaklarının 2009 yılının ilk çeyreğinde, 2008 yılsonuna göre %21,6 oranında artarak 15,8 milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir¹⁸²

Yeniden yapılandırılmış Türk Bankacılık Sektörü'nün, krizi yaratan ve derinleştiren nitelikler açısından diğer ülkelerle karşılaştırması yapıldığında temel farklılıklar net biçimde ortaya çıkmaktadır: Türkiye'de geleneksel bankacılık alanında hâlâ yüksek potansiyel bulunması nedeniyle bankalar ağırlıklı olarak kurumsal ve perakende bankacılık alanına odaklanmış ve krizin tetiğini çeken eşik altı konut kredilerinden ve sofistike türev entrümanlardan kaynaklanan riskler ortaya çıkmamıştır.

¹⁸⁰ Apak, Sudi, "Küresel Kriz ve Türkiye", *M.F.D.*, s. 42, 2009, ss.26-39, s.27

¹⁸¹ Coşkun ve Balatan, a.g.m., s.25

¹⁸² BDDK, Mart 2009, s.3-4

Diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kadar olmamakla beraber Türkiye’de kredi hacmi büyümesi de son yıllarda yüksek gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’deki krediler büyümesi, sağlıklı ve yaygın mevduat fonlaması ile paralel biçimde gerçekleşmiş, bu durum yurtdışı fonlara olan bağımlılığı azaltarak finansal kırılganlığı asgariye indirmiştir. Kredi/Mevduat oranı birçok ülkede %100’ler seviyesini aşmış ve Ukrayna, Estonya gibi ülkelerde %200’lere erişmişken, Türkiye’de bu oran %70’ler seviyesinde kalmıştır.¹⁸³ Ayrıca Türkiye’deki kredi büyümesini etkin risk yönetimi uygulamaları ve sağlıklı kredi politikaları desteklemiş, takipteki krediler oranı sınırlı seviyelerde kalmıştır.

Birçok gelişmekte olan ülkedeki döviz cinsinden borçlanma, önemli boyutta kur riski yaratmışken Türkiye’de döviz cinsinden borçlanma sınırlı düzeyde tutulmuştur. Örneğin toplam krediler içinde döviz cinsi borçların payı Macaristan’da %65, Estonya’da %85 seviyelerinde iken Türkiye’de bu oran %30’lar düzeyinde seyretmiştir.

Yüksek sermaye yeterlilik oranları Türk Bankalarının bilançolarını risklere karşı korumuştur. ABD, Japonya, Belçika, İspanya, Avusturya Avusturya, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Ukrayna gibi pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerinin sermaye yeterlilik oranlarının %11-%13 bandında seyrettiği 2008’de Türk Bankacılık Sektörü’nde bu oran, %12 olan hedefin çok üzerinde seyrederek %18’e erişmiştir. Ayrıca sektör BDDK tarafından benzerlerine kıyasla çok daha etkin bir düzenleme ve denetim faaliyeti altında hayatını sürdürmüştür.

Yukarıda değindiğimiz faktörlerin yanında, TCMB’nin 2001 yılından beri izlediği makroekonomik politikalar da Bankacılık Sektörü’nün krizin etkilerini asgari düzeyde hissetmesinde etkili olmuştur. Fed’in yaptığının aksine, TCMB faizleri kontrol altında tutarak, Türk Bankacılık Sektörü’nün kriz ortamına daha kontrollü girmesini sağlamıştır. Nitekim; Türkiye’de mevduatın krediye dönüşüm oranının yüzde 80 gibi yüksek bir seviyede olması ve bankaların sermaye yeterlilik oranlarının yasal sınırın

¹⁸³ Yüce, B.Civelek, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, *Görüş Dergisi*, Kasım 2009, ss.32-34, s.32.

üzerinde seyretmesi yaşanan krizin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini sınırlamaktadır. Ayrıca TCMB bünyesinde yapılan senaryo analizleri tahsili gecikmiş alacak dönüşüm oranına uygulanan 15 puanlık artış şoku olması durumunda dahi sektörün sermaye yeterlilik oranı yasal sınır olan yüzde 8'in üzerinde kalarak yüzde 10 düzeyinde gerçekleşeceğini göstermektedir.¹⁸⁴

3.4. GÜNCEL TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VERİLERİ

Tablo 17: Sektör Verileri Genel Görünüm

BİN TL	2004	2005	2006	2007	2008	2009
AKTİF BÜYÜKLÜK	295.628.087	382.126.764	484.770.725	561.140.396	705.870.774	798.532.678
KREDİ	99.259.705	145.847.015	218.008.629	280.453.091	366.900.914	381.012.568
TAKİPTEKİ KREDİLER	5.942.605	7.084.700	8.178.891	9.826.701	13.215.572	20.670.668
MEVDUAT	190.209.319	244.033.066	311.534.441	356.712.608	453.117.669	507.099.960
Ö. SERMAYE	14.353.845	17.694.034	25.255.204	30.471.285	36.936.362	39.803.422

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010

Yukarıdaki tablo 17'de Türk bankacılık sektörü toplam bankacılık verileri bulunmaktadır. 2004-2009 yılları arasında banka bilançolarının toplam değerlerini içeren bu tabloda, dikkat çeken husus bankacılık aktif büyüklüğünün meydana gelen krizlere rağmen sürekli artan bir trend içerisinde olmasıdır. Bu duruma bağlı olarak kredilerde de negatif durum görülmemekle birlikte özellikle kriz dönemlerinde kredi artış hızı azalmıştır.

2009 yılsonu itibarıyla sektörün aktif toplamı 2008 yılsonuna göre %13,12 artarak 798,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde sektörün TP aktifleri %19,7, YP aktifleri ise dolar bazında %0,3 oranında büyümüştür. Sektör aktiflerinin Gayrisafi

¹⁸⁴ Yüce, B.Civelek, "Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü", *Görüş Dergisi*, Kasım 2009, ss.32-34, s.34.

Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYİH) oranı 2008 yılsonunda %77,1 düzeyinde iken Eylül 2009 itibarıyla %85,5 düzeyine yükselmiştir.

Tablo 18: Türk Bankacılık Sektörü Kredi- Mevduat Rasyo Durumu -1-

%	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kredi / Mevduat	52,2%	59,8%	70,0%	78,6%	81,0%	75,1%
Takipteki Krediler / Top. Krediler	6,0%	4,9%	3,8%	3,5%	3,6%	5,4%
Net Dönem Karı / Toplam Aktifler	2,10%	1,40%	2,30%	2,60%	1,80%	2,40%

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010

Yukarıdaki tablo 18’de Türk bankacılık sektörünün 2004-2009 yıllarına ait kredi – mevduat rasyolarına yer verilmiştir. Ekonomik aktivitede görülen toparlanma, düşük düzeyde seyreden faiz oranları, ertelenmiş tüketim talebindeki artış ve bankalar arası artan rekabet neticesinde kredi / mevduat oranı kriz öncesi dönemdeki %70’lik oranları aşmıştır.

2008 yılsonunda %3,6 olan kredilerin takibe dönüşüm oranı, Aralık 2009 itibarıyla %5,4’e yükselmiştir. En yüksek takibe dönüşüm oranı %7,6 ile KOBİ kredilerinde olup, KOBİ kredileri aynı zamanda Eylül 2008’den Aralık 2009’a kadar olan dönemde takibe dönüşüm oranında en yüksek artışın gerçekleştiği kredi türüdür. En düşük takibe dönüşüm oranı ise %3,6 ile kurumsal-ticari kredilerde görülmektedir. Takibe dönüşüm oranındaki artış 2009 yıl sonuna doğru yerini tüm segmentlerde azalışa bırakmıştır.

Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 Mart 2009 tarihinden itibaren üç ay süreyle sınırlı olarak uygulanmak üzere ekonomik teşvik paketi kapsamında otomotiv, beyaz eşya ve konut sektörlerinde vergi indirimlerine gidilmesinin, konut kredisi dışındaki tüketici kredilerinde KKDF’nin %15’ten %10’a düşürülmesinin ve 16 Haziran 2009 tarihinde yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile söz konusu vergi indirimlerinin daha düşük oranlarda da olsa 30 Eylül 2009 tarihine kadar uygulanmaya devam edilmesinin,

bireysel kredilerde yılın ikinci çeyreğinden itibaren görülen artışta etkili olduğu gözlenmektedir.¹⁸⁵

Tablo 19 : Türk Bankacılık Sektörü Kredi- Mevduat Rasyo Durumu -2-

Mevduat ve Kredilerin Bilanço İçerisindeki Payları		
	Krediler / Aktifler	Mevduatlar /Pasifler
2001	25,28%	71,33%
2002	26,51%	66,95%
2003	28,02%	64,39%
2004	33,69%	64,41%
2005	38,56%	63,88%
2006	44,97%	64,52%
2007	49,98%	63,61%
2008	51,98%	64,24%
2009	47,71%	63,52%

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010

Yukarıdaki tablo 19’de Türk bankacılık sektörü bilançosundaki krediler ve mevduatların rasyolarına yer verilmiştir. Bilanço içindeki %63,5’lik payı ile sektörün temel fon kaynağı olan mevduat, 2009 yılında %13,2 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 507,2 milyar TL’ye ulaşmıştır. 2009 yılında en yüksek mevduat artışı %40,3 ile katılım bankalarında gerçekleşmiştir.

¹⁸⁵http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/7575TBS_Genel_Gorunumu_Aralik2009.pdf, Erişim Tarihi: 15.10.2010.

Tablo 20: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Bilanço Kalemleri Analizi -1-

Milyon TL	Likit Aktifler	Finansal Varlıklar	Krediler ve Alacaklar	Duran Aktifler	Diğer Aktifler	Toplam Aktifler
2001	38.463	16.930	40.982	51.590	14.126	162.091
2002	34.357	86.111	56.370	18.254	17.582	212.674
2003	36.293	106.910	69.990	19.349	17.207	249.749
2004	43.019	123.680	103.241	22.140	14.370	306.450
2005	63.204	143.016	153.059	20.129	17.560	396.968
2006	74.163	168.274	218.063	17.250	7.105	484.855
2007	74.831	175.856	280.453	19.214	10.815	561.169
2008	100.885	207.806	366.900	19.696	10.580	705.867
2009	102.567	280.929	381.012	22.464	11.558	798.530

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010.

Yukarıdaki tablo 20’de Türk bankacılık sektörü bilançosunda yer alan başlıca aktif kalemlere yer verilmiştir. 2008 yılsonunda 705,8 milyar TL olan bankacılık sektörü aktifleri Aralık 2009 itibarıyla 798,5 milyar TL seviyesine yükselmiştir. 2009 yılsonunda bankacılık sektörü krediler ve alacakları 2008 yılsonuna kıyasla 15 milyar TL’lik (%3.85) artışla 381 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 21: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Bilanço Kalemleri Analizi -2-

Milyon TL	Mevduat	Mevduat Dışı Kaynaklar	Diğer Pasifler	Özkaynaklar	Toplam Pasifler
2001	117.121	26.643	10.693	9.731	164.188
2002	142.387	31.503	13.085	25.698	212.673
2003	160.812	39.085	14.314	35.537	249.748
2004	197.393	45.261	17.834	45.962	306.450
2005	253.578	66.919	22.735	53.736	396.968
2006	312.832	87.213	26.834	57.977	484.856
2007	356.983	91.614	39.088	73.485	561.170
2008	453.484	125.225	44.464	82.695	705.868
2009	507.258	137.679	47.126	106.467	798.530

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010.

Yukarıdaki tablo 21’de Türk bankacılık sektörü bilançosunda yer alan başlıca pasif kalemlere yer verilmiştir. 2008 yılsonunda 82,7 milyar TL olan bankacılık sektörü özkaynakları Aralık 2009 itibarıyla 106,4 milyar TL seviyesine yükselmiştir. 2009 yılsonunda bankacılık sektörü dönem net kârı, 2008 yılsonuna kıyasla 6,7 milyar TL’lik (%49,6) artışla 20,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklar özel provizyonundaki yüksek artışa rağmen, net faiz gelirleri ile sermaye piyasası işlem kârlarındaki artışlar, dönem net kârının artmasını sağlamıştır.

Tablo 22: Türk Bankacılık Sektörü Gelir – Gider Durumu -1-

Milyon TL	Faiz Gelirleri					Faiz Giderleri				Net Faiz Geliri
	Krediler den Alınan Faiz	Bankalardan Alınan Faiz	Menkul Değerler den Alınan Faiz	Diğer Faiz Gelirleri	Toplam	Mevduata Verilen Faiz	Kullanılan Kredilere Verilen Faiz	Diğer Faiz Gider.	Toplam	
2009	51.998	1.504	28.995	2.842	85.339	34.352	4.250	4.234	42.836	42.503
2008	51.578	2.574	28.028	3.663	85.843	43.780	5.228	5.498	54.505	31.337
2007	35.986	2.113	17.927	3.337	59.364	27.972	4.791	3.946	36.710	22.654
2006	26.110	1.306	15.367	3.167	45.952	22.219	3.792	2.249	28.261	17.691

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010.

Yukarıdaki tablo 22’de Türk bankacılık sektörü gelir gider kalemlerine yer verilmiştir. Net faiz gelirlerindeki %35,6’lık artış ağırlıklı olarak mevduat faiz giderlerindeki %21,6’lık (9,4 milyar TL) azalış ve kullanılan kredilere verilen faiz giderlerindeki %18,7’lik (978 milyon TL) azalıştan kaynaklanmıştır. Söz konusu durumda düşen piyasa faiz oranlarının yeniden fiyatlama dönemi kredilere göre daha kısa olan mevduat faizlerine yansımalarının, kredi faizlerinden daha hızlı gerçekleşmesi etkili olmaktadır.

Tablo 23: Türk Bankacılık Sektörü Gelir – Gider Durumu -2-

Milyon TL	Net Ücret ve Komisyon Gelirleri			Diğer Gelirler			Toplam Gelir	
	Alınan Ücret ve Komisyon	Verilen Ücret ve Komisyon	Net	Ticari Kar (Zarar)	Temettü Geliri	Diğer Faaliyet Gelirleri	Net Faiz Geliri	Toplam Faaliyet Gelirleri
2009	11.626	2.148	9.478	1.495	235	7.130	42.503	60.841
2008	10.939	2.025	8.914	290	105	6.699	31.337	47.346
2007	9.269	1.899	7.369	486	427	8.270	22.654	39.206
2006	8.214	1.706	6.507	107	-88	7.947	17.691	32.164

Kaynak: http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010.

Yukarıdaki tablo 23’de Türk bankacılık sektörü ücret ve komisyon gelirleri başta olmak üzere gelir kalemlerine yer verilmiştir 2008 yılı ile karşılaştırıldığında faiz dışı gelir/gider kalemlerinde önemli yer tutan kredilerden alınan ücret ve komisyonlar %6,3’lük artışla 11.6 milyar TL’ye, temettü gelirleri %223’lük artışla 235 milyon TL’ye, toplam faaliyet gelirleri ise %28,5’lik artışla 60,8 milyar TL’ye yükselmiştir.

Tablo 24: Banka Sayılarının Yıllara Göre Değişimi

	Mevduat Bankaları	Kamu	Özel	Fon	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım	Banka Sayısı
1959	39	14	20	-	5	-	39
1960	39	14	20	-	5	-	39
1961	39	14	20	-	5	1	40
1962	41	14	22	-	5	1	42
1963	41	14	22	-	5	1	42
1964	40	12	23	-	5	2	42
1965	40	12	23	-	5	2	42
1966	40	12	23	-	5	2	42
1967	39	12	22	-	5	2	41
1968	39	12	22	-	5	3	42
1969	39	12	22	-	5	2	41
1970	39	12	22	-	5	2	41
1971	40	12	23	-	5	2	42
1972	39	12	22	-	5	2	41
1973	38	12	21	-	5	2	40
1974	39	12	22	-	5	2	41
1975	40	12	23	-	5	2	42
1976	41	13	23	-	5	2	43
1977	41	13	23	-	5	2	43
1978	41	13	24	-	4	2	43
1979	41	13	24	-	4	2	43
1980	40	12	24	-	4	3	43
1981	42	12	24	-	6	3	45
1982	45	12	24	-	9	3	48
1983	42	13	19	-	10	3	45
1984	44	12	19	-	13	3	47
1985	47	12	20	-	15	3	50
1986	49	8	24	-	17	6	55
1987	50	9	24	-	17	6	56
1988	52	8	25	-	19	8	60
1989	53	8	24	-	21	9	62
1990	56	8	25	-	23	10	66
1991	55	8	26	-	21	10	65
1992	57	6	31	-	20	12	69
1993	58	6	32	-	20	12	70
1994	55	6	29	-	20	12	67
1995	55	5	32	-	18	13	68
1996	56	5	33	-	18	13	69
1997	59	5	36	-	18	13	72
1998	60	4	38	-	18	15	75
1999	62	4	31	8	19	19	81
2000	61	4	28	11	18	18	79
2001	46	3	22	6	15	15	61
2002	40	3	20	2	15	14	54
2003	36	3	18	2	13	14	50
2004	35	3	18	1	13	13	48
2005	34	3	17	1	13	13	47
2006	33	3	14	1	15	13	46
2007	33	3	11	1	18	13	46
2008	32	3	11	1	17	13	45
2009	32	3	11	1	17	13	45
Mart 10	32	3	11	1	17	13	45
Haziran 10	32	3	11	1	17	13	45

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği - www.tbb.org.tr

Tablo 25: Banka Şubelerinin Yıllara Göre Değişimi

	Mevduat bankaları	Kamu	Özel	Fon	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım	Şube Sayısı
1961	1.701	797	843	0	61	1	1.702
1962	1.701	843	797	0	61	1	1.702
1963	1.818	907	847	0	64	2	1.820
1964	1.888	958	862	0	68	2	1.890
1965	1.960	995	897	0	68	2	1.962
1966	2.038	1.044	926	0	68	2	2.040
1967	2.203	1.121	1.014	0	68	2	2.205
1968	2.529	1.220	1.223	0	86	3	2.532
1969	2.925	1.337	1.486	0	102	2	2.927
1970	3.187	1.433	1.643	0	111	2	3.189
1971	3.405	1.492	1.800	0	113	3	3.408
1972	3.659	1.553	1.992	0	114	4	3.663
1973	3.999	1.616	2.269	0	114	5	4.004
1974	4.399	1.700	2.585	0	114	6	4.405
1975	4.581	1.752	2.715	0	114	6	4.587
1976	4.811	1.835	2.862	0	114	6	4.817
1977	5.212	2.009	3.094	0	109	6	5.218
1978	5.458	2.173	3.181	0	104	6	5.464
1979	5.742	2.353	3.285	0	104	6	5.748
1980	5.948	2.469	3.374	0	105	6	5.954
1981	6.237	3.545	2.569	0	123	7	6.244
1982	6.347	2.602	3.618	0	127	6	6.353
1983	6.275	2.817	3.345	0	113	6	6.281
1984	6.196	2.764	3.315	0	117	6	6.202
1985	6.262	2.817	3.325	0	120	6	6.268
1986	6.337	2.727	3.493	0	117	11	6.348
1987	6.406	2.898	3.404	0	104	11	6.417
1988	6.516	2.953	3.457	0	106	12	6.528
1989	6.579	2.972	3.501	0	106	14	6.593
1990	6.543	2.975	3.455	0	113	17	6.560
1991	6.460	3.027	3.325	0	108	17	6.477
1992	6.187	3.001	3.077	0	109	19	6.206
1993	6.208	3.005	3.095	0	108	20	6.228
1994	6.085	2.917	3.063	0	105	19	6.104
1995	6.215	2.875	3.236	0	104	25	6.240
1996	6.419	2.886	3.429	0	104	23	6.442
1997	6.795	2.915	3.764	0	116	24	6.819
1998	7.340	2.832	4.393	0	115	30	7.370
1999	7.660	2.865	3.960	714	121	31	7.691
2000	7.807	2.834	3.783	1.073	117	30	7.837
2001	6.889	2.725	3.523	408	233	19	6.908
2002	6.087	2.019	3.659	203	206	19	6.106
2003	5.949	1.971	3.594	175	209	17	5.966
2004	6.088	2.149	3.729	1	209	18	6.106
2005	6.228	2.035	3.799	1	393	19	6.247
2006	6.804	2.149	3.582	1	1.072	45	6.849
2007	7.570	2.203	3.625	1	1.741	48	7.618
2008	8.741	2.416	4.290	1	2.034	49	8.790
2009	8.983	2.530	4.390	1	2.062	44	9.027
2010 Mart	8.984	2.567	4.375	1	2.041	45	9.029
2010 Haziran	9.105	2.623	4.442	1	2.039	44	9.149

Kaynak. Türkiye Bankalar Birliği - www.tbb.org.tr

Tablo 26: Banka Personellerinin Yıllara Göre Değişimi

	Kamu	Özel	Fon	Yabancı	Kalkınma ve Yatırım	Personel Sayısı
1961	14.310	15.862	0	1.691	110	31.973
1962	16.352	14.668	0	1.707	120	32.847
1963	16.499	15.737	0	1.677	159	34.072
1964	17.710	16.323	0	1.711	165	35.909
1965	18.543	17.365	0	1.807	208	37.923
1966	21.564	18.854	0	1.781	229	42.428
1967	24.184	20.884	0	1.753	247	47.068
1968	27.462	24.118	0	1.864	273	53.717
1969	30.299	28.040	0	1.879	279	60.497
1970	33.006	30.809	0	1.848	273	65.936
1971	34.362	32.949	0	1.973	306	69.590
1972	35.697	36.520	0	2.016	317	74.550
1973	39.037	41.590	0	2.107	324	83.058
1974	41.997	45.012	0	2.080	349	89.438
1975	45.015	48.839	0	2.145	359	96.358
1976	48.931	52.371	0	2.135	367	103.804
1977	54.341	56.680	0	2.154	389	113.564
1978	58.931	58.091	0	1.800	391	119.213
1979	61.076	59.216	0	1.818	379	122.489
1980	62.480	60.596	0	1.842	394	125.312
1981	61.977	62.152	0	2.034	401	126.564
1982	62.458	66.055	0	2.453	430	131.396
1983	69.196	61.203	0	2.603	453	133.455
1984	69.992	61.438	0	2.769	457	134.656
1985	72.214	62.886	0	2.652	449	138.201
1986	72.024	66.783	0	2.901	1.668	143.376
1987	78.390	66.045	0	2.721	1.839	148.995
1988	78.730	67.724	0	2.810	1.998	151.262
1989	80.141	68.041	0	2.929	1.956	153.067
1990	80.825	68.145	0	3.012	2.107	154.089
1991	81.214	66.555	0	3.011	2.121	152.901
1992	78.223	63.337	0	3.010	2.253	146.823
1993	76.553	62.764	0	2.408	2.258	143.983
1994	74.462	59.161	0	3.256	2.167	139.046
1995	72.699	63.010	0	2.985	6.099	144.793
1996	70.284	68.592	0	3.170	6.107	148.153
1997	69.218	76.601	0	3.799	5.246	154.864
1998	71.072	86.066	0	4.051	5.303	166.492
1999	72.007	76.386	15.980	4.185	5.430	173.988
2000	70.191	70.954	19.895	3.805	5.556	170.401
2001	56.108	64.380	6.391	5.395	5.221	137.495
2002	40.158	66.869	5.886	5.416	4.942	123.271
2003	37.994	70.614	4.518	5.481	4.642	123.249
2004	39.467	76.880	403	5.880	4.533	127.163
2005	38.046	78.806	395	10.610	4.401	132.258
2006	39.223	73.220	333	25.794	4.573	143.143
2007	41.056	75.124	325	36.707	5.322	158.534
2008	43.333	82.158	267	40.567	5.273	171.598
2009	44.856	82.270	261	39.676	5.339	172.402
2010 Mart	45.706	83.096	256	40.058	5.377	174.493
2010 Haziran	46.220	83.936	254	40.584	5.370	176.364

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği - www.tb.b.org.tr

Tablo 27: Banka Bilançoları Aktif Dağılımı

	Krediler ve Alacaklar	Nakit Değerler ve TCMB	Bankalar	Toplam Aktifler
1959	9	1	0	18
1960	10	1	0	19
1961	9	2	0	20
1962	10	1	0	23
1963	12	1	0	25
1964	16	2	0	34
1965	21	2	0	42
1966	27	3	1	53
1967	35	3	1	57
1968	39	5	1	68
1969	42	6	1	82
1970	49	6	1	90
1971	55	8	2	104
1972	67	10	2	128
1973	89	10	3	160
1974	122	13	3	208
1975	176	19	7	294
1976	247	30	7	399
1977	319	70	7	562
1978	357	106	11	695
1979	517	156	19	1.013
1980	893	197	73	1.663
1981	1.617	303	174	2.987
1982	2.212	356	339	4.426
1983	2.986	501	478	6.292
1984	3.921	749	1.207	10.035
1985	6.511	1.338	1.723	15.523
1986	11.517	2.199	2.488	25.293
1987	18.710	4.407	3.520	41.356
1988	27.750	5.895	8.314	68.355
1989	46.047	7.672	10.643	109.051
1990	80.034	10.474	15.978	170.274
1991	129.974	16.878	34.512	295.841
1992	231.532	29.686	84.759	553.928
1993	433.707	54.849	205.588	1.047.988
1994	789.853	106.068	324.122	2.018.938
1995	1.743.685	201.075	604.036	4.102.384
1996	3.860.068	277.529	1.097.029	8.959.111
1997	8.811.893	581.059	2.370.423	19.378.544
1998	14.122.355	937.094	3.916.187	36.827.949
1999	21.714.974	2.028.036	7.799.856	72.120.858
2000	34.205.860	2.300.953	13.478.983	104.088.037
2001	40.982.498	4.813.021	17.374.163	166.392.917
2002	56.370.271	4.520.913	11.957.468	212.675.488
2003	69.990.148	4.957.663	12.360.017	249.749.773
2004	103.241.145	7.660.841	17.901.791	306.451.565
2005	153.059.052	14.960.233	23.472.140	396.970.059
2006	218.063.925	37.265.971	34.717.849	484.857.262
2007	280.453.091	41.275.455	27.387.796	561.171.879
2008	366.900.914	55.828.463	34.981.030	705.870.774
2009	381.012.568	49.584.310	39.945.823	798.532.678
2010 Mart	404.406.885	41.262.069	39.477.272	823.655.091
2010 Haziran	441.142.276	52.097.584	35.438.106	870.150.467

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği - www.tb.b.org.tr

Tablo 28: Banka Bilançoları Pasif Dağılımı

	Mevduat	Özkaynaklar	Toplam Pasifler
1959	7	2	18
1960	8	3	19
1961	9	3	20
1962	10	4	23
1963	11	4	25
1964	12	5	34
1965	15	5	42
1966	19	5	53
1967	22	6	57
1968	27	7	68
1969	32	7	82
1970	38	7	90
1971	52	9	104
1972	71	12	128
1973	85	14	160
1974	103	15	208
1975	150	17	294
1976	199	19	399
1977	245	21	562
1978	324	20	695
1979	491	44	1.013
1980	815	68	1.663
1981	1.653	138	2.987
1982	2.570	272	4.426
1983	3.417	458	6.292
1984	5.892	829	10.035
1985	9.968	1.119	15.523
1986	15.828	1.521	25.293
1987	24.163	2.475	41.356
1988	38.384	4.432	68.355
1989	62.404	8.264	109.051
1990	95.318	13.275	170.274
1991	166.388	21.220	295.841
1992	305.489	33.448	553.928
1993	544.966	69.903	1.047.988
1994	1.275.113	127.401	2.018.938
1995	2.664.936	251.159	4.102.384
1996	6.145.516	540.572	8.959.111
1997	12.545.561	1.253.190	19.378.544
1998	24.185.291	2.128.713	36.827.949
1999	48.263.769	1.968.264	72.120.858
2000	68.442.406	5.047.971	104.088.037
2001	117.121.185	9.731.084	166.392.917
2002	142.387.988	25.698.378	212.675.488
2003	160.812.250	35.537.885	249.749.773
2004	197.393.862	45.962.658	306.451.565
2005	253.578.919	53.736.044	396.970.059
2006	312.832.244	57.977.531	484.857.262
2007	356.983.744	73.485.931	561.171.879
2008	453.484.686	82.695.699	705.870.774
2009	507.258.479	106.467.441	798.532.678
2010 Mart	528.867.519	112.207.353	823.655.091
2010 Haziran	560.417.092	114.544.435	870.150.467

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği - www.tbbs.org.tr

Tablo 29: Türk Bankacılık Sektörü Başlıca Rasyolar

	Rasyolar, Dönem:2010/8	Sektör-Rasyo	Yerli Özel-Rasyo	Kamu-Rasyo	Yabancı-Rasyo
1	Takipteki Alacaklar (Brüt) / Toplam Nakdi Krediler (%)	4,35	3,95	3,78	6,17
2	Takipteki Alacaklar Karşılığı / Brüt Takipteki Alacaklar (%)	84,12	84,40	88,81	79,68
3	3 Aya Kadar Vadede Faize Duyarlı Aktifler / 3 Aya Kadar Vadede Faize Duyarlı Pasifler (%)	73,51	70,19	80,83	68,09
4	Yüksek Montanlı (1 Milyon TL ve Üzeri) Mevduat / Toplam Mevduat (%)	45,69	43,51	52,07	37,65
5	(Bilanço Dışı Riskler - Türev Finansal Araçlar) / Toplam Aktifler (%)	57,33	54,95	27,81	123,08
6	Türev Finansal Araçlar / Taahhütler (%)	49,52	54,92	21,01	48,11
7	Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Ortalama Toplam Aktifler (%)	2,12	2,36	2,07	1,41
8	Dönem Net Kârı (Zararı) / Ortalama Özkaynaklar (%)	13,69	15,31	14,01	8,38
9	Toplam Faiz Gelirleri / Faiz Getirli Aktifler Ortalaması (%)	6,22	6,04	6,10	7,02
10	Toplam Faiz Giderleri / Faiz Maliyetli Pasifler Ortalaması (%)	4,01	3,92	4,22	3,85
11	Net Faiz Geliri (Gideri) / Ortalama Toplam Aktifler (%)	2,96	2,84	2,73	3,78
12	Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmetleri Gelirleri / Ortalama Toplam Aktifler (%)	1,07	1,24	0,56	1,53
13	Ücret, Komisyon ve Bankacılık Hizmetleri Gelirleri / Toplam Gelirler (%)	13,41	15,31	7,96	16,34
14	İşletme Giderleri / Ortalama Toplam Aktifler (%)	1,74	1,76	1,21	2,76
15	Faiz Dışı Gelirler / Faiz Dışı Giderler (%)	96,29	98,40	83,78	93,48
16	Ücret ve Komisyon Gelirleri / İşletme Giderleri (%)	61,58	70,55	47,19	55,68
17	Ortalama Toplam Aktifler / Ortalama Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	4650,85	5111,59	5552,00	2878,91
18	Toplam Mevduat / Ortalama Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	3023,22	3156,92	4010,02	1755,42
19	Vergi Öncesi Kar (Zarar) / Ortalama Toplam Personel Sayısı (Bin TL)	98,39	120,58	115,18	40,71
20	Toplam Mevduat / Toplam Şube Sayısı (Bin TL)	58632,09	60774,52	77260,49	34749,78
21	Krediler / Toplam Şube Sayısı (Bin TL)	50237,65	54506,46	52301,58	40073,48
22	Toplam Personel Sayısı / Toplam Şube Sayısı (Kişi)	19,17	18,99	18,91	19,78
23	Menkul Değerlerin Ağırlıklı Ortalama Vadesi (Gün)	1242,48	1240,84	1252,89	1204,42
24	Alım-Satım Amaçlı Menkul Değerlerin Ağırlıklı Ortalama Vadesi (Gün)	1157,91	614,40	485,04	1367,32
25	Toplam Nakdi Krediler / Toplam Mevduat (%)	85,68	89,69	67,70	115,32
26	Toplam Menkul Değerler / Toplam Mevduat (%)	48,04	48,85	54,87	29,16
27	Vadesiz Mevduat / Toplam Mevduat (%)	14,58	15,33	13,54	14,62
28	Özkaynak / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı (%)	19,34	18,55	22,52	17,48
29	Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı (Net) / Risk Ağırlıklı Kalemler Toplamı (Brüt) (%)	65,81	67,97	57,19	73,36
30	Yabancı Kaynaklar / Toplam Özkaynaklar (%)	621,30	613,93	647,63	595,61

Kaynak:http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Istatistiki_Veriler.aspx, web sayfasından derlenmiştir, Erişim Tarihi: 10.10.2010.

2008 yılsonunda 194 milyar TL olan menkul değerler portföyü 2009 yılında %35,5 oranında büyüyerek 262,9 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Küresel krizin etkisiyle gerek kredi talebinin düşmesi gerekse de bankaların risk algılamasının yükselmesi nedeniyle bankaların menkul değer yatırımlarına talebi artmış, toplam menkul değerlerin Aralık 2008’de bankacılık sektörü toplam aktifleri içerisindeki payı %26,5 iken, 2009 yılında 5 puan artarak %31,5’e yükselmiştir. 2009 yılsonu itibarıyla bankaların menkul kıymet portföyünün %97,4’ü kamu tarafından ihraç edilmiş menkul değerlerden oluşmaktadır. Aralık 2009 itibarıyla kamunun toplam borç stoku 441,4 milyar TL olup, bu tutarın %58’i bankalarca finanse edilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2001 yılında yaşanan finansal kriz Türkiye gibi finansal sistemin sığ olduğu ülkelerde döviz kuru çıpası uygulamasının spekülâtif ataklara karşı sürdürülmesinin oldukça zor olduğunu göstermiştir. Türkiye’de bankacılık ve para krizi şeklinde ortaya çıkan ikiz kriz bankacılık sektöründeki yapısal sorunların krizin oluşumuna zemin hazırladığını göstermiştir. Yüksek kamu borçlanma gereğinin yarattığı dışlama etkisi, bankacılık sektörünün asli fonksiyonu olan finansal aracılık işlevinden uzaklaşmasına ve ağırlıklıla Hazine’yi fonlayan bir bilânço yapısının oluşmasına yol açmıştır. Bu yapıda bankalar, piyasa disiplininin uzaklaşmış, riski algılayamamış, etkinlik ve rekabeti artırıcı politikalar anlamsız hale gelmiştir. Dolayısıyla kamu maliyesindeki dengesizlikler sektör üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye’de Kasım 2000’de önce bankacılık sektöründe başlayan likidite krizi daha sonra Şubat 2001’de döviz krizine dönüşmüş ve ekonomiye çok ciddi bir maliyet yüklemiştir. Ekonominin içine düştüğü krizden çıkarılması amacıyla GEGP 15 Mayıs 2001’de kamuoyuna açıklanmış, Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı da GEGP’nin çok önemli bir parçası olarak uygulamaya konmuştur. Bu programla bankacılık sektöründeki problemlerin ortadan kaldırılması ve sektöre etkinlik ve rekabet gücü kazandırılması hedeflenmiştir. Yine bu programla, bankacılık sektörünün istikrarı ve sağlamlığı, krizlerin önlenmesi ve yönetilebilmesi açısından, en az mali disiplin, sürdürülebilir borçlanma, yönetilebilir dış açık ve doğru kur sistemi kadar yüksek öneme sahiptir. Bundan dolayıdır ki, 2000–2001 sonrası geçiş döneminde krizin oluşumunda önemli rol oynayan bankacılık sektörüne yönelik kırılmalıkların giderilmesini sağlayan yapısal reformlar ekonomik büyümenin motoru olmuş ve krizden çıkış sürecine ivme kazandırmıştır.

Türk bankacılık sektöründe özel sermayeli bankaların açık pozisyonları nedeniyle taşıdıkları kur riski ile kamu sermayeli bankaların görev zararları nedeniyle eriyen özkaynakları ve günlük yüksek likidite ihtiyaçları krizin oluşumunda etkili olmuştur. Krizin sonlandırılmasında da bu bankaların sorunlarına yönelik, hızla

politikalar geliştirilerek bu sorunların ortadan kaldırılması etkili olmuştur. Kamu ve özel sermayeli bankalar, çeşitli sermaye artışı politikalarıyla finansal yönden güçlü hale getirilmiş, kamu sermayeli bankaların görev zararları tasfiye edilmiş, yeni görev zararlarının oluşmaması için yasal düzenleme yapılmış, bu bankaların şube ve personel sayısı rasyonel hale getirilmiş ve piyasa disiplini altında özel sermayeli bankalara benzer bir yapıda çalışmaları sağlanmıştır.

2001 krizi sonrası 2005 yılına kadar ekonomik göstergelerde olumlu gelişmeler devam etmiştir. 2005 yılından sonra ise büyüme hızı azalmış, enflasyon ise yükselmeye başlamıştır. Kriz sonrası ortaya çıkan önemli bir sorunda işsizliktir. 2001 krizi ile pek çok banka TMSF'ye devredilmiş, pek çok şube kapanmış ve bu şubelerde çalışanlarında işsiz kalmasıyla işsizlik hızla artmıştır. Kriz sonrası dönemden günümüze kadar geçen süre için işsizlik oranı açısından önemli bir düşüş olmamıştır. 2001 krizinde bankacılık sisteminde özellikle açık pozisyonlar açısından sorun yaşanması bankacılık sisteminin denetimden yoksun olmasına bağlı olarak sorunlar yaşanması finansal kurumların özellikle bankaların düzenlenmesi ve denetlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Basel II'ye uyum çalışmalarına ağırlık verilmiş ve özellikle 2006 yılında bu çalışmalar hız kazanmıştır. Basel II, bankacılık sisteminin finansal risklere ve krizlere karşı korunmasını amaçlayan düzenlemelerdir. Basel II ile risk değerlemesinde çok daha hassas ve etkin değerlendirme ölçütleri getirilmiştir. Basel II, risk odaklı sermaye yönetimi ve risk odaklı kredi fiyatlamasını, yani etkin risk yönetimini temel almaktadır. Getirilen düzenlemeler ile hem bankaların ve bankacılık sisteminin sağlamlığı, hem de firmaların etkin kredilendirilmesi ile mevduat sahibinin korunması amaçlanmaktadır.

2007 yılı ikinci çeyreğinde ABD konut kredilerine ilişkin geri ödeme güçlükleri nedeniyle finans piyasalarında başlayan dalgalanmalar, 2008 yılı Eylül ayından itibaren derinleşerek küresel bir finansal krize dönüşmüştür. ABD ve Avrupa'da bir çok banka iflas etmiş, finansal konsolidasyona gidilmiş ve kamu müdahaleleri gerçekleşmiştir. Mali sistemdeki sorunlar ve oluşan belirsizlik ortamı yatırımcı ve tüketici güvenini olumsuz yönde etkilemiştir. İç ve dış talebin azalması ve kredi imkanlarının zorlaşması nedeniyle bir çok ülkede üretimde önemli düşüşler gözlenmiştir.

Küresel kriz sonrasında yeni finansal yapılandırmaların tüm dünyada gündeme gelmesiyle birlikte yönetsel yapı ile piyasa yapısının güçlendirilmesine ilişkin birçok reform çalışması başlatılmıştır. Bilanço dışı kalemlerin muhasebeleştirilmesi ve kamuoyuna açıklanması, menkul kıymetleştirme süreçlerinin iyileştirilmesi, kredi derecelendirme süreçlerinin güvenli hale getirilmesi, risk analizlerinin geliştirilmesi, otoriteler arasında bilgi paylaşımı ve işbirliğinin geliştirmesi ile sermaye yeterliliği ve likidite yönetimine ilişkin standartların belirlenmesi gündeme gelmiştir.

Küresel kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Gerek dış talep gerekse iç talepteki gerilemeye bağlı olarak Türkiye ekonomisinde üretim, ihracat ve işsizlik göstergeleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Olumsuz etkileri hızla devam ederek dünyada finansal krize dönüşen küresel kriz, Türkiye’de finansal krize dönüşmemiştir.

Türkiye ekonomisinde, 2009 yılının ilk üç çeyreğinde ekonomik aktivitede azalan hızda daralma eğilimi görülmüştür. Bununla birlikte dördüncü çeyrekte %6’lık büyüme hızına erişilmesiyle 2009 yılının tamamı %4,7 küçülme ile sonuçlanmıştır. Açıklanan veriler, ekonomik toparlanmanın kademeli bir şekilde devam ettiğini göstermektedir. Nitekim 2010 yılının ilk aylarına ait göstergeler, ekonomik performansın arttığı yönünde sinyaller vermektedir. Alınan mali ve para politikası tedbirleri, küresel krizin etkisinin derinleşmesine engel olmuş ve bu sayede Türkiye diğer ülkelere göre daha hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Uluslararası derecelendirme kuruluşlarınca ülke notunun yükseltilmesi bu olumlu gelişmeyi destekler niteliktedir. Cari açığın bir risk unsuru olmaktan çıkması, dış talepteki kademeli düzelme, kamu finansmanındaki olumlu gelişmeler, öncü göstergelerdeki iyileşme, kredi piyasasındaki canlanma eğilimi ve iktisadi bekleyişlerdeki düzelmelerin etkisiyle, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren ılımlı ve kesintisiz büyüme eğilimine girilmiştir.

Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2008 yılsonuna göre %13,8 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 833,9 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde sektörün kredileri %6,9 artarken, menkul değerler portföyündeki artış %35,5 seviyesinde

gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak, kredilerin toplam aktif içindeki payı Aralık 2008'deki %50,2 düzeyinden %47,1 düzeyine gerilemiş, menkul değerler portföyünün toplam aktif içindeki payı ise %26,5 seviyesinden %31,5 seviyesine yükselmiştir. Kredilerdeki artışın %50,8'i tüketici kredileri ve kredi kartı alacaklarından oluşan bireysel kredilerden kaynaklanmaktadır. Takipteki alacaklarda 2009 yılının birinci, ikinci ve üçüncü çeyreğinde sırasıyla %22, %9,6 ve %12,8 oranında gözlenen yüksek oranlı artışlar özellikle yılın son çeyreğinde gerçekleşen sorunlu kredi tahsilatları, bu nitelikteki kredilerin satışı ve aktiften silinmesine ve takipteki alacaklar formasyonunun yavaşlamasına bağlı olarak %3,1 gibi sınırlı bir artış sergilemiştir. Takipteki alacaklar yıllık bazda ise %55,5 oranında artmıştır.

2009 yılının ilk yarısında toplam mevduattaki artış oranı %2,9 iken üçüncü çeyrekteki artış oranı %4,6'ya ve son çeyrekteki artış oranı %5,3'e yükselmiştir. Toplam mevduattaki artış eğiliminin hızlanmasında, "Varlık Barışı Kanunu" olarak adlandırılan 5811 Sayılı Kanunun uygulama süresinin 2009 yılı sonuna kadar uzatılmasının yanı sıra, yılın son ayında TP mevduat faizlerinde yükseliş olarak kendini gösteren bankalar arasındaki artan rekabetin etkili olduğu düşünülmektedir. 2009 yılı başından itibaren azalış eğilimine giren sektörün TP mevduata uyguladığı ortalama faiz oranı, Kasım ayı sonunda %7,7 iken Aralık ayı sonunda %8,3'e yükselmiştir.

Sektörde 2009 yılında 11,2 milyar USD tutarında sendikasyon kredisi ödenirken 7,2 milyar USD tutarında yeni sendikasyon kredisi temin edilmiştir. Buna göre sendikasyon kredilerinde yenileme oranı 2009 yılı için %64,4 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca sekürütizasyon kredilerindeki anapara taksit ödemeleri nedeniyle gerçekleşen azalma, sendikasyon ve sekürütizasyon kredilerine ilişkin toplam yenileme oranının %56,9'a gerilemesine neden olmaktadır.

Türk Bankacılık Sektörünün personel artışı ve şubeleşme hızı küresel krizin etkileriyle 2008 yılının son çeyreğinden itibaren yaklaşık bir yıl süresince kesintiye uğramıştır. 2010 yılının ilk çeyreğinde şube sayısında önemli bir artış görülmezken, ikinci çeyreğinde şubeleşme hızı artmıştır. Personel sayısı ilk çeyrekte küresel krizin başlangıcından itibaren en yüksek artışını gösterirken, ikinci çeyrekte de ilk çeyrekteki

artısına yakın bir performans sergilemiştir. Sektörün personel sayısı 2010 yılının ilk yarısında 176.364 kişiye; şube sayısı ise 9.149'a yükselmiştir.

Banka grupları bazında personel sayısı incelendiğinde, 2009 yılı ile kıyaslandığında 2010 yılının ilk yarısında kamu bankalarında 1.364, özel bankalarda 1.666, kalkınma ve yatırım bankalarında 31 kişi arttığı, yabancı bankalarda ise 908 kişi arttığı görülmektedir. Diğer taraftan, 2009 yılının son çeyreğinde özel bankaların personel sayısı değişmezken diğer banka gruplarının personel sayısında artış gerçekleşmiştir.

Aralık 2008'de %156,6 olan faiz gelirlerinin faiz giderlerini karşılama oranı faizlerin düşüş eğiliminde olduğu 2009 yılında sektörün vade uyumsuzluğu nedeniyle 39,6 puan artarak Aralık 2009 itibarıyla %196,1'e yükselmiştir. Söz konusu dönemde faiz dışı gelir gider dengesindeki 7,2 puanlık iyileşme ise temel olarak önceki yıla göre azalsa da yüksek gerçekleşen sermaye piyasası işlem karları ile negatiften pozitifte dönen kambiyo karlarından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, Aralık 2009 itibarıyla faiz dışı giderlerin %75,6 gibi yüksek bir oranı faiz dışı gelirlerle karşılanabilmektedir.

Bankacılık sektörünün şube sayısı Aralık 2009 – Haziran 2010 döneminde 122, 2009'un son çeyreğinde ise 153 adet artmıştır. Sektörün şube sayısı banka grupları bazında incelendiğinde, Aralık 2009 – Haziran 2010 döneminde kamu bankalarında 93, özel bankalarda 52 artarken, kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı sabit kalmış, yabancı bankalarda 23 adet azalmıştır. Yabancı bankaların şube açılışlarının tamamına yakın kısmı 2009 yılının son çeyreğinde gerçekleşmiştir.

Bugün yaşanan küresel krizin Türkiye finans sektörü üzerindeki etkilerinin sınırlı kalmasının ve özellikle bankacılık sektörünün mali yapısında şu ana kadar ciddi bir bozulma görülmemesinin en önemli nedenlerinden biri, 2001 krizinden sonra getirilen yeni düzenlemelerdir. Bu çerçevede, bankacılık sistemi döviz açık pozisyonlarına, likidite ve sermaye yeterlilik rasyolarına çok sıkı sınırlamalar getirilmiştir. Her ne kadar krizden sonra yakalanan istikrarlı büyüme ortamı hızlı bir kredi büyümesini beraberinde getirmiş olsa da, yapılan düzenlemeler sayesinde bankaların aşırı risk alması engellenmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Afşar, Muharrem, *Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi*. T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

Bastı, Eyüp. *Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi Krizin Finans Sektörünün Verimliliğine ve Etkinliğine Etkileri*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara, 2006.

Çankaya, Fikret, *Türkiye’de Özel Bankaların Özelleştirilmesi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 2001.

Demirci, Nedret, *Finansal Krizlerin Anatomisi Modern Kriz Teorisi Işığında Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye*, Sermaye Piyasası Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.

Eğilmez, Mahfi, *Küresel Finans Krizi*, 6.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2010.

Erdinç, Yeldan, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Erdoğan, Niyazi, *Dünyada ve Türkiye’de Finansal Krizler*, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 2002.

Goldstein, Morris - Turner Philip. *Yükselen Ekonomilerde Bankacılık Krizleri: Kökenler ve Politika Seçenekleri*, İngilizceden çeviren: Ali İhsan Karacan. Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Günel, Mehmet, *Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği*, ATO Yayınları, Ankara, 2001.

Kansu, Aydan, *Döviz Kuru Sistemleri Ve Döviz Krizleri Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*, 2.basım, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.

Karabulut, Gökhan, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, Der Yayınları, İstanbul, 2002.

Kibritçioğlu, Bengi, *Parasal Krizler*, Hazine Müsteşarlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, 2000.

Kindleberger, Charles, *Manias, Panics and Crashes: A History Of Finansal Crisis*, Revised Edition, Basic Book Inc., 1989.

Özatay, Fatih, *Finansal Krizler ve Türkiye*, Doğan Kitapevi, İstanbul, 2010.

Özer, Mustafa. *Finansal Krizler Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

Parasız, İlker. *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*, Dizgi Yayınları, İstanbul, 2000.

T.C Hazine Müsteşarlığı, “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı: Hedefler, Politikalar, Uygulamalar”, *T.C. Hazine Müsteşarlık Yayınları*, 2001.

Tunalı, Halil, *Finansal Krizler Bankacılık Krizleri*, Liberty Yayınları, İstanbul, 2007.

Yay, Turan – Yay, Gürkan - Yılmaz, Ensar, *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*, İ.T.O Yayınları, İstanbul, 2001.

Yıldırım, Oğuz, *Kura Dayalı İstikrar Politikalarının Etkinliği*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003.

Sürelî Yayınlar:

Acar B., Melek, “1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki Etkileri, *S.Ü.S.B.E.D.*, s. 9, 2003.

Akgüç, Öztin, “Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları”, *M.F.D.*, s. 42, 2009.

Ali Özgüven, “İktisadi Krizler”, *Y.T.D.*, s. 41, 2001.

- Altıntaş, Halil, “Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri”, *E.Ü. İ.İ.B.F.D.*, s.22, 2004.
- Altıntaş, Halil- Öz, Bülent “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Bankacılık Krizlerinin Çok Değişkenli Logit Yöntemiyle Öngörülmesi” *A.Ü.S.B.F.D.*, c.62, s.4, 2007.
- Altuntepe, Nihat, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapısı Üzerine Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, *S.D.Ü.V.D.*, c. 1, s. 1, 2009.
- Apak, Sudi, “Küresel Kriz ve Türkiye”, *M.F.D.*, s. 42, 2009.
- Bocutoğlu, Ersan-Ekinci, Aykut, “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, *Maliye Dergisi*, s. 156, Ocak-Haziran 2009.
- Chui, Michael, *Leading Indicators of Balance-of-Payments Crises: A Partial Review*, Working Paper No:171, Bank of England 2002.
- Coşkun, M.Necat, “Gelişmekte Olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri”, *G.Ü.İ.İ.B.F.D.*, s. 2, 2001.
- Coşkun, Y.Sevil, Balatan, Zeynep, “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, *12.İktisat Öğrenciler Kongresi*, İzmir, 7-8 Mayıs 2008.
- Çarıkçı, Emin. “2000–2001 Yılı Ekonomik Krizlerin Sebepleri ve Sonuçları”, *Y.T.D.*, s. 41, 2001.
- Delice, Güven, “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, *E.Ü.İ.İ.B.F.D.*, s. 22, 2003.
- Duman, Koray, “Finansal Krizlerin Nedenleri, Etkileri ve Bankacılık Sektörüne Yansımaları”, *F.PE.Y.D.*, 2002.
- Gerald Caprio Jr. and Daniela Klingebiel , “Bank Insolvency: Bad Luck , Bad Policy or Bad Banking?”, Paper Presented at the 1996 Annual Bank Conference on Development Economics , World Bank Economic Review , January 1997.

- Erdoğan, Niyazi “Türkiye’de Ekonomik Kriz ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Y.T.D.*, s. 41, 2001.
- Esen, Oğuz, “Bankacılık Krizleri ve Yeniden Yapılandırma Programı ve Türk Bankacılık Sektörü”, *Esiad Siyasa*, c. 1, s. 1, Bahar 2005.
- Gediz, Burcu, “Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri”, *C.B.Ü.Y.E.D.*, c. 9, 2002.
- Güloğlu, Bülent, “İstikrar Programından İstikrarsızlığa: Kasım 200 Şubat 2001 Krizi”, *Y.T.D.*, s. 41, 2001.
- Işık, Sayım; Duman, Koray; Korkmaz, Adil; *Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi Uygulaması*, D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XIX., Sayı 1, İzmir, 2004.
- Karaçor, Zeynep - Alptekin Volkan, “Finansal Krizlerin Önceden Tahmin Yoluyla Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği”, *C.B.Ü.İ.İ.B.F.Y.E.D.*, c. 13, 2006.
- Karataş, Muhammed, “1990 Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Para Politikaları”, *B.Ü.S.B.E. D.*, c. 3, 2000.
- Kibritçioğlu, Aykut, “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, *Y.T.D*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, c. 1, Eylül-Ekim 2001.
- Kıracı, Murat- Çorbacıoğlu, Sıtkı, “Kamu Bankalarında İç Denetimin Yeniden Yapılandırılması, Ziraat Bankası Teftiş Kurulunda Yaşanan, Örgütsel, Teknik ve Kültürel Değişim”, *C.Ü.S.B.D.*, c. 32, s. 2, 2008.
- Kozanoğlu, Hayri, Selçuk Bora, “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi”, Öneri, C:7, S:28, Haziran 2007.
- Kumcu, Ercan, “Türkiye Nerede Yanlış Yaptı”, *Görüş Dergisi*, Mayıs 2001.
- Öncü, Semra ve Aktaş, Rabia, “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, *C.B.Ü.İ.İ.B.F.Y.E.D*, c. 14, s. 1, 2007.

- Önder, İzzettin, “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, M.F.D., s. 42, 2009.
- Özel, Saruhan, *Global Dengesizliklerin Dengesi, Ne Kadar Sürdürülebilir, Nasıl Sonuçlanabilir*, 1.basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.
- Öztürk, Salih. “Döviz Sabit Kur Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım – 2001 Şubat Türkiye Krizleri” C.B.Ü., İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 10-1: 171-185. 2003.
- Sayılgan, Şevket, “Bankacılık Sektörünün Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *F.E.P.Y.D.*, s. 473, ss. 52-66, 2003.
- Schneider, Martin; Tornell, Aaron, “Balance Sheet Effects, Bailout Guarantees and Financial Crises”. *Review of Economic Studies*, Blackwell Publishing. 71, 883–913, 2000.
- Selçuk, Bora, Yılmaz, Naci, “Küresel Finans Sisteminde Değişim ve Türkiye’ye Etkileri” *Uluslararası Finans Sempozyumu* “Küresel Dalgalanmalar ve Finans Sektörüne Yansımaları”, ss. 335-355, 2008.
- Serhan Oksay, “Küreselleşen Bankacılık Sektöründe Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları ve Gelişimi”, *F.P.E.Y.D.*, s. 481, ss.1-14, 2004.
- Seyidoğlu, Halil, “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler”, *D.Ü.D.*, c. 4, s.2, 2003.
- Susam, Nazan, Bakkal, Ufuk, “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek”, *Maliye Dergisi*, s. 155, Temmuz-Aralık 2008.
- Şimşek, Mehmet, “Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri ve Örnek Kriz Ekonomileri”, *F.P.E.Y.D.*, 2004.
- Toprak, Metin-Demir, Osman, “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, *C.Ü.İ.İ.B.D.*, c. 2, s. 2, 2005.

Yılmaz, Durmuş, “Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?”, *TCMB*, Ankara, 2008.

Yılmaz, Ömer – Kızıltan, Alaattin - Kaya, Vedat, “İktisadi Kriz Kuramları, Finansal Küreselleşme ve Para Krizleri”, *E.Ü. İ.İ.B.F D.*, 2005.

Yüce, B.Civelek, “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, *Görüş Dergisi*, Kasım 2009.

Yay, G. Gürkan, “1990’lı Yıllardaki Finansal Krizler ve Türkiye Krizi”, *Y.T.D.*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, c. 2, 2001.

Tezler:

Akman, Z. Feryal, Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve AB Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılması, Selçuk Üniversitesi SBE, Yüksel Lisans Tezi, Konya, 2006.

Başak, Ramazan, Ekonomik Gelişmeler ve Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Yaşanılan Krizlerin Analizi, Kadir Has Üniversitesi, SBE., Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Bora, Selçuk. Yükselen Ekonomilerde Kriz Dönemlerinde Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 2006.

Filiz, Meryem, Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme, Uludağ Üniversitesi, SBE., Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2006.

Güler, Nazlı, Türk Bankacılık Sektöründe Krizleri Belirleyen Faktörler, Gazi Üniversitesi, SBE.,Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

Mercan, Muhammet, Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Performans Gelişimi, Marmara Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, İstanbul, 2008.

Sakarya, Betül, Türkiye’de Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Regülasyon Uygulamaları, Sakarya Üniversitesi SBE, Yüksek Lisan Tezi, Sakarya, 2006.

Raporlar:

BDDK, Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu, Ekim 2004.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Mart-Haziran 2006.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Aralık 2006.

BDDK, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2007.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Mart 2007.

BDDK, ABD Mortgage Krizi, Aralık, 2008.

BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Mart 2009.

BDDK, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2009.

BDDK, Finansal İstikrar Raporu, Aralık 2009.

BDDK, “Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü”, Aralık 2009.

BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği, Aralık, 2009

BDDK Çalışma Tebliği, “ABD Mortgage Krizi”, Sayı:3, Ağustos 2008.

BDDK, “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu (VII)”, Ekim, 2003.

TCMB, 2001 Yıllık Rapor.

TCMB, Enflasyon Raporu, Ekim 2008 IV.

Web Yayınları:

Banka Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu IV”, Mart 2003

http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirma_programi/BSYYP_GR_Tem2002.pdf, 15.12.2009.

Eren, Aslan-Süslü, Bora, “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi”,
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi7krz.rtf>, 11. 04. 2010.

Keskin, Ekrem - Alparslan, Melike-Alpan İnan, “Türk Bankacılık Sektörü”,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/tbb/bankacilik%20sektoru%20raporu.pdf>, 05.04.2010.

Frederic Mishkin, <http://www.ppge.ufrgs.br/giacomo/arquivos/esp207/mishkin-1992.pdf>, s. 117, Erişim Tarihi:21.09.2010.

Muratoğlu, Gülnur, “İngiltere’de 2008 Krizi: Neler Reel, Neler Davranışsaldır?
www.mgmt.boun.edu.tr/images/stories/dokumanlar/leaders/.../09-002.pdf.
13.01.2010.

Muhsin Kar, M. Akif Kara, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”,
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2003/sermaye%20hareketleri.htm>, 07.04.2010.

Özkan, Gülçin, “Küresel Mali Kriz Makroekonomik Yaklaşım”,
www.york.ac.uk/.../financial_crisis_macroeconomic_explanation.pdf,
01.05.2010.

Şamiloğlu, Famil, “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Bir Değerlendirme”, archive.ismmmo.org.tr/docs/.../10%20%2055%20familsamiloglu.doc, 12.09.2009.

- Şimşek, Mehmet, “Krizin Etkisi Kısa Dönemli Olur?”
<http://www.guncelhaber.com/Ekonomi>, 12.01.2009.
- TCMB, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”, 2003, <http://www.tcmb.gov.tr/gegp> ,
28.09.2009.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html>, Erişim Tarihi:
23.09.2010.
- Uygur, Ercan, “Krizden Krize Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”
www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf/, 17.06.2009.
- Yeldan, Erinç, “İstikrar Kim İçin? Kriz İdaresi Üzerine Değerlendirmeler”,
<http://www.bilkent.edu.tr/~yeldane/Birikim2002Kasim.pdf/> 16.07.2009.
- Yıldırım, Oğuz, “Kura Dayalı İstikrar Politikası Çerçevesinde Enflasyonu Düşürme
Programı ve Türkiye Ekonomisinde Yeni İstikrar Arayışları”,
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTERGI/Ocak2003/istikrar.htm>, 10.06.2009.
- <http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/rapor/yapilandirmaprogrami/BSYYP>
Gelisme102003.pdf s.21. Erişim: 04.12.2010.
- <http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3204.pdf>, 03.04.2010.
- http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, 03.06.2009.
- http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERG_/OCAK2003/istikrar.htm, 11.06.2009.
- http://www.tmsf.org.tr/documents/reports/tr/TMSF_3_AYLIKRAPOR_Nisan_Haziran_2005.pdf, Erişim:21.12.2009.
- <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/imf/mektup.html/>, 12.07.2009.
- <http://www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/SonDonemdekiEkonomikProgramlar.doc/>
16.07.2009.
- http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERG_/ocak%202004/turk.htm, 06.08.2009.

<http://dergi.iibf.gazi.edu.tr/pdf/3202.pdf> , 21.08.2009.

http://www.tbb.org.tr/tr/Banka_ve_Sektor_Bilgileri/Tum_Raporlar.aspx, 10.10.2010.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/>, 12.04.2010.

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistiki_Veriler/Istatistiki_Veriler.aspx,
10.10.2010.

<http://www.ekoenerjidergi.com/arsiveko22>, Eko Enerji Dergisi, 22. sayı, Ekim 2008.

www.bddk.org.tr/.../8402krizden_istikraraturkiyetecrubesi_03092010.pdf, 22.09.2010.

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf, 19.08.2009.

http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Konferans_Sunumlari/TurkBankaciliksisitemindeyapilan_dirmaBDDK11061150702.doc, 22.09.2010.

<http://www.bddk.org.tr/turkce/yayinlarveraporlar/yayinlarveraporlar.htm> , 10.10.2010.